GERARDI BVCOLDIANI

De Inuentione, & Amplificatione oratoria: seu, Vsu locorum, libri tres.

Ex libris Jo: Francisci Carrationj

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM,
M. D. XXXIIII.

Primo libro dialecticorum rhetorumq́ com-
munes loci explicantur.

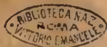
Secundo quæ ex locis inueniendi, & ampli-
ficandi ratio sit in genere de-
monstratiuo.

Tertio ut ex locis inueniendum, & ad fidem
motumq́ animorum amplificandum
sit, in genere deliberatiuo.

Capita librorum post Prologum ponuntur.

AMPLISSIMO

PRINCIPIQVE VIRO INCLYtæ Bononiensis Reip. Præsidi grauissimo Francisco Guicciardino Gerardus Bucoldianus S. P. D.

VANQVAM non iniqui ijs esse hospitibus soleamus, qui, undecunq; gentium ueniāt, nos sibi uel qualicunque munusculo cōciliare studēt, quod natura affert, ut beneuolentibus nobis uicissim faueamus, me tamen hospitem, hos scriptos à me de inuentione & amplificatione oratoria libros pluribus communicaturum, nescio quis de hominum iudicijs timor inuasit: ut quos studiosos iuuandi, mihiq; demerendi studio impulsus conscripserim, ædere nunc, atq; in lucem dare formidem. Itaq; plurimum in hoc positum esse ratus, si is, cui primum offeram, dedicemq;, non modò dignitate, sed & eruditione iudicioq; excellat: ut si quid meum hunc laborem studiosæ iuuentuti profuturum putet, non modò timidum sua autoritate protegat, sed & animo

metum de hominum iudicijs omnem eximat. Quare equidem, dum oculos circunferens hunc quæro, plures quidem Heroas summo dignitatis splendore florentissimos cerno: qui uero summis Fortunæ bonis plurimarũ, maximarumq; artium cognitionem, cæteraq; animi pulcherrima bona adiunxerat, unus uisus es Princeps prudentissime, qui cęteros omnes multis passibus pręcurris. Neq; enim insigni modò utriusq; linguæ, minimeq; uulgari cognitione, quod in Principe uiro rarissimũ est, te præditum agnoscimus, sed & eundem te iureconsultum expertissimũ, historiarũ scientissimũ, oratorem uero maxime insignem cũ cæteris multis, præclarisq; prudentiæ, iustitiæ, fortitudinis, modestię, humanitatisq; uirtutibus ornatũ planè admiramur. Atque his tot tantisq; ingenij, animiq; dotibus fretus, maximis in rebus prudẽter, dextræq; gerẽdis, ea etiam felicitate semper es cognitus, ut cum humana cõsilia Fortunæ telis obnoxia esse intelligãtur, tibi hæc cessisse, atq; in te, quasi nimis munitum ἄπεξος fuisse uideatur. Itaq; cum te ad res bene gerendas natura fecerit, humanitatis studia instruxerint, ratio exercuerit, & ipsa Fortuna sola in te hostis uideri, suamq; prudentibus tuis inceptis consilijsq; felicitatem denegare noluit. Quapropter summis his spectatis in te bonis sapientissimi, maximiq; Pontifices Romani Leo & Clemens, non pace modo in recte administrandis primarijs Ecclesiæ ciuitatibus, atq; prouincijs, multis abhinc annis felicissime tua usi sunt opera, sed

ra,sed & difficilimis illis belli temporibus,quibus hominum temporumq́ꝫ uitio, potentissimos in Reges arma sumere sunt coacti: ubi te semper in ducendis exercitibus,rebusq́ꝫ fortiter gerendis,primum consilij atqꝫ autoritatis locum obtinere uoluerunt. Itaqꝫ cũ pace gubernandi dexteritate, nõ unius modo Reip. sed totius prouinciæ splendor atqꝫ ornamentũ, bello autem idẽ ipse rem fortiter gerendo,rectéqꝫ in futurũ consulendo, ad frangendos, declinandosq́ꝫ hostium impetus quasi propugnaculum,firmamentumq́ꝫ esse uideare,non mirandum,si Clemens Pontifex Maximus proximis his annis,nouo planè exẽplo te, cum sacerdotalibus infulis id munus debeatur,ad nobilissimæ,potentissimæq́ꝫ Vrbis Bononiensis gubernacula constituerit: quibus acceptis,sic te geris,ut quãuis maximam,tranquillissimam tamen,optiméqꝫ cõstitutam Rempub.teneas. Ita enim pro tua prudẽtia longius in futurum prospicis, & nocitura declinas, ita quæ adsunt præsentia iuste,fortiter, temperãterq́ꝫ administras,ut cõsilia quidem tua, summamq́ꝫ prudentiã admirari,facta autẽ omnia laudare uel inimici cogantur. Neqꝫ enim tuo in imperio ulla uiolentia, tyrannisq́ꝫ,sed æquitas, clementiaq́ꝫ: non fastus, & cuiusquã cõtemptus,sed humanitate,facilitateq́ꝫ moderata grauitas: nõ deniqꝫ ullius rei negligentia, sed summa uigilãtia,diligẽtiaq́ꝫ cõspicitur. Quare his tot, tantisq́ꝫ animi tui bonis summo Pontifici sæpius cognitis atqꝫ perspectis,nõ cõtentus te, quãquã poten-

tissimam, pulcherrimãq; hanc Bononiensem, unicam tamen Rempub. felicissime administrare, sed & ad se uocatũ, cum aliâs sæpissime magnis de momẽtis, tum hac tempestate, dum nunc pro salute Reipub. Christianæ cum Carolo Cæsare, nunc maximis de rebus cum Gallorum Rege cõsultat, præcipuũ in cõsilium adhibet: ubi, quo plus cæteris præstas, meliorq; es, hoc te magis de rebus humanis bene mereri, tuæ prudentiæ est posse, iustitiæ uero etiã uelle. Iam uero cum & nobilissimũ hic Bononiæ gymnasium, à Theodosio optimo Imperatore maximis ad id datis uectigalibus eo cõsilio sit institutũ, ut hinc eruditi in reliquam totã Europã mitterẽtur, qui religionẽ, Rerũquepub. statum recte cõseruarent, gaudet iuuentus, te Vrbis, suiq; gymnasij gubernatorem, rectoremq; cõtigisse, quẽ de literis, rectisq; studijs optime iudicare, & bene consultũ uelle intelligũt. Magnũ profecto, & sanctũ huius urbis apud exteras gentes omnes nomen est: quod suos huc mittãt, hinc repetãt, per quos diuina, humanaq; omnia recte cõseruari posse cõfidũt. Itaq; si quid hic forte lapsum sit, ex omniũ uotis feceris, si cũ munificẽtissimo Senatu rursum erigas, atq; confirmes. Nulla profecto res est, cũ honestior, tum rebus humanis magis necessaria, quàm ut literarum studia, quibus neglectis obbrutescendũ est, rectissime cõseruentur. Vident hoc & Veneti prudẽtissimi homines: qui liberalissimis datis stipendijs, iuuentutis studijs optime Patauij consulũt. Cum igitur te Princeps humanissime

manifsime, & dignitate excellentifsimum, & erudi-tione,pulcherrimisq; animi bonis ornatifsimũ, inter cæteros coryphæum esse intelligã, hos à me hic Bononiæ scriptos de inuentione, & amplificatione oratoria libros,quod à me primũ,qualecũq; sit, tractatũ argumentũ est,tuæ amplitudini offero,dedicoq;: ut si quid pro tuo iudicio,quod exactifsimũ est, studiosis profuturos putes,de hominũ iudicijs solicitũ me tua autoritate protegas: sin minus,meæ tibi in studiosos uoluntatis testimonium existant. Fecimus autẽ qualia hospes potuit,cui nec magna librorum comes esse supellex,nec honor,præmium'ue solet,quæ magnas res agentibus, multumq; defatigatis, addere calcaria solent: quæ si probabuntur,maiora aliquãdo nobis moliẽda erunt: sin minus, argumento erunt, rectis me studijs bene prospectum uoluisse.

Vale.

Bononiæ Calendis Ianuarij,

M. D. XXXIIII.

VM omnium animantium solus homo, rationis, doctrinæque capax, literarum beneficio, non modò animi sensa stylo mandet, aliorumque uicissim legendo intelligat, sed & de rebus diuinis humanisque recte iudicet, eos profecto, ut de rebus humanis optime meritos, semper magni putaui, qui hanc in animis hominum literariam industriam scriptis suis, uel qualibuscunque aluerunt, conseruaruntque. Nam cum educare fœtum, quærere uictum, declinare mala, sequi bona, aliaque id genus multa, ipsa nobis natura cum brutis animantibus communia esse uoluisset, sola est literarum cognitio, quæ res diuinas, humanasque complexa fouet, conseruatque: qua qui animum excoluerunt, non secus rudibus præstare hominibus, quàm ipsi subinde brutis antecellere, suo iure creduntur. Cæterum in dandis, cum & aliarum artium, tum maxime rhetorices præceptis, tot, tantique diligentes extiterunt, ut qui post hos ad scribendum se contulerunt, quia nihil ferè, nisi inde sumptum, aliena subinde fide traderent, partim consilio, quod compendio suo uiam iuuentuti sternere ad ipsos autores uoluerunt, partim solo iuuandi studio, uoluntateque potius, quàm ipsa opera, laudem meruisse uidentur. Itaque omnem hactenus operam in docendo collocans, aut interpretandis, aut scholijs utcunque illustrandis classicis autoribus, quos potui, iuui: tenuissemque hunc cursum lubenter, nisi

iuuandi

iuuandi ſtudio impulſus, ea me allaturũ in præſentia putarẽ, quæ nõ tam ab alijs ex ꝓfeſſo tradita uiderẽ, quàm profutura quidẽ, ſi quis recte tractet, intelligerem. Vtinã onus hoc, quod in humeros grauiſsimũ ſuſcepi, tam ad finẽ perferre poſſem, quàm multos iuuare ex animo cuperẽ. Quod ſi ex uoto minus ſuccedit, hic tamen, qualiſcũqꝫ meus labor, argumẽto erit, humanitatis ſtudijs ex animo me bene conſultum uoluiſſe. Scripturus igitur de locis, & quæ ſit ex his, in unoquoqꝫ cauſſarũ, ſeu potius rhetorices genere inueniendi, amplificãdiqꝫ ratio: oſtẽſurusqꝫ, ex paucis numero locis, omnia ad faciendã fidem, amplificandũ, affectusqꝫ mouẽdos, deniqꝫ ad omnẽ orationis ornatum, ueneresqꝫ trahi. Quod dum ago, & apparebit, qui quibus in rhetorices generibus autores uerſantes, alij ſimul ad fidem, exornãdumqꝫ, ut rhetores, alij ad delectandũ modo, amplificãdumqꝫ, ut heroici uates, hiſtoriciqꝫ, ex paucis admodũ, ijſdemqꝫ ex locis omnia duxerint. Atqꝫ hic quidẽ inuitus de inuentione ſcribo, quam à multis, clarisqꝫ autoribus traditam uideo. Verũ cum ita natura comparatũ ſit, ut ijſdem ex locis, & ad fidẽ, & ad amplificandũ ducantˉ omnia, licebit mihi omniũ pace, ea cõiuncta tradere, quæ natura iuncta, ſeiungi nulla ratione poſſunt: in quo tamen & operã dabo, ut quantã potero, & his rebus lucem adferam. Primum igitur locos explicãdos ſumo: deinde horũ uſum in unoquoqꝫ rhetorices genere trado. Quàm autem non modò iucundũ ſtudioſo, ſed &

maxime necessarium sit, uidere in clasſicis autoribus, atq; adeo in omni genere ſcriptorũ rerũ tam diuinarum, quàm humanarũ, quæ ad probandum, quæ ad delectandũ ſolum dirigãtur, quid ſplẽdide, copioſeq; ſit dictũ, quid contra breuiter, atq; ieiune: & cum tria ſint dicẽdi genera, qui ſublimi illo, omniq; amplificãdi ratione ſint uſi, qui mediocri, qui demum humili, ſubtiliq; quotidiano ſermoni proximo, quis Deũ immortalem tam nullius iudicij, qui nõ uideat? Siquidẽ cũ neceſſum ſit, quicũq; feliciter in ſtudijs literarũ uerſari, fructumq; aliquẽ demũ ferre uolet, rectiſsime ut de autoribus iudicet, optimeq; imitetur: is profecto toto cœlo errat, omnemq; ludit operã, qui, cum nihil horũ in autoribus aliena præſertim lingua loquutis ſpectet, recte tamen ſe iudicaturũ, imitaturumq; putet: non hercle ſecus, quàm ſi quis rudis colorũ, rationumq; omniũ ducendi lineas, uiſa probe depicta imagine, ſimile ſtatim corpus penicillo adumbrandũ temere ſuſcipiat. Equidẽ hic, dum diligentius apud animum expẽdo, imprimis in autoribus hæc eſſe ſpectãda, neminẽ, tam Græcorũ, q̃ Latinorũ, imò ne eorum quidẽ, qui in Poëtas, hiſtoricoſq; cõmentarios ediderũt, aut obiter indicaſſe, aut ex profeſſo tradidiſſe, mirari potius diu, quàm certam cauſam reddere, mihi poſſe uideor. Iam uero uates ipſos heroicos, hiſtoricoſq; inſigniores, omni genere eloquẽtiæ uſos, omnibuſq; modis rhetoricatos eſſe, quis negabit? quantũ ijs Cicero? quantũ Fabius tribuit? qui futuro rhetori, ab

ri, ab Homero, & Vergilio incipiendũ esse præcipit, ut ijs, qui in omni genere eloquẽtiæ clarissimi existãt: quantũ, cum Græcis multis historiographis, tum ex nostris Liuio, & Sallustio? illum copiosum, hunc breuem esse: illũ lacteæ eloquentiæ fonte manantẽ supra quàm dici potest eloquẽtẽ, hunc mirabili uelocitate, quæ uoluit breuissime explicantẽ. Quæ cum ita esse summi ipsi rhetores scriptũ reliquerint, nullamq; tamen in ijs amplificãdi uiam indicarint, me multũ admirantẽ, causamq; indagantẽ, ipsa demũ eò deducit ratio, ut credã illos, qui cõmentaria in autores scripserunt, ea modò, quæ ad grammaticen, rerumq; sententiam pertinerẽt, explicãda sumpsisse: cętera ab oratoribus petẽda esse uoluisse. Oratores uero, circa ciuiles solũ quæstiones occupatos, locorũ usum, amplificandiq; rationẽ, cæteris in autoribus ostendere, sui muneris esse non putasse. Quanquã interim minime nego, dari posse, qui diligẽter introspectis rhetorũ scriptis, hanc in Poëtis, historicisq; amplificationẽ, quibusq; ex locis petita copia sit, uideant: uerũ id, ut leuiter dicam, nõ segnis erit ingenij, nec cuiusuis lectoris. Quæ cum ita sint, quo rectius de aliorũ scriptis iudicemus, nostrumq; stilũ exerceamus, ostendã in singulis rhetorices generibus, grauissimisq; autoribus, omnia ex paucis numero locis ad fidẽ, amplificandũ, motusq; animorũ, deniq; ad omnem ornatũ, quo incrementũ capit oratio, quas figuras uocãt, petita esse. Equidem non tantũ meis hic uiribus tribuo, ut non sentiã grauissimũ

uiſsimũ me onus in humeros ſuſcepiſſe: intelligamq́ꝫ undecũqꝫ doctiſsimos, eloquẽtiſsimosq́ꝫ huius ſeculi homines, feliciſsime quidẽ hanc rem tractare potuiſſe: meoq́ꝫ labori cõſuluiſſe: quos cum grauiora forte occupatos teneãt, uicit certe meũ hic multos iuuandi, demerẽdiq́ꝫ ſtudiũ, ut hunc laborẽ ſubierim. Siquidẽ non me fugit, pauciores, qui ſtudia ſequuntur, in ijs recte uerſari: alios, & hos quidẽ haud parũ multos, quia nihil huiuſmodi per ſe ſpectare in autoribus poſſunt, nec à profeſſoribus ſuis accipiũt, male collocare bonas horas: alios, qui iam feliciores erunt, nõnulla quidẽ audire, ſed ita, ut tenebras ſibi magis offundi, quàm lucem admoueri putent. Itaqꝫ horũ ſtudijs, ut quantũ in meis uiribus poſitum eſſet conſulerem, ſimulq́ꝫ meis auditoribus, quos in Germania reliqui, quo in præſentia poſſem abſens gratificarer, huc ſum progreſſus: remq́ꝫ perdifficilẽ, & mihi quidem non neceſſariã, tractandam ſuſcepi. Quòd ſi doctioribus hic minus ſatisfeciſſe uidebor, Mercuriũ ſibi à me adhuc rudem, & utcunqꝫ figuratum, propoſitũ eſſe ad expoliendum putabunt: cæterorum, iudicij uitio, animiq́ꝫ morbo laborantium calumniam, non plus apud me ualuiſſe ad deterrendum, quàm candidorum, ſtudioſorumq́ꝫ profectum ad ſuſcipiendum, uideri uolui.

FINIS.

Vrbis

Capita

CAPITA LIBRI TERTII.

FINIS.

GERARDI BV KOLDIANI DE INVENTIO NE ET AMPLIFICATIO NE ORATORIA LI- BER PRIMVS.

Vnde tria rhetorices genera cadant, & cur ita uocentur. CAPVT I.

ERVM IGItur omnium, de quibus copiose, breuiter'ue dicturi, scripturi'ue sumus, aut præteritum, aut instans, aut futurum est tempus: unde tria caussarum, seu potius rhetorices genera cadũt. Nam ea quæ præterierũt, atq; instant, modò laudamms, modò uitupe ramus; unde ab ipsa laude, genus Laudatiuum, seu Demonstratiuum dicitur. Quæ uero futura sunt, cupimusq́;, seu nolumus fieri, suademus, aut dissuademus: unde genus hoc Suasorium uocatur. Rursum sæpenumero in iudicio & ipsa præterita iam accusamus, iam defendimus: tertiumq́; inde genus Iudiciale nominatur; ubi ea, quæ fieri non oportuerat, facta

criminamur. Verum ne hoc cum superiori genere misceatur, ubi quæ hic accusari, laudari præterita diximus, discernenda hæc diligẽtius erunt. Præterita igitur omnia, aut certa sunt, aut controuersa, dubiaq́; illa pro cuiusq; arbitrio, interim laudantur, interim uituperantur, hæc iudicum sentẽtijs dijudicanda committuntur. Quę cum ita sint, perspicuum est, tria esse diuersa rhetorices genera, in quibus certe singulis tota uersatur rhetorica. Atqui Ciceronem, & hunc secutum Fabium rhetorum maximos, hæc tria caussarũ potius, quàm rhetorices genera uocasse, remq́; latissime patentem, tam paruis circũscripsisse terminis, hoc magis miror, quòd hos ipsos, omnia, de quibus dici possit, intra horum trium generum complexum uenire, ipsumq́; oratorem de rebus omnibus copiose, splendideq́; dicere posse, affirmarint. Quàm uero alterum late pateat, alterum angustis notatum sit finibus, ut omnino eluceat, quid ipso caussarũ nomine acceperint, debeatq́;, indicandum est. Putarunt multi oratorem nulla de re, nisi de qua quæreretur, dicere posse. Quæstionum uero duo esse genera, passim & Cicero scriptum reliquit: alterũ infinitum, nullis personarum, locorum, temporúmue circũstantijs notatum, quod Græci θέσιν, ipse Propositum, & Consultationem uocauit: alterum rebus, personis, temporibusq́; finitum, Caussam, & Controuersiam appellauit: illi ὑπόθεσιν. Constituit igiť tria hæc genera in quæstionibus, & quidem definitis; uoluitq́; caussarum genera

nera,hoc eſt definitarũ quæſtionũ,dici: quod ipſum cum in Topicis,tum ad Quintum fratrem perſpicuè docet. Iam uero cum in confeſſo ſit,omnia in hęc tria incidere,ſintq́ue duo quæſtionum genera, cur nõ tam conſultationum,quàm cauſarum dicenda ſunt genera? Quòd ſi hic reſpondeatur, ὑπόθεσιν θέσιν complecti,ut ſpecies genus,quod omnino negari nõ poteſt, tamen extra controuerſiam eſt,in infinitis quæſtionibus,totam ita ſæpenumero uerſari orationem, ut ad certarum perſonarũ rerum'ue complexum non deſcendatur. Niſi uero quis nõ putet iuſtitiam,innocentiam,modeſtiã,aliasq́ue id genus uirtutes,ſummis laudibus recte uehi poſſe, quin, quorũ uirtutes, uitia'ue ſint notetur. Quid? ne cauſarũ quidem,& iuxta conſultationum,quod eſt,tam definitarum,quàm infinitarum quæſtionum hæc genera recte dicas. An non uel Ciceronis Fabijq́ue teſtimonio,multis de rebus dicit orator,quæ quęſtionem omnino habent nullam? An non certorum hominum perſpectas uirtutes, cognitaq́ue præclarè facta,tum urbium certarũ, portuũ, locorumq́ue diuulgatam celebritatem citra quęſtionẽ, omnemq́ue controuerſiam, copioſa, ſplendidaq́ue oratione extollam? Neq́ue enim laus ferè contentionẽ habere ſolet. Itaq́ue Menander rhetor, cuius de partitiõe rerum laudabiliũ in genere demonſtratiuo ſcriptum extat,quas oratores laudes appellaſſent,ciuiliũ certaminum conflictum potius eſſe putandum,his uerbis diſputat, ἃς γὰρ ἐπιδείξεις λόγων πολιτικῶν οἱ σοφισταὶ καλούμενοι

ποιοῦνται, μελέτην ἀγώνων εἶναι φαμὲν, οὐκ ἐπίδειξιν. Cum igitur noſtris, Græciſq́; concedentibus, multa ſunt ijs in generibus, quæ quæſtionem nullam habent, hæc tria, nõ cauſſarum, ſed potius rhetorices genera cum Ariſtotele uocemus. Is enim ijs in libris, quos ex ꝓfeſſo hac ipſa de re conſcripſit, tria hæc, ἐπιδεικτικὸν, συμβουλευτικὸν, δικανικὸν, nõ cauſſarum, ſed τὰ ῥητορικῆς γένη uocauit: ꝙ tribus in ijs, ipſa certe uerſaretur rhetorica. Quod ut magis probem, ijs ipſis quas dixi cauſis adducor. Quare cũ ſummo uiro, contra ſummos ſentiens, hæc admonenda, liberaq́; iudicaturis in medio ponenda putaui: ut pro ſuo quiſq; arbitrio, quemadmodũ uellet appellaret. Equidem ne rerum uis ipſo nomine urgeretur, mei hic officij eſſe duxi, quid mihi uideretur, alijsq́; placuiſſet, non diſsimulare. Patiar ſanè, cum præſertim & Græci hic ſibi non conſtent, atq; hæc tria interim πολιτικῶν λόγων genera uocent, noſtros hic defendi: nec ita male cauſſarum genera appellaſſe: ꝙ rhetorum olim ingenia, in ciuilibus cauſis, contentionibusq́; uel ſolis propemodum deſudarint: modò intelligamus, latius hæc patere, nullamq́; ſępe quæſtionem habere.

Omnia ad fidem amplificandumq́; in unoquoq; genere ex locis peti. CAP. II.

CVm igitur præterita, inſtantia, futuraq́;, atq; adeo omnia in hæc tria rhetorices genera incidant, ſintq́; generales quidam, communesq́; dialecticorũ, rhetorũq́; loci in quouis genere dicturis, ſcripturisúe

arg

argumenta, rerumq́ copiam administrãtes, cognito genere, nostriq́ consilij scopo, quem primũ spectandum esse, ipsa nobis ratio præscribit, ipsis ex locis ad fidem, copiamq́ orationis inueniẽdum est. Inuenienda autem sunt, & res, & uerba. Verum in rebus proprie inuenire, in uerbis eloqui dicitur. Nam res, nescio quo pacto & uerborum supellectilem secum ferãt: & quasi in se inclusam offerant. Quare de rerũ inuentione, de quibus proprie inuenire dicitur, dicendum est: quod ad uerba attinet, quæ nõ tam rerũ copiam suppeditant, quàm ipsam significant, suo loco dicemus. Cum igitur generales quidam loci, dialecticorum disputationibus, rhetoricesq́ generibus omnibus seruiant, de ijs primum dicendum: ut appareat, quæ singulis in generibus, classicorumq́ autorum scriptis, siue ad fidem posita sint, siue ad amplificandum, delectandumq́, siue deniq́ ad motum animorum, ornatum ue, quo corpus orationis augeatur, hinc sumpta esse, & huc referri posse. Vtinam hic natura rerũ pateretur, ut rem, quod pictores faciunt, ob oculos ponere possem, & non animorum profundis cogitationibus, sensibusq́ seruirem. Nã aut nulla ars est, aut hæc certe ars, præceptaq́ maxime putãda. Quid enĩ magis admirabile, magis humanum propemodũ excedat captum, quàm paucis numero locis, quasi à natura datis sedibus, uniuersas res, de quibus dici, scribi, cogitari deniq́ possit contineri? Hinc dialecticos ductis argumentis uel inuitis fidem facere: hinc ora-

tores ſumptis rerum ponderibus copioſa ſplēdidaq́ꝫ oratione, nunc uolentes ducere, nunc nolentes, repu gnantesq́ꝫ, in ſuam ſententiā pertrahere: hinc poëtas, ducta rerum ad amplificandum copia, non tam narrare, quàm res quaſi ob oculos depictas dare, omnibusq́ꝫ modis delectare: hinc hiſtoricos ſumere, quo inter exponendum res geſtas ita augeāt, illuſtrentq́ꝫ omnia, ut uariè lectoris animū afficiant, paſcantq́ꝫ: denicꝫ oēs omnis generis autores, omnia his locis accep tū referre? Hæc autē uidere, quāta res eſt? q̄ꝫ ad iudi candū imitādūq́ꝫ neceſſaria, nō in generalibus modò illis linguis, Græca Latinaq́ꝫ, ſtudijsq́ꝫ grauioribus, ſed et uernacula noſtra dicturis plura aut ſcripturis? Vbicunqꝫ enim perpetua, longioreq́ꝫ oratione utendum eſt, ſiue concionator nunc in diuorꝫ laudem diutius, nunc ad fidem faciendam probabilius plura ſis dicturus: ſiue ſenator, & ad multitudinem mouen dam dicturus orator ueneris, ijs rebus inſtructus ſi accedas, quod uoles feliciter efficies. Quòd ſi plæroſ qꝫ uidemus, uel in uernacula ſua lingua, quòd hæc ignorant, male ſuum obire munus, cui dubium eſſe poſſit, eos omnem luſuros operam, qui cū nihil horꝫ ne à limine quidē ſalutarint, in alienis tamen linguis, magniq́ꝫ nominis autoribus, recte ſe uerſaturos credant? Cæterum ut locorꝫ ſaltem nomina, numerūq́ꝫ ſcire parum eſt, ita horum uſum noſſe, omniaq́ꝫ hinc, nunc ad fidem, nunc ad amplificandū, exornandūq́ꝫ certam ſumendi rationem tenere, idipſumq́ꝫ in diuer

ſis

sis rerum scriptoribus spectare, meo quidem iudicio magni putanda res est. In quo equidem, quantum in meis positũ est uiribus, enitar sedulò, ut explicatiora pluraq́ue tradendo, studiosos mihi demerear. Sequar porrò in tradendis locis Ciceronem: quòd hunc potissimũ iudicio in imitandis Græcis usum, breuissi mè omnes, multis in locis, non tam ferè explicasse, quàm enumerasse intelligo: tantum abest, ut amplificandi rationẽ in omnibus rhetoricis generibus, diuersisq́ue autoribus hinc petendam esse docuerit. Quin etiã dedita opera, nihil nonnullorum exemplo aut mutando, aut addendo, ijsdem quibus ille, nominibus utar. Si quidẽ usitatis uerbis, generatimq́ue hæc tradẽda sunt: quòd certe per species ire, natura rerum minime patiatur: quod qui facere cœperunt, Fabij iudicio duo simul mala incurrerunt, ut et nimium dicerent, nec tamen totum. Verum quod ad me attinet, ita tamẽ hic me geram, ut nec Ciceronis, aut ullius mihi autoritas magis præscripsisse, ac ipsa rerum natura uideatur.

Locorum diuisio in internos & circumstantes.

CAPVT III.

LOcorum igitur, qui sedes sunt argumentorum, argumenta uero, probabilia inuenta, ad faciendum fidẽ, alij in ea ipsa re, de qua agitur, hærent fixiq́ue sunt: alij circa hanc sunt, proximeq́ue quasi circunstant: ut quibus ea desident, latentq́ue, quæ eam ipsam ad rem, de qua agitur, quodammodo sunt affecta. In ipsa re inclusi loci sunt, definitio totius, partiũ enumeratio, uerbi

uerbi notatio, quæ à Græcis ἐτυμολογία dicitur. Qui circa rem ſunt, proximeq́ꝫ hanc circūſiſtant, ſunt coniugata, genus, ſpecies, quam formā Cicero dicere mauult, ſimilitudo, diſſimilitudo, contrarium, adiuncta, quibus teſtimonia item ſubijcio, antecedentia, conſequentia, repugnātia, cauſſæ, effecta, & comparata.

Internorum locorum explanatio. CAP. IIII.

DEfinitione res tota quid ſit explicatur. Omnia porro, quæ in dubium uocata, definitione ſunt explicāda, aut res ſunt, quæ cerni, tangi'ue poſſunt, ut homo, pecus, ciuitas, mons, flumen, aut quæ ipſo ſolum intellectu percipiuntur, ut iuſtitia, temperātia, ira, odiū, tutela, aliaq́ꝫ id genus innumera. Vt homo eſt animal rationale riſibile. Iuſtitia eſt cōſtans, & perpetua uoluntas, ius ſuum unicuiqꝫ tribuens. Sic Iuſtinianus, & ante hunc Vlpianus iureconſultus definiuit. Verum cum conſtantiam, perpetuitatemq́ꝫ magis ad iuſtitiā, quæ ſemper ſui ſimilis eſt, quàm ad animorum habitus, uoluntatesq́ꝫ referas, quæ pro re, & tempore fluxæ, ſuiq́ꝫ diſſimiles exiſtunt ferè, ſitq́ꝫ in omnibus recte factis iuſtitia, maliq́ꝫ interim recte faciant, in hanc ſentētiam forte tutius definias. Iuſtitia eſt animi uirtus, qua rectum quod eſt, in omnibus fit. Hic & ſuā cuiqꝫ rem, dignitatemq́ꝫ, tum pœnam ſcelerato tribuis. Per partes item, totum quid ſit, explicamus: ut, urbs eſt ædium priuatarum frequentia, plateis diſcriminata, portis, foſſis, mœnibusq́ꝫ circūmunita. Rhetorice eſt recte inueniendi, & diſponendi, &

eloq

eloquendi, cum firma memoria, & cum dignitate actionis scientia. Quin & definimus uocabuli etymologia, ut, Iuppiter est dictus, quod iuuans sit pater. Philosophus est sapientiæ amator. Iustitium est iuris statio. Hæc, & superiora in argumentum uertere, omnibus procul dubio in procliui est: ut, Si Iupiter dictus, quod iuuans sit pater, perdere neminem debet. Si philosophus sapientiæ est amator, non ut sophista nugarum erit admirator. Si iustitium iuris est statio, Prætor per id tempus, non ius dicet. Verum multo plura sunt definiendi genera: quod cum Cicero non inficias eat, miror equidem, duo hæc, à partibus, & uerbi notatione definitioni adiecisse: reliqua non persequutum: aut hæc persequi, aut illa omittere, ipsaq; definitione complecti potuisset. Adde uocabuli ἐτυμολογίαν, & coniugata, recte in adiunctorum, seu caussarum locum conijci potuisse. A causis nanque est, primum Deorum, Iouem dictum, quod iuuās sit pater: & philosophum, quod sapientiæ sit amator. Iustum item dici, qui iuste fecisset, quod à coniugatis est, in caussa sunt recte facta: unde, dū homines metimur, nomen hoc tribuimus. Sic item quod compascuum est, compascere licere, à coniugatis quidem est, sed & idem à caussis. Quinetiam similitudo, dissimilitudo, & contrariū, commode in comparationis locum referantur. Neq; enim hæc minus, quàm maiora, minora, pariaq;, conferuntur, comparanturq;. Antecedentia item, consequentia, repugnantia, per omnes locos

ſparguntur:omniumq́ꝫ naturam induunt:quod ſuo oſtendetur loco. Quare hinc ducta argumenta, ex cæterorum locorum aliquo deprompta eſſe, cõuincas. Hæc à me cò dici, nemo ſuſpicabitur, quod præſcriptum à Cicerone locorum numerũ hic magis crimíner, quàm admoneam, ne, ſi in rhetorices generibus, ubi ex his locis generalibus omnia, & ad fidem, & ad amplificandũ, petenda eſſe oſtendam, illorum, quos ad ſuos ueluti fontes remiſi, mentionem forte perinde, ac aliorum tam crebro non fecero, negligi quicquam à me, uſumq́ꝫ minus indicari, quiſquam arbitretur. Nihil autem uetat, cur non generales magis locos, in ſua ueluti membra, ad unam, eandemq́ꝫ rem ubique, commodiusq́ꝫ inueſtigandam ſuo iure ſpargeret: quemadmodum plures eódem tendentes ſæpe ſterni uias uidemus, ut ſi nõ hac lubet, alia uia eódem perueniatur.

Exactior definitionis expoſitio, quæ per omnes locos ducitur. CAP. V.

CVm igitur plures definiendi ſint rationes, adeo, ut ex ſingulis, quod oſtendemus, enumeratis locis definiamus, ſitq́ꝫ magni negotij recte definire, tum potiſsima dialectices pars, quàm poterimus diligẽtiſſimè hanc rem excutiamus. In præceptis eſt, extraq́ꝫ omnem controuerſiã, definitionẽ, quę firmiſsima eſſe debeat, ex genere & differẽtijs conſtare; ſubijciuntq́ꝫ pleriqꝫ omnes definitioni genus, ſpeciem, differentiã, & proprium. Cicero quanquam genus, & ſpeciem,

quam

quam formam dici mauult, seiungat, atque inter eos locos ponat, qui rem ipsam, totumq́ue quod definiatur proxime circu͂stent, in partitionibus tamen idem, his uerbis docet. Non dubium est id quidem, quin definitio genere declaretur, & proprietate quadam: aut etiam communium frequentia, ex quibus proprium quid sit, eluceat. In eandem sententiam, quanquam mutatis uerbis, & in topicis disputat. Cęterum hoc à plerisq; uariat, quòd proprij uocabulo & differentiam complectatur. Idem eodem in libro, cum à toto, à partibus, à ui uerbi, diuisioneq́; definiri docuisset, plures præterea uias, rationesq́; definiendi esse non dissimulat: sed quia ad sui libri institutum minus pertinere putaret, non est persequutus. Porro in partitionibus, cum genere, & proprietate quadam definiendum esse præcepisset, subijcit, quoniam de proprijs oriatur sæpe magna dissentio, definiendum esse, sæpe ex contrarijs: sæpe etiam ex dissimilibus: sæpe ex paribus: tum per descriptionem: per consequentium enumerationem, uocabuliq́; explicationem. Hæc quidem docet, sed nulla quibus declarasset, exempla adiecit. Mihi quidem rationem ducem sequenti, locorumq́; uim introspicienti, omnibus ex locis definiri commode posse, haud dubie uidetur: nullamq́;, nisi ex locis petitam, definitione͂ esse putandam. Siquidem si mihi omniu͂ pace in uniuersum dicere licebit; nulli dubiæ rei, nisi ductis ex locis argumentis fidem fieri, definiendæ item rei, quæ inuo-

luta, perplexaq; est, ex locis accedat necessum est, quo quid ipsa sit, eluceat. Neque enim res ulla, quæ dubia, perplexaq; est, per se explicari potest, ut dicam, homo est homo: uirtus est uirtus: sed, aut ex genere, & differentijs, aut alijs ex locis id præstetur oportet. Quod autem ipsa definitio locus, & recte quidem primus omnium consensu dicatur, inde est, quòd uera nusquam ulla inueniatur, quæ non ex locis desumpserit, quo totum ipsum quid sit, explicet. Hæc ut patescant, ad locos redeundum est: definitioq; per singulos ducenda: quod dum fit, in quos & à Cicerone diuersis in locis indicatæ explicandi formulæ recidant, apparebit. Felicissime igitur omnium consensu, genere, & differentia, proprioq; definimus. Genus Cicero uocat notionem, ad plures differentias pertinentem. Vulgo id temporis scholæ, id esse dicunt, quod de pluribus differentibus specie, in quid est prædicatur. Differentiam autem id, quo res ab alijs rebus maxime differat, secernaturq;: ut, quia homo animal sit rationale, hoc ipso à reliquis animantibus potissimum secluditur. Proprium alij aliter dici uolunt. Cicero profecto, quod & mihi probatur, ea omnia propria dici uult, quo & differentiam complectitur, quæ rei definiendæ ita peculiariter, aut insunt, aut accidunt, ut ijs ipsis, cæteris à rebus maxime differre, atque distare uideatur: ut in homine ratio, risusq;, ea sunt, quibus à reliquis animantibus maxime seiungitur. Definitio

igitur

igitur hominis ex genere, & differentijs, atque adeo proprijs, quæ certißima hebetur, hæc est. Homo est animal: hic animal genus est: &, quãquam homo totus, quantus quantus est, aliud nihil, quàm animal sit: tamen, cum id commune habeat cum equo, leone, cæterisq; brutis, quæ animalia sunt, addam necessum est, ea, quæ propria homini sunt: dicamq;, homo est animal rationale. Hic hoc ipso, quòd ratione præditum dico, à brutis secludo: idq; satis erit. Sed quia una, eademq; res plura sępe propria habet, adijci potest, risibile, & mortale. Cæterum quæ cuiusq; rei propria sint, non semper elucet, definimus itaq; sæpe à partibus, sæpe ab adiunctis, sæpe à ui nominis. Vt si hominem id esse dicamus, quod capite, humeris, manibus, pectore, uentre, cruribus, pedibusq; constet. Ab adiunctis erit, si hominem à creatore, qui extra hominis substantiam est, quod suo loco patefiet, definiamus: dicamusq;, hominem id esse, quod deus creauit, rationeq; præ cæteris animantibus imbuit, ut se agnosceret, coleretq;. A ui nominis erit, si hominem humo, quæ terra est, natum animal dicamus. Verum & cæteris ex locis omnibus definiri potest, quod mox ostensuri sumus. Atqui cum nõ modò quæ cerni, demonstrariq; possunt, genere & differentijs, seu proprijs, quod idem haberi uolo definiamus, sed & ea, quæ intellectu comprehenduntur, exemplo res demonstretur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpeßio.

 Hic

Hic genus eſt ſuſceptio,& perpeſsio,reliqua ſunt differentiæ. Penelope Ouidiana amorem definiuit rem eſſe plenam ſolliciti timoris : ſic illa, Res eſt ſolliciti, plena timoris amor. Catilina apud Salluſtiũ ueram dixit amicitiam eſſe,idem uelle,atque idem nolle.Hic genus eſt uelle,ac nolle,idem,autem differentia. Hic imprimis danda eſt opera,uero ut genere,& differentijs,quantum modo fieri poteſt,utamur. Hæc de primo præcipuoq́; definitionis loco, quæ genere & differentijs,atque adeo proprijs declaratur,

Loci à partibus explicatio. CAP. VI.

SEquitur autem locus à partibus. Partium enumeratione rem explicamus, cum ipſa in re, differentia, propriumq́;,ut in homine ratio, riſusq́;,aut non eluceat, aut omnino non reperiatur. Vt domum ſi definiendam ſuſcipio,in qua nihil reperio, qua potiſſimum differre rebus cæteris uideri poſsit, definiam ab ijs,quibus cõſtructa ſit partibus : dicamq́; id eſſe, quod fundamento,parietibus,tabulatis,tectisq́; conſtet.Sic & ciuitatem priuatarum ædium frequentiam eſſe,plateis diſcriminatam,portis,mœnibus, foſsisq́; circummunitam. Definimus & per partitionem ea, quæ non cernuntur,tanguntur'ue,ſed intellectu ipſo cognoſcuntur. Vt ius ciuile eſt, quod in legibus, ſenatuſconſultis,rebus iudicatis, iuriſperitorum autoritate,edictis magiſtratuum,more, æquitate cõſiſtit. Huc pertinet & diuiſio : per hanc ita definias, Animal eſt ſubſtantia, quæ uel ſenſu tantum, uel ſenſu & ratione

& ratione nitatur. Amplitudo est, aut potentiæ, aut maiestatis, aut aliquarum copiarum magna abundã-tia. Porro diuisio est eadem per omnia cum partitione: nisi quòd illa sit totius, hoc est generis in species, hæc totius in partes discretio: quemadmodum iam uidimus domum in suas partes, urbemq́;, in suas, nempe ædes, plateas, portas, mœnia, fossasq́; partitam esse. Fabius de diuisione ita dicit: Diuisio est rerum plurium in singulas: partitio singularum in partes, discretus ordo, & recta quædam collocatio, prioribus sequentia annectens. Locus hic plurimũ commune habet cum superiore, adeo, ut unus idemq́; haberi ferè possit. Nam quid interest, siue totum ab ijs, quæ ipsi propria insunt definiam, dicamq́;, hominem animal esse rationale, mortale: Siue à partibus, quibus totum est compositum, & dicam, hominem esse id, quod capite, humeris, manibus, uentre, cruribus, pedibusq́; constat. Quemadmodum ibi, hoc ipso, quod hominem animal rationale, & mortale dico, quæ differentiæ sunt, ueluti è turba animantium omnis generis eripio, solumq́; constituo: ita hic, partes enumerando, caput, humeros, manus, & cætera quæ differentiæ erunt, & propria hominis, idem præsto. Verum hoc quis interesse putet, quod genus hic, cum non tam manifestum, ut supra appareat, omnino desideretur: qua in opinione Boëtium fuisse, scripto in Topica Ciceronis commentario, minus certe probo. Etenim absurda per omnia definitio hinc erit,

præter

prætermiſſo genere, ut dicam, caput, humeri, manus, pedes, & cætera, ſunt homo. Siquidem abſciſſa hæc ſuo toto, ſeiunctaq́;, atque diuerſis in locis poſita uideri poſſunt. Quare & hic ſemper, aut tacita uis generis, aut ipſum erit expreſſum. Equidem neminem fore exiſtimo, qui inficias eat, perinde eſſe, ſiue dicã, Homo eſt quod conſtat capite, humeris, reliquisq́; enumerandis partibus, ſiue dicam, homo eſt animal, quod conſtat capite, humeris, & cætera. Eadem ratio eſt, & in ijs à partibus definiendis, quæ intellectu cõprehenduntur. Nemo dicit, inuentio, diſpoſitio, eloquutio, actio & memoria ſunt rhetorica: ſed rhetorica eſt inueniendi, diſponẽdi, eloquẽdi cum actione, firmaq́; memoria ſciẽtia: ubi genus planè exp̃ſſum eſt. Quodſi quis urgeat, nullum hic genus uideri: ideoq́; diuerſum eſſe locum à ſuperiore, qui genere & differentijs conſtet ſemper, quæram, ſi quod licet ita definiam: homo eſt quod ratione præditum eſt, mortiq́; obnoxium, quem in locum, cum non ex partibus definitio ſit, hanc conijciet? Quodſi ſuperioris loci eſſe dixerit, ut certe eſt, aut genus adeſſe, aut & ibi ſine genere definiri fatebitur. Natura ita comparatum eſt, ut undecunq; locorum, poteſt autem ex omnibus, petita definitio ſit, ſemper, aut genus expreſſum, aut tacitam huius uim incluſam habeat. Petita eſt contrariorum ex loco definitio hæc: Virtus eſt fuga uitiorum: ſed & eadem ex genere, & differentia. Fuga namq; genus eſt; uitiorum autem differentia. Dies

eſt

est solis cursus supra hemisphærium nostrum: sumpta hæc à caussarum loco diffinitio est. Nam lucis causa est solis cursus supra hemisphærium nostrum. Sed & hic genus est cursus, solis autem differentia: & cum noctu etiam feratur, nostrisq; Antipodibus luceat, necessario & altera adijciebatur differētia, supra nostrum hemisphærium. Adde & hanc à partibus definitionem, & illam ex genere & differentijs superiorem, ex uno, eodemq; trahi adiunctorum loco: sed hanc semper, illam sæpius. Cæterum in medio pono, siue quis unum, eundemq; hunc, cum superiore, siue diuersum locum arbitretur. Non equidem diffiteor, paulo aliam à partibus, aliam à genere, & differentijs definiendi rationem in speciem uideri posse: sed idem intelligo, non magis hic, quàm supra genus abesse: plurimasq; præterea, nunc à simili, nunc à contrario, nunc à caussis, deniq; ex alijs alijsq; locis, definiendi formulas esse: quas cum superiore definitionis loco, quia non attigit, fit complexus Cicero, huius certe solius à partibus loci, cum & etymologia in suos locos recidat, se iungēdi, non ita magna mihi uisa est causa.

Loci ab etymologia uocabuli explicatio.

CAP. VII.

TErtium definiendi locum esse uoluit Cicero, uocabuli etymologiam, quando ex ipsa uocabuli interprætatione definimus. Atqui cum uel ipsa luce magis sit perspicuum, aliud ipsam esse substantiam, aliud nomen, quo ipsa significetur, inter eos locos

hunc potius constituendnm cum Agricola puto, qui extra ipsam sunt, proximeq́; circũstant. Locauit autẽ hunc Agricola inter accidentia, quæ Cicero adiunctorum loco complectitur, quòd rebus alijs, alio modo nomina accidant: ut eum, qui iam nactus sit ampliores possessiones, à locorum copia locupletem, à pecorum pecuniosum dicamus. Atq; id quidẽ negari non potest, posse inter accidentia, siue adiuncta, qui idem locus est, locari. Verum cum ita natura comparatum sit, ut nunquam ferè à ui uocabuli definiamus, nisi simul caussa inditi nominis aperiatur, malui, ut supra indicaui, in caussarum, quàm adiunctorum locum reijcere. Nam Musam, si deam inquisitricem esse dicam, ἀπὸ τοῦ μαίομαι, seu μῶ, quod est inquiro, causam certe inditi nominis in definiendo aperiam necessum est: sic & Ceres, à gerendis frugibus Dea, quasi geres dicitur: & iustitium, iuris statio, tempus id, quo prætor ius dicere prohibetur.

Quæ per metaphorã definiendi ratio. CAP. VIII.

NIhil quod ad definiendi locos à Cicerone præscriptos attinet restat, nisi quod & per metaphoram definiri interim doceat: cui cum locum propriũ non constituerit, nos in quem recidat, utq́; per hanc definiatur, paucis perstringamus. Metaphora est, quam nostri translationem uocant, qua uera uocabuli significatio transfertur in suam cognatam: ut florem ætatis, pro uiuida optimaq́; ætate dicimus. Definimus per metaphoram loco generis, adiecta differentia, ut

mors

mors est occasus uitæ, pro terminus uitæ: hic genus est occasus, uitæ uero differentia. Sæpe etiam per plures accumulatas metaphoras, ut Antonius apud Ciceronem: Historia uero, inquit, est testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magistra uitæ, nuncia uetustatis. Nihil interest, inter hanc, & superiorē illam definitionem, quæ genere & differentijs constat, nisi quòd ibi genus suam propriā, genuinamq́ significationem, hic uero metaphoricam, cognatamq́ sumat. Quare & superiorē illum definitionis locum iure sibi uendicat. Porro poëtis frequēti in usu est: cecinit ille: Mors ultima linea rerum, pro finis rerum. Hæc de tribus illis ipsa in re fixis definiendi locis, toto, partibus, etymologia: de quibus quid iudicem, non dissimulaui. Partes cum toto idem uideri posse putaui: unamq́ & eandem à toto, & partibus definiendi rationem esse, quæ genere & differentijs constet. Etymologiam uero in causarum locum reieci: quod qui minus probat, stomachari non debet, quòd eo ordine, quo Cicero descripsit, & me tradidisse intelligat.

Deducitur per reliquos omnes locos definitio.

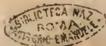
CAP. IX.

NVnc subinde, quod polliciti sumus, ducamus definitionem per reliquos omnes locos: ostendamusq́, nō solum ex ijs, qui in toto defixi sunt, sed & ex ijs omnibus, qui extra id sunt, proximeq́ circunstant, definitiones sumi. Vocauimus autē Ciceronis exēplo, has explicatas definiendi rationes, locos ipsa

in re defixos: quanquam ex locis, uel rem ipsam circũstãtibus magis sumãt, quo totũ ipsum, quid sit, explicãt. Nã definitio ex genere, & differẽtijs, partiũque enumeratione, ab adiũctis ferè sumitur. Verũ cũ adiuncta latius pateãt, & plæraque ab re longius absistãt, has definitiones, quę aut ab ijs, quę rei, totique suo propria insunt, accidũtque, aut partes, membra'ue sunt sumũtur, quod ita proxime toti suo adhærẽtia, adiũctaque sint, ut unũ idemque uideri possint, locos sanè cum Cicerone, ipsa in re positos, fixosque potius uocemus, quàm quicquam immutemus: modò tamen intelligamus, liberiores definitiones sæpius, ac nescio an sæpissime, & cæteris ex locis omnibus, rẽ circũstantibus, duci. Ordine igitur eo ipso, quo enumerati sunt, breuiter definiemus: postea uero ad principium reuertemur: ordineque rursum singulos, quantũ ad nostrum institutũ attinet, & explicabimus, & argumẽta inde ducendi rationẽ indicabimus. Primus itaque eorũ, qui extra rem positi sunt, locus est coniugatorum: hinc ita definias. Si iustitia est animi uirtus, & iusta facta ea sunt, quæ ex animi uirtute proficiscũtur. A' genere ita: Si quicquid auri, argentique terra effoditur, malorum irritamentum est, & signata pecunia malorum erit irritamentũ. A specie: Homo est, qui ratione duce, ex præteritis, præsentibusque, longius sibi in futurum prospicit: ergo animal est, quod ratione præditũ est. Possumus & aliter ijs ex locis definire, ut à genere per diuisionẽ ad species descẽdamus, & econuerso, à specie ad

genus

genus ascendamus: quas quia definiendi formulas cognouimus, nihil attinet hic repetere. A' simili definitio eiusmodi est. Si patrem enecare parricidium est, & matrem occidere parricidium erit. Si continentia animi uirtus est, erit & abstinentia. A' dissimili, quam Cicero differentiam uocat. Non si lætitia animi bonum est, & uoluptas animi bonum erit. A' cõtrarijs: Virtus est uitium fugere, & sapientia prima, Stultitia caruisse. Adiuncta sequuntur, quæ ut latissime patent, maximeq; sunt obuia, ita hinc oratores, & Poëtæ, reliquiq; omnis generis autores sæpissime definiunt: qui non ieiune, per genus, & differentiam solum, more dialecticorum, sed fusius rem explicare, magisq; communem ad captum, loqui student. Huius generis est, si hominem, ut supra indicauimus, à creatore suo definiam. Eadem ratione, & equum ab homine licet, dicamq; esse, quem homo suũ ad usum alat, nunc ad equitandum, nunc ad arandum, sarcinasq; ferendum. Hinc item erit, si ab ijs definiam, quæ rei definiendæ, aut accidant, aut ab ipsa fiant, aganturq;: ut, lupus terrestris animal est, forma, magnitudineq; paulo maiore canina, ex raptu ferè pecorum uitam trahens. Iustitia est uirtus, quæ homines in officio retinet, ne alter alteri suum eripiat. Quòd si forte plura in definiendo sumantur, descriptio appellatur: quo definiendi genere, sæpe autores utuntur. Itaq; Vergilius, cum & alia multa, Famam hoc ex loco copiosissime depinxit his uerbis:

Fama, malum, quo non aliud uelocius ullum:
Mobilitate uiget: uiresq́ acquirit eundo:
Parua metu primo: mox sese attollit in auras:
Ingrediturq́ solo: & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, ira irritata Deorum,
Extremam, ut perhibent, Cœo, Enceladoq́ sororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis,
Monstrum horrendum, ingens: cui, quot sunt cor-
pore plumæ,
Tot uigiles oculi subter, mirabile dictu,
Tot linguæ, totidem ora sonant: tot subrigit aures.
Nocte uolat cæli medio, terreq́ per umbram,
Stridens: nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis: & magnas territat urbes,
Tam ficti, prauiq́ tenax, quàm nuncia ueri.

Hæc porro omnia ab adiunctis sunt petita: ut quæ partim, aut accidant Famæ, aut agat ipsa, temporis, lociq́ adiecta mentione. Accidunt autem, malum esse uelocissimum, mobilitate uigere, in eundo uires acquirere, primo paruam metu, deinde incremētum sumere, & ad nubila usque caput erigere, matre terra ultimo partu editam sororem Cœo, Enceladoq́ gigantibus, celerem pedibus, pernicibusq́ alis monstrum, horrendum, ingens, cui, quot plumæ, totidem uigiles oculi, ora, auresq́ essent. Quæ uero agat ipsa, ubi recte temporis, lociq́ fit mentio, ea sunt. Nocte hanc per aëra, umbrasq́ cum sonitu uolare, nec unq̄

somnum

somnum capere: die uero ipso, custodem sedere in summis aut tectis, aut turribus, magnasq; urbes territare, tam falsa, quàm uera nuntiando. Omnia hæc, ut diximus, ab adiunctis sunt petita: id quod in explicando hoc loco, infra patefiet. Est & illud hinc sumptum, siue eiusdem, siue alterius sit:

Liuor, tabificum malis uenenum:
Intactis uorat osibus medullas &c.

Ab ijs, quæ agit, ipse definitur liuor. Naso item inuidiam, solisq; regiam, cum & alia multa, descripsit,

Regia solis erat, sublimibus alta columnis:
Clara micante auro: flãmasq; imitante pyropo. &c.

Verum passim hæc obuia sunt. Quid multa? hic ille est locus, qui non modò in definiendo, sed & amplificando, omnibus autoribus, & maxime poëtis, non tam calamum, quàm penicillum ministrat: ut res, nõ tam scribant, quàm depictas ob oculos ponant. Sequuntur antecedentia, consequentia, & repugnantia. Horum ea est natura, ut per omnes ferme locos deducantur: singulorumq; naturam induant: quod suo dicetur loco. Ab antecedentibus ita definias: si homo est, in quo ratio, risusq; intelligatur, & animal erit, quod ratione, risuq; sit præditum. Cæterum cum Cicero hũc locum dialecticorum proprium esse uoluerit, hunc in modum, magis arcte, atque dialectice, quod illi probatur, definias. Ab antecedentibus: si iustitia est, uirtus animi est suum cuiq; tribuẽs: sed iustitia est, uirtus igitur animi est suum cuiq; tribuens

buens. A' consequentibus: si iustitia est, uirtus animi est suum cuique tribuens: sed uirtus animi est suum cuique tribuens, iustitia igitur est. A' repugnantibus: Virtus est placidis abstinuisse bonis. Sequũtur causae & effecta: à causis ita: Literae humaniores sunt, quae homines ciuiliores, rerumque humanarum prudentiores reddunt. Maximus Deorum, Iupiter dictus, quod mortalibus iuuans sit pater. Ab effectis, domus est, quae extructa est ad inhabitandum, aduersus tempestates, omnesque aëris iniurias. Dies est solis cursus, supra hemisphaerium nostrum. Postremus locus est comparationis, ubi maiora ex minoribus, minora ex maioribus, paria ex paribus confirmantur. A' maiori, si omne animal est substãtia, erit & homo. A' minori: si furtum scelus est, & sacrilegium scelus erit. A' pari: si abstinentia est uirtus, erit & continentia. Haec de definiendi ratione: quibus utcunque declaratum esse puto, non solum ijs ex locis, qui toti ipsi, reique de qua agitur inhaerent, nempe genere, differentijs, partiumque enumeratione definiri, sed & ex ijs omnibus, qui totum ipsum proxime contingunt: unde, si non semper, saepissime tamẽ grauissimi quique autores definiunt. Nam dum uariando delectare student, constrictam illam dialecticorum, quanquam certam, unicam tamen ieiunamque definiendi formulam, quasi seruitutem, quae ad certa uerba astringat, oderunt. Neque hercle uideo, cum praesertim positum id, in uulgari usu intelligamus, cur minus ad
cuiusque

cuiusq; arbitrium liceat rem, modò breuiter, modò copiose, aliter atq; aliter, quid ipsa sit explicare. Quare, cũ omni dubię rei, atq; adeo definiẽdæ, ex locis ijs adducatur oporteat, quo fides fiat, nulla iam cuiusq; incidet definitio, quæ non in aliquem horum recidat. Hoc porro animaduertendũ, omnes definitiones naturaliter ab adiunctis duci, quæ rebus omnibus, de quibus agitur, adhærent maxime: fieriq;, ut cũ hic locus in cæteros cõuertatur, quod suo ostẽdetur loco, genus simul, differẽtiæq;, per plures sparsę uideãtur.

Locorum qui proxime rem circũstant, & primũ loci à coniugatis explicatio. CAP. X.

Restat igitur, ut cum hactenus de definitione dixerimus, ad locos hos ipsos, extra rem positos, reuertamur, paucisq; & cuiusq; uim, naturamq;, & inde argumenta ducendi rationem indicemus. Primus ordine coniugatorũ locus est. Sunt autem coniugata, uerba eiusdem generis uarie inflexa, ut homo, humanus, humaniter: iustus, iustitia, iuste: sapiens, sapientia, sapienter &c. Hinc Terentianus ille trimetro hoc ita argumentatur: Homo sum, humani nihil alienum à me puto. Homo nanque, & humanum, coniugata coniunctaq; uerba sunt. Sic item iustum credi oportere, qui iuste fecisset, & compascere licere, si ager sit compascuus, & humanum esse mortem timere, cum homo sit mortalis, eiusdem generis sunt. Fabius, nisi Ciceronem usum uideret, locum hunc ridiculum putat. Negari hoc certe non potest, quod su

pra diximus, reijci commode in adiunctorum, seu potius causarum locum posse: quod & Fabium sensisse uidemus, qui inter causas, quibus adiecit, huius loci mentionem fecit. Verum & hic seorsum tradatur, cum uel plures uias unius inuestigandæ rei, nihil uetet monstrari.

Locorum à genere & specie expositio. CAP. XI.

GEnus, qui locus sequitur, quid sit supra diximus. Habet porro parum uirium ad probandam speciem: ad refellendam autem plurimū. Neq; enim necessum est, si arborem esse dicas, nucem esse oportere. Hinc ita argumentum ducas. Si nulla uirtus est, ne temperantia quidem erit. Si nullus est magistratus, nec erit cōsulatus. Quod si uocabulum omne generi adijciatur, quod Cicero fecit, omnes species complectaris necessum est: ut, si omne argentum mulieri legatum est, & signata pecunia legata erit. Si omnes artes conseruari Reipub. interest, & rhetoricen conseruari Reipub. interfuerit. A' specie item, quam formam Cicero appellare mauult, argumentum trahitur. Hanc idem notionem esse dicit, cuius differētia, ad caput generis, & quasi fontem referri potest. Habet autem firmam generis probationem, infirmam refutationem: ut, si homo est, animal est: si rhetorice est, bene dicendi ars est: si temperantia est, uirtus est.

Similitudinis & dissimilitudinis explicatio. CAP. XII.

SImilitudinem, qui locus sequitur, in comparationis locum commode referri posse diximus; sed & hanc,

hanc, ut nonnulla alia, seorsum tradi nihil uetat. Est autem similitudo, rerum similium collatio. Hinc sæpe nunc ad faciendam fidem argumenta sumuntur, nunc, ut ferè poëtæ faciunt, ad augendum, illustrandumq́; copia. Cicero pro L. Muræna, accommodatissima una atque altera similitudine argumenti loco usus contra Catonem, contendentem præter decorum fieri, Consulem Ciceronem, legisq́; ambitus authorem, L. Murænam consulem designatum, ambitus reum, defendendum suscipere. Quod si inquit, in his rebus repetendis, quæ mancipij sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit, profecto etiã rectius in iudicio COSS. designati, is potissimum consul, qui consulem declarauit, autor beneficij populi Romani, defensorq́; periculi esse debet. Et paulo infra: Quod si portu soluentibus, ij, qui iam in portum ex alto inuehuntur, præcipere summo studio solent, & tempestatum rationem, & prædonum, & locorum, quod natura affert, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur, quo tandem animo me esse oportet, propè iam ex magna iactatione terram uidentem, in hunc, cui uideo maximas Reipub. tempestates esse subeundas? Ex hoc loco Poëtæ, sæpius ad amplificandum, illustrandumq́;, quàm probandum, copiã petunt: id uno exemplo monstrari, cum innumeris posset, sit satis. Maro, cum infelicem congressum Daretis cum Entello in singulare certamen

magis enucleare uellet, eiusmodi usus est similitudine:

Stat grauis Entellus, nisuq; immotus eodem,
Corpore tela modo, atq; oculis uigilantibus exit.
Ille, uelut celsam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana sedet circum castella sub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemq; pererrat
Arte locum: & uarijs assultibus irritus urget.

Duo autem similitudinis genera esse Cicero docet: alterum, quo unum uni comparatur, ut iam ostendimus: alterum, quo ex pluribus collationibus aliquò peruenitur, ut, si tutor fidem præstare debet, si socius, si cui mandaris, si qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. Quinetiam exempla ex hoc ipso petuntur loco. Vsus hinc sumpto exemplo Cicero, cum alibi passim, tum pro lege Manilia, ubi Mithridatis fugam, cum Medeæ ante eodem in loco fuga confert: & sparsa à Medea fratris membra, cum Mithridatis relicto auro atq; argento. Primum, inquit, ex suo regno, sic Mithridates profugit, ut ex eodem ponto Medea illa quondã profugisse dicitur: quam prædicant in fuga, fratris sui membra, in his locis, qua se parens persequeretur, dissipauisse: ut eorum collectio dispersa, mœrorq; patrius, celeritatem persequendi retardaret: sic Mithridates fugiens, maximam uim auri, atque argenti, pulcherrimarumq; rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum

ſuum regnum cõgeſſerat, in Ponto omnem reliquit. Huc & parabola pertinet: quæ eſt remotior, longiusq́ petita ſimilitudo. Hic equidem miror Agricolam, hominem ut leuiter dicam, & ingenioſum, & eruditum, de hoc loco ſcrupuloſius, quàm utilius diſſeruiſſe: adeoq́ à Cicerone, reliquisq́ diſſenſiſſe, ut quæ illi ſimilia uocarint, uideri omnino non poſſe putarit. Non enim ſimilitudinem uideri, ſed comparationem, ſi duo, aut plura in aliquo tertio, quod utriſq; ſit commune, conferantur. Vt, ſi Catoni licuit ſequi bellum ciuile, & Ciceroni licuiſſe ſequi: ubi ſequi bellum ciuile, ambobus eſſet commune. Similia uero putanda, non quæ in tertio aliquo, quod ambobus commune eſſet, iungantur, ſed ſuam ſingula naturã, uimq́ collata oſtendant: quod eo docuit exemplo. Quemadmodum uaſcula oris anguſti, ſuperfuſam humoris reſpuunt copiam, ſenſim autem inſtillantibus replentur, ſic tenera puerorum ingenia, grandia non percipiunt, modica, & uiribus ſuis apta, commodius addiſcunt. Hic ut paucis dicam, nulla profecto mihi uiſa eſt cauſſa, ſimilia arctius contrahendi: atque à Cicerone diſſentiendi. Nam primum illud exemplum, comparationem dici poſſe, nemo negat: ſed, cum comparatio latiſsime pateat, ſitq́ ſimilitudo huius quædam ſpecies, idem illud exemplum, & ſimile cum Cicerone, alijsq́ uocare nihil impedit. Diſsimilitudo ſequitur, quam Cicero differentiam uocat. Eſt autem diſsimilitudo, rerum repu-

gnans ſimilitudo: ut, Brutus occidit liberos prodi-tionem molientes, Manlius uirtutem filij morte mulctauit. Mire hinc auxit Cicero corpus orationis pro Muræna: ubi Seruij Sulpitij iureconſulti,& L. Murænæ imperatoris diſsimilia ſtudia confert. Vigilas inquit,tu de nocte,ut tuis conſultoribus reſpondeas: ille, ut eò, quò intendit, mature cum exercitu perueniat: te gallorum, illum buccinarum cantus exuſcitat: tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit: tu caues,ne tui conſultores,ille,ne urbes aut caſtra capiantur: ille tenet & ſcit, ut hoſtium copiæ, tu ut aquæ pluuiæ arceantur: ille exercitatus eſt in propagandis finibus,tu in regendis.

Contrariorum explicatio. CAP. XIII.

A Contrarijs item argumenta trahimus. Sunt autem cõtraria, ea,quæ ſecum è diametro pugnãt: quo uel ipſo,ſatis apparet, quid inter hunc, & ſuperiorem interſit locũ. Diſsimilia namq; ſunt,atq; adeo differentia,quæ inter ſe differant: minusq; modo cõueniant. Contraria uero, quæ ſibi maxime aduerſa, atque oppoſita intelliguntur: ut, iuuit,ergo non nocuit. Marcellus ornamenta Syracuſanis hoſtibus reſtituit: Verres eadem ſocijs abſtulit.

Adiunctorum explicatio. CAP. XIIII.

ADiunctorum locus ſequitur, qui ut latiſsime patet,ita maximam autoribus rerum copiam ſuppeditat. Sunt autem adiuncta, quæ ipſi rei, de qua agitur (ſiue corporea ſit, cerniq; atque tangi poſsit, ut homo

ut homo, equus, adamas, ciuitas, siue solo intellectu comprehendatur, ut cædes, matrimonium, iustitia) proxime adiacent, cohærentq́ue. In homine, cui præ cæteris animantibus, rebusq́ue, plurima adiacent, acciduntq́ue, primum ea spectanda uidentur, quæ in animo posita sunt: quod genus sunt, aut uirtutes, ut prudentia, iustitia, temperantia, fortitudo, religio, pietas, modestia, beneuolentia, & contraria ijs uitia. Aut artes omnis generis, ut grammatica, rhetorica, musica, physiologia, medicina, iurisprudentia, pictura, fullonia, agricultura, militia, aliæq́ue id genus multæ, quæ partim cognitionis, partim actionis sunt. Aut affectus ipsi, tam mali, quàm boni, ut amor, desiderium, gaudium, spes, misericordia, ira, odium, inuidia, & cætera. Huc deniq́ue omnes animi cogitationes, iudicia, consiliaq́ue pertinent. Istiusmodi ferè in animo: in corpore uero spectantur, ætas, forma, ualetudo bona, seu aduersa, sitis, fames, somnus, uigilia, pallor ex metu, rubor ex pudore, &c. Iam uero omnes actus huius loci sunt, ut scribere, dicere, bellare, ædificare, bibere, dormire, & id genus innumera alia: quare sua cuiq́ue dicta, factaq́ue sunt adiuncta. Sunt item adiuncta, nõ homini modò, sed & cæteris rebus omnibus, locus, & tempus. Neque enim fieri potest, ut quicquam extra locum, tempusq́ue consistat. Hinc firmissima sæpe petuntur argumenta: ut si eum, qui quid male fecisset, diuerso in loco id temporis fuisse conuincas. A' loci natura, cum passim, tum pro Milone

lone Cicero argumenta duxit. Quinetiam ijs annumeranda, quæ personis non ita ex proximo, ut ferè hactenus dicta, sed ex magis longinquo adiacent: ut coniunx, liberi, parentes, patria, & quæ à Fortuna obtingunt bona, res familiaris, ædium, agrorum, pecorumque possessiones. Hæc ferè sunt, aut his similia, quæ personis sunt adiuncta: unde & quæ cæteris animantibus adiaceant, facile colligi potest: ut in magnete uis attrahendi, in adamante, fugandi ferri conspicitur. Animaduertendum autem, locum hunc, nõ solum tria complecti tempora, præteritum, præsens, & futurum, ut si à præteritis dictis, factisque, à præsentibus item copijs, atque facultatibus, tum à futuris commodis, aliquem ad honeste faciẽdum, magnasque res consequendas adhorteris, sed & in ijs, quæ præterierunt, quosdam temporum gradus, atque interualla: nempe quod antecesſit: simul extitit: & insequutum fuit. Vt si quem uita defunctum laudandum suscipias, primum commode ab ijs, quæ tempore antecesſerunt, nempe natione, patria, parentibusque commendes: deinde ab ijs, quæ cum eo simul tempore extiterunt, fortunæ, corporis, animique bonis, quibus recte sit usus: postremo ea prædices, quæ demortuo ad honorem, & nominis gloriam acciderunt. Factis etiam, rebusque quæ non tam cernuntur, quàm intellectu comprehenduntur, & in iudicium ueniunt, adiuncta sunt ea omnia, quæ has ipsas antecedunt, simul sunt, & subsequuntur, Rem porro antecesſerunt

tecesserunt, apparatus, colloquia, locus, constitutum conuiuium, & similia. Cum re sunt, pedum strepitus, murmur, hominum umbræ, & his similia. Post rem uero, rubor, pallor, titubatio, cruentus gladius, & id genus alia facti signa. Cicero, quia hunc locum præcipue ad coniecturales causas, quæ in iudicium ueniũt, pertinere putauit, ea breuiter, dilucideq́ indicauit, quæ ad facti coniecturam pertinerent: nos simul & quæ in reliquis generibus hinc sumi possunt, utcũq; aperuimus. Quare usum huius loci, quanquam alibi suo loco fusius declarabimus, hic tamen, quis in unoquoque genere sit, paucis obiter perstringamus. In laude igitur, aut contra uituperio, ubi non tam ad probandum, quàm delectandũ exornandumq́ oratio suscipitur, mirabilis hinc rerum copia ducitur: dum hominem, qui ferè laudandus suscipi solet, primum à patria, à parentibus, amicisq́ laudes: deinde, si is ordo placet, alius nanque atque alius esse potest, quas opes consequutus sit: tum corporis bona attingas, robur corporis, formam, staturamq́: postremo ad animi bona, quæ imprimis laudem merẽtur, peruenias: quæ ut multæ, & uariæ sunt, aliæq́ in aliis, ita nemini hic oratio deesse potest. Ab his animi bonis Cicero Pompeium laudando, suasit Quiritibus, eum potissimũ Mithridatico bello ducem esse præficiendum: ubi laus in suasionẽ uersa est. Quod si forte hic ordo minus placet, licet primum animi uirtutes laudandas suscipias, deinde ad corporis, postremo

ad Fortunæ bona peruenias. Copia hæc omnis ab adiunctis ducitur: quæ ex comparationis loco, alijsq; mirabiliter augeri potest. In suadendo autem, ubi argumentis res agitur, ad præclare aliquid faciendum aliquem adhorteris à patriæ, parentumq; expectatione: ab ipsius fortiter ante dictis, recteq; factis: ab ætate, corporis robore, facultatibus, amicorumq; opera: tum à nominis gloria, & cõmodis, quæ sit consequuturus. Iam uero causis coniecturalibus, quæ in forum ueniũt, familiaris admodum hic locus est. Vt si forte cædes facta sit, ab ijs, quæ cædem antecesserunt, simul fuerunt, postq; secuta sunt, percussorẽ prodas. Antecedentia sunt, inimicitias eum cum interfecto gessisse, sæpeq; iurgatum, atque mortem minatũ esse. Cum re cõiuncta sunt, auditum clamorẽ esse, atq; interfectoris nomen sæpius incusatũ. Post insecuta sunt, solum eum ex eo ipso loco, ubi cædes facta fuit, gladio, uestibusq; sanguine cõspersis uenisse: & appellatũ de cæde, palluisse, fugamq; quæsisse. Quæ omnia, & his similia, hinc ducta, ut singula parũ, ita plura congesta, plurimũ ad probandũ uirium habent, ac penè nullũ dubiũ relinquũt. Rodolphus Agricola adiũcta in sex aut septem locos distraxit: Mihi profecto nouãdi hic aliquid nulla uisa est causa, cum præsertim & teste Fabio, hæc magis secari citra obscuritatẽ, natura rerum non patiatur: & apud illũ, non modo res distractæ, quæ natura cõiunctæ erant, sed ne ipsa quidem locorũ nomina, ita magnã præ se differentiã ferunt. Quare,

quæ ille adiacētia,cōtingentia,cōnexa,actus,locū itē, & tēpus uocat,nos cum Cicerone adiūcta uocamus.

Testimoniorum explicatio. CAP. XV.

ADiunctis nos quidem & testimonia adiecimus: quę Cicero extra rem posita,longeq́ disiuncta, extrinsecus assumi dixit. Sunt autem testimonia, diuina & humana. Diuina nunc recte Saluatoris nostri, Prophetarū, Euangelistarū, Apostolorumq́ dicta, scriptaq́ uocemus: unde sumpta argumenta, suo iure plurimū in animis Christianorū ualebunt. Humana autem sunt, authoritate præstantiū uirorū dicta, iussaq́, testata, scripta, ut leges, instrumenta, iurata, promissa, pacta, quæstionibus expressa, rumores, aliaq́ id genus. Hęc omnia esse huius loci ab adiunctis, non minus, quàm superiora illa, nemo mediocris iudicij inficias eat. Nā iurata, testata, promissa, deniq; omnia dicta, scriptaq́, suis de rebus, ad quas referri possunt, scripta, dictaq́ esse necessum est. Sic & euāgelia, Apostolorumq́ scripta, ad Christianos sunt referenda. Quod autem Cicero locorum numero hęc exemerit, atq; arte carere dixerit, nulla alia causa est, nisi quod hæc orator, nō ita ut superiora inueniat, sed causa secum adferat: quemadmodum Cicero, Archiam poëtam, ciuem Romanum esse, non tàm argumentis à se inuentis, quàm amplissimorū hominum testimonio probat. Quę causa fuit, cur & Aristoteles testimonia, πίστεις ἀτέχνους, hoc est inartificiales probationes uocarit: quem Fabius, & interdum Cicero sequuti, eodem pa

cto appellarunt. Quare, cum testimonia per omnia eadem sint cum adiunctis, non propterea seiungenda putaui, quod non tam orator inuenire, quàm caussa secum ferre uideatur: cum præsertim, & suam inuentionem habeant, summaq́ arte tractari uelint. Adde, quòd in laude & uituperio, inter testimonia, & adiuncta omnino nihil interest: quin tam inde, quàm hinc susceptam rem laudes, seu uituperes.

Antecedentium, consequentiũ, repugnantiumq́ explicatio: quæ per omnes ducũtur locos. CAP. XVI.

SEquuntur antecedentia, consequentia, & repugnãtia: de his, quot autores, tot diuersæ sententiæ. Cicero in topicis hunc locum dialecticorũ propriũ dicit: longeq́ ab adiunctis esse diuersum: quod adiuncta non semper, consequentia uero semper eueniant. Fabius Quintilianus antecedentiũ non meminit: consequẽtia autẽ adiunctis copulat: esseq́ interim naturæ, interim tẽporis dicit. Repugnãtia uero eiusmodi exẽplo indicat, ut quo à cõtrarijs differãt, planè nescias. Agricola, qui proxime hanc rem ex professo tractauit, antecedentia, consequẽtiaq́, temporũ ordine uult esse distinguẽda: minimeq́ peculiares locos habẽda: quòd sparsa per omnes inueniãtur: nullũq́ hinc, nisi ex alijs locis ductum, sumatur argumentũ: accõmodatissime autem naturæ, proprietatiq́ contingentiũ accedere posse. Cum igitur alij aliter hæc tradiderint, in re quidem obscura, sed eadem utili, quantum in nobis est, demus operam, lumen ut ijs uel qualecunque

adfera

adferatur. Quodsi igitur Ciceronem sequamur, necessum est, totum hunc locum cum Boëtio, qui in Ciceronis Topica scripsit conditionalem esse dicamus: argumentumque ab antecedenti duci, si proponas aliquid, & quod hoc ipsum, quod proponis, sequatur, deinde ad antecedens redeas, atque concludas: ut sit ab antecedenti. Si homo est, animal est, sed homo est, ergo & animal. Si peperit, cum uiro concubuit, sed peperit, quare cum uiro concubuit. Hic proponis aliquid, & quod inde sequitur: nempe, si homo est, animal est: deinde ad id, quod proposuisti, redis, atque concludis: sed homo est, ergo & animal. A' consequenti uero argumentari, si quid proponas, & quod inde sequatur, deinde hoc ipsum, quod sequitur, iterum sumas, atque concludas: ut si peperit, cum uiro concubuit: sed non cum uiro concubuit, ergo ne peperit quidem. Hic Agricola non tam locos Ciceronem, quàm potius certas quasdam argumentandi formulas præscripsisse, meo quidem iudicio non male disputat. Siquidem ex locis quod ducitur, statim quas uires habet ostendit, citra ullam, quam hic uidemus legem, nunc conclusionem, nunc antecedens repetendi. Porro Fabius, uir acerrimi iudicij, adeo hanc seruitutem non probauit, ut ne meminerit quidem: dicatque consequentia, quo nomine & antecedentia complecti uidetur, nunc naturæ, nunc temporis esse. Quid? an non ipse Cicero, qui in Topicis hæc nihil commune habere cum adiunctis disputat,

de oratore ad Quintum fratrem, ea consequentia esse exemplo declarat, quæ ipsam rem sequuta sunt adiuncta signa? Quare huius pace nobis licebit, rem late patentem, non arctius, quàm ipsa postulet contrahere. Sunt igitur antecedentia, consequentiaq́, quæ sparsa per omnes locos, partim naturæ, partim temporis sunt. Naturæ autem uocamus ea antecedentia, consequentiaq́, in quibus temporis gradus, quem ipsa præ se ferunt nomina, non deprehēditur: sed positis antecedentibus, naturaliter consequens sequatur. Quæ huius generis sunt, ab omnibus locis trahas. A' definitione, quæ genere & differentijs constat, atque adeo ab adiunctis petitur. Si homo est animal rationale, turpem uoluptatē non sequitur. Si iustitia est uirtus suum cuiq́ tribuens, recte à bonis iudicandum est. Si perfidia est malum, non est fallendum. A' partibus: Res est quæ fundamento, parietibus, tabulatis, tectisq́ constat, ergo domus est. A' ui nominis: Iupiter est iuuans pater, ergo mortales iuuat, & non perdit. A' coniugatis: Compascuus ager est, quare compascere licebit. A' genere: nulla arbor est, ergo nec platanus: nulla ars, quare ne rhetorica quidem. A' specie: si homo est, animal est: si dies est, lux est. A' simili: si patri pietas debetur, debebitur & matri. A' contrario: si iniquitas malum, æquitas bonum erit. Ab adiunctis, non omnibus, sed ijs, quæ citra temporis ordinem, cum ipsa re maximè iuncta sunt, cohærentq́; ut, si homo est, animal risibile est:

palluit

palluit, ergo timuit. A caussis item, quę nullum temporis interuallum habent: ut, sol fertur supra nostrum hemisphærium, quare dies est. Ab effectis: Dies est, ergo sol fertur supra hemisphærium nostrū. Sic & comparata tibi hæc suppeditent. Possunt autem magna ex parte conuerti: quam causam nōnullis fuisse puto, cur hæc antecedentia, & quæ hic naturaliter sequuntur, uno nomine consequentia appellarent. Temporis uero antecedentia, consequentiaq; sunt, cum ex temporis interuallo, quod ipsa uolunt nomina, ex antecedentibus consequentia, & hinc uicissim illa indicamus, & confirmamus. Locos & hæc plures habent: maxime tamen proprios, adiuncta, caussas, & effecta. Antecedentia ab adiunctis istiusmodi sunt: ferro ante petijt, mortemq; minatus fuit, quare & cædem fecit. Cum uirgine sæpe collusit, solusq; cum sola aliquoties inuentus, quare & demortuæ partum suum esse nō negabit. A causis: Datum uenenum insciens hausit, ergo & morietur. Hic ex ijs, quæ antecesserunt, postea facta prodo, atque confirmo. Consequentia autem ab adiunctis, hoc pacto sumas: Diducti uerbis inter se non constiterunt, quare sceleris consilia agitarunt. Res ablata domi ipsius inuenta est, quare furtum fecit. In pedes se coniecit, salutemq; fuga quæsiuit, ergo cædem fecit. Ab effectis: Hausto poculo statim concidit, mortuusq; est, ergo uenenum bibit. Ostendimus utcunq; antecedentia, consequētiaq;, sparsa per omnes locos, partimq; na-

tu ræ

turæ esse,cum absque temporis gradu, ex antecedentibus naturaliter aliquid consequatur: quod genus ferè & conuerti possit: partim temporis, cum iuxta ipsorum uim nominum,temporis interuallo, ex antecedentibus consequentia, & hinc uicissim illa comprobamus: quibus,qui uolet,probetque, & illa Ciceronis,quorum supra meminimus adijciat.Repugnātia restant,quæ sunt secum quasi pugnantia:ut, Cœlius cum literarum studiosus sit, turpi amore non capitur. Repugnant namque, literas, & uoluptatem sequi. Fabius repugnantia eadem esse, quæ contraria, exemplo declarauit. Verum hoc intersit, omnia quidem cōtraria repugnantia,sed non cōtra omnia repugnantia,contraria dici posse.Dissimilia namque,atque adeo differētia,quæ non secum è diametro pugnant, ut contraria, sed collata modo sese non ferant, hoc item nomine ueniunt. Quare,quanquā hi loci,quod sparsi per reliquos proprij uideri non possint, seorsum tamen tradi,& quasi plures uias ad unam, eandemque inuestigandam rem munitas monstrari, nihil uetabit.

Caussarum & euentorum explicatio. CAP. XVII.

CAussarum locus, qui latissime patet, sequitur. Sunt porro causæ, quæ efficiunt aliquid, quod adeo ferè abesse non potest, ut nisi appareat, causa esse,dicique nequeat. Harum autem aliæ naturaliter, necessarioque efficiunt: ut sol exortus est, quare dies est: ignis est, ergo comburit: natum est, ergo morietur

rietur

rietur. Aliæ non necessario, ut uirginem sæpe alloquitur, quare amat: in studia literarum incubuit, ergo doctus. Hic animaduertendum, materiam, instrumentum, locum, tempusque, efficiendi per se naturam habere propemodum nullam, sine ijs tamen ipsis, fieri omnino nihil posse. Neque enim sine materia, instrumentoque, ne dicam loco, & tempore, domus extrui, aut quicquam fieri potest. Verum locus, tempusque, interim tamen & per se efficiant, ut si locum paludinosum pestis, & tempus longum ruinæ ædium causam dicas. In causis item, quæ non necessario, naturaliterque efficiunt, finis etiam, cur aliquid fiat, spectandus est. Ea porrò omnia, quæ animi humani præmeditatione, consilioque fiunt, finem suum destinatum, utilem, honestumue spectant: qui, quanquam effectu, usuque sit postremus, ipsa tamen agentis destinatione, institutioneque primus est, efficiensque causa appellandus: ut nauigat mare, & cum uitæ periculo merces auehit, nempe ut rem faciat, feliciorque inde uiuat: domum extruit, non certe alium in usum, finemque, quàm ut inhabitet: literas discit, ut de rebus tam diuinis, quàm humanis recte iudicet. Effecta quæ sint, ex causis, unde sequūtur, apparet. Natura nanque hæc ita coniuncta sunt, ut altera sine alteris esse nequeant: & ut causæ effecta, ita hæc uicissim illas indicant, produntque. Vt, dies est, quare sol est supra hemisphærium nostrum. Hic ab effectis causam ostendo. Solis nanque cursum, supra hemisphærium no-

ſtrum, cauſam dici eſſe, certum eſt: Emoritur, quare & natum fuiſſe conſtat. Loci hi à cauſis, & effectis, omnibus, ſiue dicturi ſcripturi'ue ſint, ſummam copiam ſuppeditant: plurimusq; horum, in omni rhetorices genere uſus eſt. In laude nanque, aut contra uituperio, quantam hinc copiam poëtæ, hiſtorici, rhetoresq; ſumūt? In ſuaſorijs item, dum aut ab utili, honeſto, neceſſario, poſsibili, facili'ue argumenta trahimus, an non à cauſis efficientibus ductis argumentis perſuademus? Quanquam autem ex his, utilia maxime, atque honeſta, à fine effectisq; ſumi uideantur, ſi ad res ſuas geſtas, unde manarunt referas, tamen, ſi ad agentem accommodes, cuius animum ad agendum, ſuſcipiendumq; negotium primum impulerunt, cauſæ efficientes, hincq; ſumpta argumenta, à cauſsis efficientibus ducta putabuntur. Neceſsitudinem uero, poſsibilitatem, facilitatemq;, cõficientes cauſas eſſe ſatis liquet. Iam uero in iudicio, quot hinc argumenta petũtur? dum à cauſis, effectisq; criminando, nunc factum conuincimus, nunc iniquum impiumq; oſtendimus. Sed hæc ſuo loco indicabuntur.

Comparationis expoſitio. CAP. XVIII.

POſtremus, latiſsimeq; patens comparationis locus eſt: ubi maiora minoribus, & contra minora maioribus, paria paribus comparantur. Plurimus huius ubique uſus, maximeq; obuius eſt, in coniectura,

ctura, definitione, & iuris quæstione. Coniectura à maiori: Si de patris uita cogitauit, & de nepotis cogitare non dubitabit. A' minori apud Ciceronem pro Archia poëta: Etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis, gratuitò ciuitatem in Græcia homines impertiebantur, Rhegynos credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scænicis artificibus largiri solebant, id huic summa ingenij prædito gloria noluisse? Ex pari: Qui ob rem iudicandam pecuniam accipit, & ob dicendum falsum testimonium accipiet. Definiendi hinc ratio quæ sit, supra ostendimus. De iure si quæratur, ita à maiori probetur: Si furem nocturnum per leges occidere licet, qui domi depræhensum uulnerauit, nihil peccasse credetur. A' minori: Si parentibus, unde in lucem editi, educatiq; sumus, præstanda pietas est, maxime ipsi Deo, cui, cum uitam, tum ipsius animæ immortalitatem, salutemq; debemus. A' pari: Quæ pietas patri, eadem & matri debetur. Exempla item huc pertinent: quæ sunt res gestæ, aut ut gestæ, ad persuadendum accommodatæ. Ducuntur autem à maioribus ad minora, & hinc uicissim ad illa. A' maiori: Si reges suos Tarquinios Romani nondum Christiani, quod inuitæ Lucretiæ pudicitiam eripuerint, urbe, regnoq; deturbarunt, idem hoc flagitium, in priuatis ciuibus, & Christianis, non est ferẽdum. A' minori, apud Ciceronem in Catilinam: At uero uir amplissimus, P. Scipio Pon-

 tifex

tifex maximus, Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipub. priuatus interfecit, L. uero Catilinam, orbem terrarum cæde, & incendijs uastare cupientem, nos COSS. perferemus? Ducuntur item à simili, & dissimili, & contrarijs, quorum locorum, cum supra exempla posuerimus, & uel hinc, quæ istorum natura sit pateat, breuitati hic studebimus: cum præsertim, plures huius loci species sint, quàm persequi facile, aut poterimus, aut opus sit. Comparantur nanque, alia numero, dum unum pluribus, pauca bona, mala'ue multis, diuturna breuibus, & id genus alia conferuntur: ubi, quid quibus anteferri debeat, nemo non uidet. Alia specie: ubi ea omnia, quæ per se expetuntur, ijs anteferuntur, quæ propter aliud: ut salus, cum per se expetatur, melior medicina est, quæ ob hanc expetitur. Conferuntur hic & innata aduentitijs, à natura accepta uitia, uirtutes'ue assumptis, integra corruptis, iucunda iniucundis, honesta utilibus, facilia difficilibus, totum partibus, rara uulgaribus, necessaria non necessarijs, efficientia non efficientibus, nihil indigentia indigentibus, animi bona, uirtutesq́ue, omniaq́ue quæ in nostra potestate sunt, ijs, quæ Fortunæ telis sunt exposita, stabilia caducis, publica priuatis, ab optimis laudata, cum ijs, quæ à pluribus. Atq́ue hæc omnia, aliaq́ue id genus, quanquàm partim nouam, propriamq́ue faciem ostentent, maiora tamen, minoraq́ue esse, aut similem uim habere deprehenduntur. Si

tur. Similia autem, paria'ue, nullos in significando gradus habere, ipsa testimonio sunt nomina. Quare hoc in uniuersum sit edictum, ex hoc comparationis loco, in omnibus rhetorices generibus, tam ad ornandum, delectandumq;, quàm ad fidem argumentis faciendam, copiam peti maximam.

Omnes ad unum locum unde manant referri posse, & cur diuersa nomina sumant. CAP. XIX.

EXplicatis locis omnibus, ut nulla præterea sedes quærenda sit, unde ad fidem, copiamq; sumas, quo horum natura, uisq; magis patescat, intuendum nobis, quæ inter hos cognatio sit, quæ tanta est, ut ad unum adiunctorum locum, unde manant, omnes referas: quod eo ipso, quo expositi sunt ordine, ostendemus. Rem igitur ipsam, totumq;, quod nisi adsit, nihil est de quo tibi oratio esse potest, si definitione, quæ genere & differentijs constat, firmissimaq; est, explicare uoles, ab adiũctis sumas necessum est, quo id præstes. Vt si hominem definias, dicasq; animal esse, nihil præterea, quàm substantiam quãdam esse, quæ ei cum omnibus animantibus communis est, significasti. Quare ab ijs, quæ ei propria insunt, acciduntq;, erit definiendus, ut à cæteris animantibus, brutisq; secludatur, solusq; constituatur, hoc pacto: homo est animal rationale, risibile, mortale. Insunt autem homini hæc propria, acciduntq;, ratio, risus, ipsaq; mortalitas: quæ eadem ipsi & adiuncta sunt

omnia. Eodem pacto, si hominem partes, membraque enumerando definias, hinc te definiuisse puta. Sunt namque sua cuique membra, adiuncta maxime. Quin & etymologia uocabuli, & uicinus huic coniugatorum locus, hinc cadunt. Accidit namque maximo Deorū, adiunctumque est, à mortalibus eum Iouem, quasi iuuantem patrē dici: & iusto item, sua recte facta, unde nomen accipit, sunt adiuncta. Genere autem, & specie, totum id de quo agitur, significatur, cuius hic adiuncta explicantur: quod, ut diximus, si absit, nihil est de quo oratio suscipiatur. Iam & similitudinis, dissimilitudinis, contrariorum, comparationisque locus hinc oritur, omnemque copiam sumit. Siquidem ea, quæ rei de qua agitur, sit homo, adiuncta sunt, aut inter se conferendo ostendis, modo similia esse: ut si qua impietate in patrem, eadem postea illo demortuo & in matrem extitisse dicas: modò dissimilia: alterum ex liberis natu maiorem uix filium agnoscit, alteri nimium indulget: modò contraria: coniugem suam principio plurimum amabat, eandem postea odit maxime. Hinc maiora, minora, paria'ue quę sint, satis liquet. Hic porrò eiusdem hominis facta, quæ ipsi adiuncta sunt, conferūtur. Aut ex huius, de quo dicis hominis externis, corporis, animi'ue bonis, malis'ue, atque adeo factis omnibus, quæ huic adiuncta sunt sumis aliquid, cui, quod foris est, externæque personæ adiunctum est, comparas: atque ostendis id, aut simile, aut dissimile, aut contrarium; aut maius, aut

minus

minus, aut deniq; par esse: Vt si eius, de quo dicis opes, tantas esse dicas, quantæ Crasi illius olim apud Romanos fuerunt. Sumpta hæc ab adiunctis similitudo est. Nam sua utriq; bona sunt adiuncta, quæ collata similitudinem præ se ferunt: & inde hoc nomen accipiunt. Hinc, cum omnia supra abunde exẽplis sint declarata, & cætera satis liquere arbitror. Quid de antecedentibus, consequentibus, repugnantibus dicemus? quæ cum ut demonstratum est, sparsa sint per omnes locos, qui ab adiunctis oriuntur, & ipsa simul hinc nasci, nulli dubium esse potest. Restat caussarum, & euentorum locus: qui item, ut cæteri, ab adiunctis nascitur. Sunt autem cuiq; sua facta, animiq; bona, & uitia, adiuncta maxime: quæ tamen ipsa, in causas & euenta conuertuntur, cum à causis euenta, & hinc uicissim illas ostendimus. Vt si honestatem ipsam, causam Cæsari nostro fuisse dicamus, cur contractis maximis copijs, armatus in Turcam processerit. Decebat namq; Imperatorem, suorum salutem armis, aduersus infestissimum hostem tueri. Sic & iram, causam esse dicamus, cur alter alteri uulnus inflexerit. Et Naso, desidiam Aegistho causam fuisse dicit, cur factus sit adulter.

Quæritur Aegisthus quarè sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Facta igitur omnia, animorumq; uirtutes, & uitia, ijs, quorum ea sunt, adiuncta sunt maxime: quæ tamen in causas, & euenta commutantur, cum ab ani-

morum

morum uirtutibus, uitijs'ue, ut causis, quæ euenerint bona, mala'ue, facta indicamus. Porrò in suadendo, ubi de futuris adhuc, agendisq́ rebus agitur, eadem hæc adiuncta in causas conuertuntur. Vt si quemquam, ad faciendum aliquid adhorteris ab ætate, opibus, amicorum numero, & potentia. Sunt autem huic, cui suades, adiuncta hæc omnia, ætas, opes, amicorum multitudo, & potentia. Verum, cum hinc argumenta ducis, & ad faciendum hominem impellis, eadem hæc, causarum nomen accipiunt: atque id, quod fiet, quò diriguntur omnia, euentum appellabitur. Ostendimus breuiter, ex uno adiunctorum loco, reliquos omnes emanare. Quod autem loci, diuersa nomina sumant, inde est, quod hinc nati, alibi aliam faciem, uimq́ ostendant. Hæc de locis illis, unde tam dialectici, quàm rhetores, reliquiq́ omnis generis scriptores, omnia sumant necessum est.

GERARDI BVKOLDIANI DE INVENTIONE ET AMPLIFICATIONE ORATORIA LIBER SECVNDVS.

Quid genus demonſtratiuum, & quæ huius cum cæteris cognatio ſit. CAP. I.

ESTAT igitur, ut ad tria illa rhetorices genera, unde digreſsi ſumus reuertamur: atqꝫ in ſingulis, quæ hinc inueniendi, amplificandiqꝫ ratio ſit oſtendamus. Demonſtratiuum itaqꝫ genus id eſſe diximus, quo præterita præſentiaqꝫ, nunc laudamus, nunc uituperamus. Plurimum hoc genus commune habet cum ſuaſorio, adeo, ut alterum alteri ſæpe coincidat. Siquidē ita ferè fit, ut quæ laudamus, hæc ipſa & ſuadeamus: & contra, quæ ſuademus, propemodum & laudemus. Itaqꝫ oratio Ciceronis pro lege Manilia, quanquam magna ex parte nil niſi laudem Pompei contineat, ſuaſorij tamen generis eſt. Neque enim orator ad laudandum Pompeium, ſed ad perſuadēdum Quiritibus uenit, eum recte Mithridatico gerendo bello Imperatorem præfici, qui tot tantiſqꝫ, tum animi uirtutibus, tum ſæpius ſpectata cognitaqꝫ feliciter adminiſtrandi belli ſcientia, unus tantum eniteret, omnibuſqꝫ antecel-

leret. Itaque laus hic in suasionem est uersa: contraq; hæc in illam potest. Quare de genere iudicaturus, quis rei scopus sit, quò argumenta orator dirigat, imprimis spectabit. Induit & naturam generis iudicialis. Sæpe nanque in clarissimorum hominum laudibus inuenias aliquid, quod nisi purges, multorum animos turbet alienetq;. Vt si Cæsaris nostri multas præclareq; res gestas oratione laudandas suscipias, excusandum forte erit Romam oppidanis nihil grauius timentibus captam direptamq; : non eius id iussu, qui tum longius abfuit, sed aut Ducis, aut militis imperio abutentis, & ad prædam auidioris culpa factum. Quemadmodum autem laus sæpenumero defensionem, ita illa uicissim laudem accersit: & ad suum quasi corpus melius uestiendum sumit. Quod ipsum cum alibi passim apud Ciceronem uideas, tum in oratione pro Archia poëta: quæ cum iudicialis sit generis, ut qua uatem apud iudices defendat, summis tamen laudibus humanitatis ibi studia uexit. Verum nulla propemodum oratio est tam certi generis, quæ ex alijs non aliquid assumat, suiq; corporis faciat.

Certa laudari seu uituperari oportere.

CAP. II.

HOc item huius generis proprium, capita rerum quæ laudabuntur certa ferè esse oportere, alioqui non ad laudandum, sed aut ad suadendum, aut ad defendendum uenit orator. Incerta enim dubiaq;

laudem mereri in animis hominum omnino nullam possunt. Quòd si forte dubijs incertisq; argumentis lucem adferat, iam aut suasoris, aut defensoris personam sumit. Quanquã nihil uetat, quod & diximus, inueniri nonnulla in laudibus posse, quæ interim recte probentur, interim defendantur, modò rerum pondera firmamentaq; certa esse constet. Quid? nulla igitur in hoc genus quæstio, nullusq; status incidit? Non equidem id omnino disputo. Nam quanquam ea natura laudis sit, ut uera esse uelit, fieri tamen posse minime nego, ea interim quæ pluribus probentur, pauciores, forte doctiores, in dubium uocare posse: & contra, quæ apud hos laudem mereantur, multitudini minus probari: atque ita uel omnes status, coniecturalem, definitiuũ, iuridicialem, in hoc genus incidere posse: cum & de certissimis quæri, nihil omnino uetet.

Res omnis generis, quæ cernantur tangantúrue, seu intellectu comprænhendantur, laudari aut uituperari. CAP. III.

PORRO præterita, instantiaq;, atque adeo omnia quæ nunc laudamus, nunc contra uituperamus, res sunt omnis generis, quæ aut cerni tangiq; ut homo, equus, urbs, flumen, aut animo intellectuq; cognosci atque percipi possint ut facta, dictaq;, uirtutum item uitiorumq;, tum artium uaria genera, ut prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia, eloquentia, medicina, architectura, scientia rei militaris, aliaq;

id genus multa. Vitia autem quæ sint, hinc cognosci facile possunt: nempe iniustitia, luxuria, inuidia, & cætera. Ipsius item Dei laus, quanquã quid huic aut nostra laude accedat, aut uituperio adimatur, non ui deo, tota huc pertinet. Rerum autem quæ cerni tangiq; possunt, primas partes homines tenent: qui cum cæteris animantibus brutis rebusq; mutis ratione & sermone, tum multis alijs animi naturæq; dotibus antecellant, laudem imprimis sibi uendicant. Laudamus igitur præcipue personas, urbes, portus, loca, & his similia: præclare item facta, dictaq;, quæ cum uir tutibus coniuncta atq; inde orta esse constat. Iam & iuxta uirtutes artesq;, aut in certis hominibus, aut seorsum suis ipsas laudibus exornamus.

Qui hoc in genere autores uersentur.
CAP. IIII.

LAtissime autem genus hoc demonstratiuũ patet: plurimiq; in hoc uel diuersi generis autores uersantur. Neq; enim ij modo, qui oratione perpetua rẽ quampiam laudandam sumpserunt, sed & heroici uates, historiciq; omnes. Quid enim aliud in Iliade Homerus agit, quàm ut Græcorũ gloriã, ulciscendi uiolati ab Alexãdro hospitij, raptæq; Helenæ caussa ad Troiã uenientiũ, decemq; hic annos pugnantiũ, diuino carmine immortalẽ redderet. Neq; tamẽ ingeniosus uates ita suis lenocinatus est, ut quácunq; urgerẽt, Troianorũ ut ignauorũ imbelliũq; hominũ fuga cædesq; sit facta. Vtrobiq; fortitudinẽ ignauiamq; esse

uoluit.

uoluit. Nihil in Hectore Troiano requiras, quod ad fortissimum & ad agendum promptissimum ducem attineat. Thersitem contra Græcorũ Principũ unum non modò ignauissimum, sed & ipsa corporis forma capitisq́ figura pene monstrum introduxit. Alexandrum autem ipsum effœminatiorem quàm fortiorem nobis depinxit. Achillis contra uirtutem quis Græcorum omnium æquauit? quem non fortissimum modò, sed ipsum belli fulmen, hostiumq́ terrorem esse cecinit. Iam uero reliquarum maximeq́ uariarum uirtutum uitiorumq́ quæ non in alijs atq́ alijs simulachra nobis exhibuit? Agamemnonem potentia quidem, ijsq́ quæ à fortuna ueniunt bonis insignem, nempe omnium Principem constituit: sed ad plæraq́ obeunda, eundem hunc, prudentem minus circunspectumq́: ut qui nec hominum Deorumq́ iram tanti penderet, ut unicum mancipium ipsam Briseida patri suo Apollinis sacerdoti repetenti reddendam putaret, numenq́ reconciliaret. Non uniuersorum Græcorum, quos quanquam sui fratrisq́ gratia arma sumpsisse, & ad Troiam uenisse intelligeret, peste tamen ab irato Apolline immissa emori passus est. Nõ ipsius Achillis, cuius unius omnium cum summam militiæ felicitatem, fidemq́ sanctissimam in eum diem expertus esset, non modo tamen eum temere à se abalienauit, sed propemodum hostem fecit. Non denique ab irato Apolline, cum in uniuersos Græcos, tum in suum ipsius caput grauiora pericula

timuit. In Neſtore autem ſene quantam prudẽtiam, quantamq́; eloquentiam uidemus? Quid de Vlyſſe dicam? qui armis multum, eloquentia plurimum ualuit: & ubi res non tam uim, quàm technas poſcebat, ad ſtruendum dolum uerſutiſsimum & accommodatiſsimum ingenium habuit. In Aiace autem Telemonio bellicam quàm eloquentiæ laudem maiorem cognoſcimus. Gradus etiam eloquentiæ in Principibus eſſe uoluit. Vlyſsi ſublime illud dicendi genus tribuit: quem rerum & uerborum copia, ſupra quàm dici poteſt locupletem, nec tam orãtem, quàm fulminantem introduxit. Neſtori autem ipſi genus mediocre, cui quidem tum ſuauem, tum copioſam ſplendidamq́; orationem tribuit: adeo, ut huius ab ore melle dulciorem orationem fluxiſſe memoriæ proderet. Menelao breue laconicumq́; aſsignat genus: cuius oratio, quanquam breuis, nec exquiſita rerum uerborumq́; copia inſtructa flueret, dilucida tamen, & ad cuiusq; captum perquam accommodata. Iam uero in Odyſſea quantum nobis fortitudinis, continentiæ, ueræq́; ad omnes fortunæ caſus patientiæ, & propemodum omnium animi uirtutum exemplum Vlyſſem propoſuit? Hic dum à bello decem annos mari errat, adeo animum non abiecit, quin, ubi res poſceret, ſuam, ſuorumq́; ſalutem uel armis protegeret: & cum ad Cyclopis antrum deueniſſet, clauſusq́; ibi deuoratis ſex ſocijs periculoſe teneretur, forti animo ingenioq́; ſibi ſuisq́; excæcato Polyphemo

phemo salutem quæreret. Hic Calypsus Circesq; blanditias elusit: effœminatisq;,& in bestias, quia in uenerem procliues rationem ducem non sequerētur, commutatis socijs, infractum animum solus tenuit: solus ad inferos descendit: cognitisq; hic quæ uoluit, ad superos redijt. Has easdem autem uirtutes & in huius coniuge Penelope quantas uidemus? ut nescias, in hoc'ne, an in illa magis admirari debeas. Nam decem annos dum ad Troiam pugnabatur, non modo castissimam uitam duxit, sed ueræ pudicitiæ, coniugalisq; amoris de se exemplum uniuersis præbuit. Deinde capta Troia, omnibusq; reuersis ad suos unoquoq; Principibus, cum suum diutius emanere cerneret, nec certò nuntiari ubi gentium aut mortem obierit, aut impeditus moram traheret, non modò multis expetentibus nemini nupsit, sed pudicum & inuiolatum corpus ingenij artibus, cum uiribus non posset, in uigesimum usque annum reseruatum suo demum redeunti Vlyssi læta restituit. Nam cum à procis, nobilissimis potentissimisq; suæ gentis iuuenibus, undiq; ad se confluentibus, ad nubendum indies magis ac magis solicitaretur, remq; suam familiarem, quæ uel sola res magnum ad maturandas nuptias momentum esset, dilapidarent, & parum consilij, minusq; præsidij in suis domi, Laërte iam decrepito, & Telemacho tum adolescentulo, positum animaduerteret, ut simul animi curas qua posset arte leniret, simul honestam procis nuptias suas differendi,

inq;

inq́ plures dies protrahendi excusationem afferret, ne aut mortuo suo Vlysse contempsisse quenquam, aut tandem redeunte polluta à quoquam deprehenderetur, telam texendam suscepit ad conficiendum Laërti iam è senio ægre uitam trahenti ταφήϊον: quo confecto, promittit & se demum desituram de sui cõiugis reditu sperare, atque in nouum matrimonium concessuram. Verum dum sola de sui Vlysis reditu bene sperat, quantum interdiu cõfecit, nocte rursum abscidit: unde intelligi poterat, ad solas animi curas utcunq́ mitigandas, & honeste potius proferendas, quàm maturandas nuptias hanc sumpsisse operam. Quid hic deum immortalem aut de fœmina admirabilius, aut ad coniugalem fidem sanctius, aut deniq́ ad summam animi uirtutum laudem non dico dici, sed omnino excogitari à uate potuit? Sed quæ interim Clytemnestræ in suum absentem coniugem fides extitit? hæc contra, pugnante ad Troiam Agamemnone suo marito nõ modo turpisime cum Aegistho rem habuit, sed insuper adultera cum adultero de uita coniugis cogitauit: Troiaq́ redeuntem fœdisime trucidauit. At quorsum hæc tendunt? quò spectat oratio? eò certe, ut patescat, utrunq́ hoc Homeri poëma in demonstratiuo constitutum genere: nihilq́ hic nisi aliorum uituperia, aliorum laudes contineri: & quasi quoddam speculum rerum humanarũ esse. Quod de Homeri poëmatis diximus, idem de Vergilij nostri Aeneide potest: ubi cum multis magnisq́

Fortunæ

Fortunæ corporisq́ꝫ, tum maximis animi laudibus, quæ solæ propemodum uereq́ꝫ existimandæ sunt, Aeneã suum uexit. Quæ enim uir ille capto Ilio complures annos mari patienter tulit, & deinde terra strenue fortiterq́ꝫ gessit, summis prosequutus est laudibus. Quo autem ordine uterqꝫ uates id fecerit, suo dicetur loco. Iam & historiographos in hoc uersari genere cui dubium esse potest? qui si hoc nomine appellari uolent, res gestas, non secus ac gestæ sunt, nihil falsi addendo, aut ueri reticendo, seruato temporis ordine narrabunt. Quod dum faciunt, quando recte facta cum honestate, & quæ cõtra cum uitijs sint coniuncta, fieri non potest, quin inter exponendum, eos quorum probe facta sunt laudent, quorum contra male, turpiterq́ꝫ, hos uel inuiti historiæ lege cogente uituperent. An non Titus Liuius Patauinus, ut de nostris, qui in omniũ manibus uersantur dicam, egregius est buccinator uirtutum uitiorumq́ꝫ Romani populi? ut qui lactea eloquentiæ copia, perpetuaq́ꝫ oratione, res gestas ab Vrbe condita ad sua usqꝫ tempora, summumq́ꝫ imperium perduxit. Quibus artibus, consilijsqꝫ, populus ille modicus tenuisqꝫ primum uiam strauerit ad summã democratiam. Deinde cum imperio unà & uitijs in animis hominũ crescentibus, eadem ipsa arma, quibus terrarũ orbem domuerat, in sua ipsorum uiscera cõuerterit: & quemadmodum multis magnisqꝫ animi uirtutibus parsimonia, iustitia, innocentia, atqꝫ imperandi æquitate incremẽtum

h sump

ſumpſerat imperium, ita contra uitiȷs, luxu, rapinis, priuata iniuſtaq́ dominandi cupiditate conciderit. Quid? non Salluſtius adeo corruptos ſui temporis mores perſtringit, ut non defuiſſe, uel ſenatoriȷ ordinis homines dicat, qui cum Catilina de euertendo Reipub. ſtatu coniurarint? Non defuiſſe, qui acceptis largitionibus ſceleratiſsimum Iugurtham defendendum putarint? Quod de noſtris, idem de Græcis cenſendum. Huc & Pliniȷ noſtri Secundi Veronenſis hiſtoria naturalis pertinet: ubi, quanquam non perſonas aut facta, ut poëtæ hiſtoriciq́, aut laudet, aut uituperet, ſed rerum naturalium cognitionem tradat potius quàm laudet, tamen, cum citra argumentandi probandiq́ neceſsitatem quæ rerum cœleſtium terreſtriumq́ natura ſit non ſine ſumma delectatione doceat, huius generis eius ſcriptum eſſe negari non poteſt. Delectare enim ſine contentione argumentisq́, cum docere uniuſcuiuſque ſit, epidicticæ orationis proprium eſt. Quanquam & hunc, plæriſque rebus ſuam amplificando adieciſſe laudem, teſtimonio eſt ipſum opus. Eſt ubi res narrantur cum maiori delectatione, quàm amplificatione: quod ipſum Ouidius in metamorphoſi rerum uariarum transformationem canendo fecit. Quinetiam huius generis ſunt Satyrici, Comiciq́: quorum illi, hominum uitia uel nominatim inſectantur: hi ſumpto figmento uериſimili, rerum uerborumq́ elegantia hoc conſequuntur, ut ſui uoluptate nunc lectorem, nunc

audit

auditorem ſpectatoremq́ retineant. Adde præcepta dantium diuerſa autorum genera : rerum ruſticarum: ut Maronis Georgica : Columellæ Catoniſq́ ſcripta : rhetorices, ut Fabij Inſtitutiones : compluraq́ Ciceronis: medicorũ item, & phyſicorum multa: denique artium rerumq́ præcepta omnia : quæ ingredi moleſtum, perſequi prope infinitum foret. Nec me præterit, uideri plæraq́ horum ſuaſorij potius generis, qui cum hoc multum commune habere diximus faciem oſtentare: quod præcepta, cum ieiuna ferè ſint omnia, paruã copiam delectationemq́ adferant, & ſola rerum utilitate legantur. Verum cum ea quæ traduntur certa ferè ſint omnia, citraq́ omnem probationum argumentorumq́ pugnam perpetuo orationis ductu exponantur, etiamſi nuda ieiunaq́ ſit oratio, nec tam delectet quàm doceat, tamen demonſtratiui potius quàm ſuaſorij generis uideri oportebit. Neque enim Criſpus Sallultius eo minus hiſtoricus eſt quàm T. Liuius, aut in alio atque ille rhetorices genere uerſatur, quòd hic nude breuiterq́, ille copioſe ſplendideq́ res geſtas perſcribat.

Quæ laudari oporteat uituperari'ue, ex uno adiunctorum loco ſumi. CAP. V.

Diximus quæ demonſtratiui generis cognatio cum reliquis eſſet: certa item eſſe oportere, quæ laudari aut contra uituperari deberent; tum res o-

mnis generis quæ cerni tangiq́; aut animo intellectuq́; percipi possint, huc pertinere: postremo qui potissimum hoc in genere autores uersentur. Nunc igitur, cur maxime hanc suscepimus operam, quæ illis ex locis, quos supra exposuimus, hic inueniendi amplificandiq́; ratio sit, subinde prosequamur. Vnus igitur adiunctorum locus ea omnia nobis quasi digito monstrat, quæ laudari uituperari'ue oporteat. Admonet enim hic, ea omnia, quæ rebus laudandis uituperandis'ue adiuncta sunt, quandamq́; ad has cognationem habent, aut laudibus uehenda, aut insectanda esse: ubi & temporis gradus recte seruari poterit. Antecedunt autem hominem, quando personas imprimis laudari diximus, patria, genus, parentes, consanguinei, cognatiq́;, unde laus uituperium'ue trahi potest. Deinde quæ fortunæ, copiæq́; sint dicendum erit: atque hæc quidem externa sunt omnia. In tribus enim generibus laudes & uituperia uersantur: externis, corporis, & animi: quorum omnium unus hic adiunctorum nos admonet locus. Corporis igitur bona mala'ue sunt statura, figuraq́; corporis, ipsaq́; ualetudo & robur, imprimis autem forma, quæ certissimus ferè animi index esse solet. Animi autem laus, ea est, quæ potissimum suo iure prædicari debeat. Atque hic duplex se disponendi ratio offert. Aut enim temporum seruato ordine dicendum quæ iam nati, atque in lucem editi educatio, indolesq́; fuerit: quibus morum

artiumq́;

artiumq́ magistris sit usus: quantum quo in disciplinæ genere profecerit: deinde cum iam adoleuerit ætas, quæ tam domesticis priuatisq́, quàm publicis in rebus prudenter, iuste, fortiter, temperanterq́ fecerit, dixerit, tulerit'ue. Aut quod Cicero in Pompeiana fecit, uaria multaq́ facta, ad sua uirtutum genera sunt referenda. Atque hic, cum omnis uirtus posita sit, aut in cognitione scientiaq́, ut prudentia, calliditas, eloquentia, iurisprudentia, ars militaris, & reliquæ multæ & uarię labore usuq́ paratę, aut in actione, ut iustitia, fortitudo, temperantia, commode primum laude prosequimur, quæ prudenter, callide, docteq́, tum quæ iuste, fortiter, temperanterq́, tam suis in priuatis domi, quàm foris publicis in rebus fecerit, dixerit, perpessus'ue sit. Quanquam ne hic quidem, certus ut uirtutum, cum nullus temporum ordo seruetur, est necessum, quo minus ipsarum rerum naturæ causæq́ seruiatur. Quapropter laudaturus, diligenter apud animum expendet, quid caussa postulet: temporis'ue potius ordo in exornandis factis seruetur, an ad sua quæq́ uirtutum genera exigãtur.

Quæ ab adiunctis inuenta, cæteris ex locis amplificandi ratio sit: & primum in hominis encomio patriæ laus per locos ducitur.

CAP. VI.

QVæ laudari oporteat ex uno adiunctorum loco petenda esse ostendimus: qui si certis, quas ornandas suscipis personis admoueatur, cum singulis

ſua quædam fortunæ,corporis,animiq́ꝫ propria bona ſint,quid in laudem adduci debeat,ſemper ad manus erit. Nunc igitur ſubinde, quibus ex locis hæc ipſa amplificari augeriq́ꝫ debeant,erit dicendũ. Neqꝫ enim ſolum ex uno atque altero, ſed ex omnibus illis quos ſupra commemorauimus locis, extendi hæc poſſunt. Nam cum in ſingulis his tribus rhetorices generibus tota uerſetur rhetorica,omnium quoqꝫ locorum in ſingulis uſum eſſe negari non poteſt. Præcipuus autem horum uſus eſt, definitionis, quæ hic, cum res non ieiune breuiterq́ꝫ ad faciendam fidem explicetur, ſed pluribus ad delectandum augeatur exorneturq́ꝫ, deſcriptionis nomen accipit: ſimilitudinis item,diſsimilitudinis,contrariorum, adiunctorum,teſtimoniorum,cauſarum, euentorum, comparatorum: antecedentia & conſequentia per omnes ſparſa locos ſupra oſtendimus. Verum & aliorum interim creber uſus eſt. Rarior tamen hic locorum à genere & ſpecie uſurpatio eſt: unde cum res petita, non tam ad amplificationem,quàm fidem ualeat,crebrior in reliquis generibus erit. Cum igitur patriam hominis laudandam eſſe adiunctorum nos locus admoneat,huc & reliquos admoueamus, ut quid ad copiam ex unoquoqꝫ ſumi poſsit, intelligamus. Deſcriptio ergo quæ materiam ex adiunctorum mutuatur loco,ut eſt ordine prima, ita huc commode primum admota,rem ipſam extendet plurimum, dum deſcribitur,qua in natione,quo in loco, fertili an ſterili

rili,maritimo an campestri sita ciuitas sit: quæ & publicæ munitiones: quæ ædium frequentia, magnificentiaq́ue: quod genus descriptiones apud poëtashistoricosq́ue leguntur plurimæ; adeo, ut illi augendi delectandiq́ue studio uel ficta loca describenda interim suscipiant. Ab etymologia nominis item copia peti potest, si uis huius sit, aut insignis cognitaq́ue, aut eiusmodi, quæ dilucide sciteq́ue à laudante in rem præsentem erui posſit: ut si quis inter laudandum Bononiæ uocabulo, elisa m litera, bona omnia indicari dicat. Voluisse id indito hoc nomine urbis aut primum conditores, aut auctores significare, cum hinc summa agrorum longe lateq́ue, hinc beatisſima surgentis Apennini fertilitate, tum amnium partim agros foris irrigantium, partim intrò multiplicem ad usum labentium copia maxime insignem locum uiderent. Commode huc adiunctorum locus adhiberi posset, qui rebus, de quibus agitur adiunctus est maxime, omnesq́ue harum circunstantias, quas περιστάσεις illi uocant uel solus suppeditat: quæ deinde, per reliquos ductæ locos, incrementum sumunt maximum. Verum, cum & ea quæ descriptio ob oculos posuit, hinc sint petita, nihil uetat & hæc primum, antequam plura inde ducantur, reliquis ex locis dilatare. Augebis igitur à simili, si tuum hunc, cum maxime notę urbis insignisq́ue fertilitatis agro conferas, ostendasq́ue, in producendis frugibus, uino, oleo, rebusq́ue cæteris, similem per omnia in utroq́ue dexteritatem. A' disſimili

mili,hanc tui hominis urbem patriamq́ duplici circummunitam fossa, tum lata, tum profunda, aggereq́ intermedio altius educto,mœnibus autem, propugnaculisq́,cum altissimis, summaq́ industria ad arcendam uim factis, tum interiori aggere ad summum usque addensatis firmatisq́: illam uero, una modo obmunitam fossa, mœnibusq́ utcunq́ quidem firmis, sed nullo siue loci uitio, siue oppidanorum negligentia,aggere suffultis corroboratisq́. À contrarijs: huius urbis regiones omnes latissimis discretas uicis,illius arctissimis, huius mundissimis, illius immundissimis,hic ædes magnificentissimas, ibi casas humillimas,hic pleras q́ omnes lapide euectas, ibi argilla lignoq́ compactas cerni. Possunt quidem hæc, & à caussis extendi; sed ad adiunctorum locum reuertamur.

Diuisio studiorum factorumq́ patriæ in sua uirtutum genera. CAP. VII.

VT autem ea, quæ oculis exposita cerni tangiq́ possunt amplificanda sint ostendimus: nunc subinde & ea,quæ intellectu comprehenduntur,ipsa uidelicet patriæ studia factaq́ in sua uirtutum genera distribuamus: & singula deinde per locos ducamus.Primum igitur ipsa prudentiæ facta honore uerborum extollenda erunt: quod forte humanitatis studiorum scholas instituerint, conseruentq́ undecunq́ doctissimos accersendo professores, hosq́ liberaliter alendo: quod æquissimas leges ad suæ ciuitatis

uitatis consuetudinem rationemq́ς ciuibus præscripserint, suamq́ς Rempub. optime constituerint, atq́ς in futurum firmarint: quod item frumento, sale, cæterisq́ς rebus omnibus, quarũ sæpe penuria premere ciuitates soleat, tot tantaq́ς copia comparatis seposistisq́ς ita sibi in futurũ prospexerint, ut nec bello obsidionem, nec pace annonam grauiorẽ fore propemodum timeant. Atq́ς hæc inter narrandum, à loco, & tempore, tum testimonio uicinarum gentium, alijsq́ς huius loci circunstantijs augenda erunt omnia. Deinde ad iustitiæ studia factaq́ς ueniendum: quæ suum cuiq́ς tribuit, & erga deos religio, erga parẽtes pietas, creditis in rebus fides, in moderatione puniendi, imperandiq́ς, æquitas uocatur. Neq́ς enim minimũ laudis meretur, religionem uulgo sancte conseruari: suumq́ς parentibus honorem haberi: dariq́ς per magistratus operam, ut creditis in rebus fides seruetur, & imposturæ ita puniantur, ut nec remissior pœna peccandi licentiam præbeat, nec uehementior iudicis sæuitiam arguat. Tum subinde dicendum quæ fortiter gesta, aut intra mœnia animaduersis certorum hominum flagitijs, Rempub. eaq́ς quæ recta sunt defendendo, aut foris fusis sæpius pugna hostibus imperij fines proferendo. Atq́ς hic, non modò eorum qui in magistratu fuerunt, sed & priuatorum fortiter facta patriam ipsam honestant: ut Horatiorum, Lucretiæ, Horatij Coclitis, Mutij Scæuolæ. Postremo spectemus, quæ sint studia factaq́ς temperantiæ: quæ cum

posita sit in ijs quæ absunt non inhoneste expetēdis, atq; ijs quæ in nostra potestate sunt recte honesteq; utendis, maximi ad laudem momenti est, consuetudine patria, publicis priuatisq; in negotijs temperanter continēterq; uixisse: aliena non appetiuisse: suisq;, non ad luxum turpemq; uoluptatem usum fuisse. Hæc ab adiunctis, unde & plura quidem possent, sumuntur omnia: quæ propterea sua in uirtutum genera, non numero, sed rerum pondere distribuenda puto, quod in urbium encomio, quarum sæpe quòd diutissime steterunt, longa annorum serie innumera ferè præclare extant facta, temporis ordinem sequi, præsertim non in harum, sed personæ laudibus, tum infinita, tum perplexa dubiaq; oratio esset. Harum autem uirtutum omnium exempla, prisca illa nobis Romana respub. uel sola suppeditet. Qua in urbe humanitatis studia magis uiguerunt: ijsq; cum premia, tum maiores honores habiti: ubi principes Reipub. uiri, maximiq; Imperatores, aut ipsi Græcorum academias longis itineribus discendi studio petierūt, aut illos ad se Romā rerum uerborumq; magistros pertraxerunt: ubi sæpe literatis quidem, doctisq;, sed ijsdem tamē nouis hominibus summi magistratus mandati: maximum imperium concreditum. Neq; enim magis maiorum imaginibus, quàm eruditioni uirtutiq; aditum patere ad Reipub. gubernacula prudentissimi homines uoluerunt. Prudenter autem rerum à Romanis gestarum, quæ innumeræ sunt, egregius

unde exẽpla sumas buccinator est T. Liuius. Quod genus est, ciuium multitudinem pro cuiusque facultatibus in classes distributam, ut numero, copijsque cogni tis, pro re familiari Reipub. quisque penderet: tenuioribus, quos proletarios uocarunt, sola liberos educan di cura esset. Descriptas item Græcorum leges ad hu ius urbis rationem mutatas, atque ciuium oculis expositas, ut non extra mœnia ius quęrerent, sed domi ob oculos positum discerẽt. Sed quid multa de hac, quæ nisi summa & propemodum diuina in ijs fuisset, quî deum immortalem in orbem terrarũ imperiũ adepti fuissent? Quantum autem ueteribus Romanis iustitiæ studium, in deos, hominesque fuerit, alterum sacerdotum collegia, cærimoniæque à Numa rege institutæ, sanctéque per multa secula conseruatæ declarant: alterum, cum alia multa, tum Saguntinorum in ultimis terris hominum, in fide persistentiũ labor ærumnæque, maxime æquum in se moderatũque Romanorum imperium fuisse testantur. Fortitudinis autem pro innumeris, Brutum, Manlium, Fabiumque, in exemplum adducamus: illi in magistratu cædis filiorum suorum autores spectatoresque esse maluerunt, quàm Rempub. ab ijs uel leuiter læsam uideri: hic cum cun ctando, pugnaque abstinẽdo, non Romæ modò apud omnes, sed & à toto suo ipsius exercitu odiũ sibi conflasset maximũ, maluit fortiter ferẽdo sui nominis exi stimationẽ, quàm Rempub. in discrimen adduci. Iam uero temperantiã, continẽtiamque, quæ gens pluris fe

cit: quæ luxũ turpitudinẽq; magis odit: ubi agricul tura parsimoniaq; maximã laudem meruit: & nonnunq; Consul, Princepsq; Reip. in agro appellatus, à labore ad curiã sit deductus: ubi puberes filij cũ parẽtibus, generi cũ soceris, in balneũ descendere, quia res lasciua & inuerecunda putabatur, patrio more prohibebãtur. Sed hæc ipsa ab adiũctis ducta ꝓsequamur.

Primum prudentiæ factum per locos ducitur.

CAP. VIII.

CVm igitur plurimũ referat, in reliquã totam uitã recte degendã, quibus à teneris imbuamur, commode primũ iuuentutis studia si bona intelligimus, laudamus augẽdo ab ijs, quæ huc spectant circũstantijs: quarum omniũ idem hic nos locus admonet, ab autoritate, doctrina, numeroq; professorum: ab autoribus, ipsisq; quæ docentur rebus: ab auditorũ item, si lubet numero, alijsq; id genus circunstantijs. Atq; hic eorum prudentiam, quibus autoribus scholæ primum institutæ sint, siue Princeps senatus'ue fuerit, imprimis prædicabimus: quæ ut eluceat, cernaturq; quasi ob oculos posita, à causis, euentis, cõparatisq;, explicãda res erit maxime. À causis: uidisse prudentissimos homines, ea esse literarum studia, quibus, cum Rerũpub. status, tum ipsa religio cõseruaretur: imprimisq; Reipub. interesse, iuuentutẽ in ijs, quàm rectissime uersari: ut hinc lecti in senatores, iudicesq;, illi rogati in Senatu sententiam prudenti oratione, instructaq; exẽplis, quæ historia suppeditat, suæ Reip. quę declin

declinanda sequenda'ue sint edoceant: hi legum bonić & æqui scientia, suum cuić adiudicent; scelera flagitiać animaduertenda putent. Reliqui autem, quibus publica non demandantur munera, cognitione rerum humanarum, atque adeo uirtutum uitiorumć, suis in rebus priuatis honeste, iusteć uiuant: liberorum uitam ita instituant, ut eos in uiros abeãt, qui si fieri potest, non modo sibi, suisć, sed & Patriæ olim, multisć utiles ciues inseruiant. In communi autem positam religionem, cuius conseruandæ uniuscuiusć interest maxime, puram synceramć uulgo per probos doctosć concionatores retineant: quæ recte culta, cum tantum in animis hominum ualeat, ut uel sine legibus honeste iusteć uiuatur, leges autẽ sine hac, paucos in officio retineant, quòd illæ, delata modo conuictać crimina puniant, peccandi autem sæpe & in occulto mutoć loco occasio detur, sancte seruandam hanc esse, dubitari non debet. Hæc porro illos pro sua prudentia uidisse neglectis literis labefactari omnia, conuulsać secum ruinam trahere: quod ne committeretur, publiceć & priuatim bene uiueretur, institutis scholis rebus humanis optime consultum prospectumć uoluisse. Ab euentis: Plerosć igitur omnes senatores, quod literas historiasć teneãt, consilio prudentiać Rempub. administrare: cauere, ne quid detrimenti capiat. Iudices autem scientia legum, dare operam, ne cuiquam sua, aut ui, aut iuris prætextu inique eripiantur. Quæ omnia, si additis

i 3 perso

personis, factisq́; demonstrentur, narrenturq́;, mire augebitur oratio. Multitudinem autem ipsam, quòd literarum beneficio magna ex parte humanior sit facta, moderatum æquumq́; imperium ferre didicisse: tumultus odisse. Vniuersos autem, in id incumbere potissimum, ut per bonos doctosq́; uiros, religio seruetur: imprimisq́;, quod iudicare melius possint cauere, ne quis pro suo arbitrio affectuq́; aliud, quàm pium sit, concionando diuulget. Iam & uicinas gentes hoc ex studio fructum cepisse maximum. Fateri enim, quos huc erudiendos misissent liberos, doctissimos accommodatissimosq́; Rerumpub. rectores rediјsse. Quare studium hoc, urbisq́; nomen, apud exteras gentes magnum sanctumq́; haberi. Atq; hic nationes urbesq́; has enumerando incrementum sumet oratio. Restat comparatorũ locus, ubi maiora minoribus, aut hæc illis, similia similibus, dissimilia dissimilibus, contraria contrarijs conferri possunt. Hoc itaque ex loco, qui late patet, & plura membra locos'ue habet, mire orationis corpus dilatari potest. Primum: si nostrę urbis studia, & inde Reipub. profecta commoda, cum aliarum gentium urbiumq́; studijs conferẽdo, ostendamus nostra superiora omnia, siue numero professorum discipulorumq́;, siue spectata horum eruditione editisq́; in lucem ingeniorum monumentis, siue deniq; felici beataq́; administratione Reipub. à doctis uiris, religione, legibus, cæterisq́; ciuilibus rebus optime constitutæ conseruatæq́;

tæq;. Deinde à ſimili laus copiaq; parabitur: ſi cum celeberrimis omnium academijs, quæ aut ſunt, aut fuerunt, nempe Græcorum noſtram conferamus, doceamusq; paria noſtra, aut omnia, aut plæraq;. Neq; enim ſemper Platones Ariſtotelesq; extitiſſe: qui uulgus philoſophorum, ita multis paſsibus præcurrerunt, ut qui acutiſsimi uiſus eſſent, quò tenderent ipſa quidem oculorum acie uix aſſequerentur. Tum à diſsimili: illos magno docuiſſe: quare non tenuioribus, ſed ſolis diuitibus aditum ad muſarum antra patuiſſe: hic multa magnaq; conſtituta profeſſoribus ſtipendia ex ærario publico liberaliter quotãnis numerari, tenuioribus iuxta ac ditioribus muſarum patere fores: illos ſuis conclauibus incluſos, ſolis ſibi ſtuduiſſe, parumq; aut nihil Reipub. unde abhorrebant aut opera, aut conſilio utiles extitiſſe: noſtros & ad communem utilitatem ſua accommodare ſtudia, eò comprimis pertinere arbitrantes, ut inde Reipub. fructus redeat quàm maximus. Poſtremo à cõtrarijs: illos, dum alij omnia peccata paria uideri contenderunt, perinde eſſe gallum gallinaceum, aut hominem interfici, alij deos nullos eſſe, alij eſſe quidem, ſed inferiora curare minime, plures mundos uideri, quę item natura tribuiſſet, naturaliterq; fierent, in ijs pudorem nullum eſſe oportere, quare in publico cacare, nudumq; incedere honeſte fieri, alij honeſtum uirtutemq; ipſam ſummum bonum, alij ipſam uoluptatem credi uoluerunt: hæc aliaq; id genus paradoxa

ſubinde

ſubinde noua, atque à communi ſenſu aliena diuulgando Rempub. conuulſiſſe. Noſtros uero, ijs quae natura praeſcribat, communisq́ ſenſus probet, ſuas literas accommodantes Rempub. religione legibusq́ cõſtituiſſe. Illos metum deorum in animis hominum minuiſſe: noſtros auxiſſe. Illos à Repub. maxime fugiſſe: noſtros adminiſtrandam ſuſcepiſſe. Illos cõmunem ſenſum damnaſſe: noſtros probaſſe.

Secundum prudentiae factum ex locis amplificatur.
CAP. IX.

Iiſdem ex locis, & praeſcriptas ciuibus leges ad ſuae urbis morem proprias, quod ſecundum prudentiae factum fecimus, dilatemus. À cauſis: Magnam ſemper incommodorum uim huic ciuitati attuliſſe, orta controuerſia, ciues foris domo procul de iure quaerere: iudices patronosq́ conciliare: atque illorum fidei litem cauſamq́ committere, quibus compoſita damno, tracta autem diutius emolumento eſſet maximo. Quae ne mala ciues grauarent amplius, ipſorum ad conſuetudinem moresq́ leges eſſe deſcriptas: ſemperq́ omnibus legendi copiam fieri: ut iuris controuerſia omnino aut nulla exiſtat, aut ſi qua interim oriatur, domi, non foris interpretem quaerant. Ab euentis: Incredibilem ex eo facto in animis multitudinis ſuum erga magiſtratum amorem eſſe generatum: Omnes uulgo ferre, fateriq́, eam ordinationem in rem multorum eſſe maxime. Neq́ enim eos ſubinde, quibus domi res amplior eſt tenuiores ciues

ciues longius domo in ius uocare, forisq́ malam cau ſam per ſubornatos homines tueri, trahendoq́, ubi illos res defecit obtinere, quam domi iam aperire pu- deat. Vereri enim uniuerſorum in ſe odia, ſi ſcriptis, omnibusq́ cognitis legibus domi in conſpectu iudi- cum ciuiumq́ id defendendum ſuſcipiant, quod pa- rum æquũ patroni clamitent, magiſtratus intelligat, uniuerſi ciues improbent. Comparatione autem rem uarie augeas, ſi hoc ſenatus principis'ue factũ in con- ſcribendis legibus, cum alijs præclare prudẽterq́ fa- ctis conferas: forte auctione ditionis, oppidiq́ alicu- ius adiectione: oſtendasq́ hinc plus commodorum quotidie pluribus ciuibus, tum laudis ab ijs ſuo magi ſtratui redire, quàm ex iſta finium propagatione. Ve ctigal nanq; quod inde quotannis obueniat, totum propemodum in ipſius oppidi munitiones defenſio- nemq́ expendi: hac autem legũ præſcriptione indies aliorũ atq; aliorũ ciuiũ, in eum uſq; diem rem omnẽ in aduocatos expendentiũ fortunis bene conſultum. Verum animaduertendũ maiora minoraq́ hic in lau de, ubi non ad fidem dirigũtur, diſsimiliũ quidem na turã induere, ſed hoc intereſſe, diſsimilia etiã ea haben da, in quibus gradus exceſſusq́ non deprehendatur: ut ſi dicam alterũ optimis legibus Remp. cõſtituiſſe, alterũ cum exercitu foris rem feliciſsime adminiſtraſ- ſe. Hic in alterutro gradus exceſſusq́ nondum appa ret: quem ſi uerbis ineſſe declaro, maius hic minusq́ credi oportet. A' ſimili item copiã petas, ſi cum urbe

aliqua celeberrima,& codẽ pacto quod ad leges attinet,summa cum laude proxime firmatã nostrã hanc conferas: ostendasq; parem utrobiq; in diligẽter conscribendis legibus magistratus Principis'ue prudentiam extitisse. Quin & à dissimili, si ijs cũ oppidis conferas,ubi quòd propriũ ius scriptũ nondum habeãt, foris ciues de iure quærere disceptareq; non sine magna rei familiaris iactura cogũtur. Nostros, si qua de iure cõtrouersia nascatur,aut per se introspecto exposito q; suo iure litem statim cõponere; aut domi suos apud iudices populũq; sententiæ auditorẽ,testemq;, tum modicis & ferè nullis expensis, tum minime longo tempore litigare: illos à suis,quibus causa cognita est,ad exteros proficisci: ijs sæpe multumq; dare: causamq; interuallo temporis iterũ atq; iterũ,quod interim excidat non uacuis manibus aperire: hic procul domo,dum alter patriæ morẽ cõsuetudinemq;, cum scriptã nequeat, multorũ adductorũ hominũ testimonio cõfirmat,alter contra impugnat,totam sæpe ætatem & rem familiarẽ perdere. Dissimilia hæc sunt alteros suæ ciuitatis ius scriptũ habere propriũ: domiq; cum breue tempus, tum paruo disceptare: alteros foris omnia tẽporis reiq; familiaris iactura facere. A contrarijs autem hunc in modũ: hos præscriptũ certumq; ius domi ob oculos positũ habere,illos nullũ: hos apud suos maxime notos disceptare, illos apud exteros maxime incognitos litigare: hos copiarũ suarum iacturã nullã facere, illos fortunas omnes in patronos

tro nos & aduocatos profundere: hos confectam causam statim cernere, illos temporis progressu perplexiora omnia intelligere: his subitam pacem dari, illis immortale bellum ferí.

Tertium & postremũ prudentiæ factum. CAP. X.

POstremũ prudentiæ factũ fuit frumẽto, sale, cæterisq; id genus rebus ad belli leuandæq; annonæ usum necessarijs cõuectis, longius Reip. in futurũ esse ꝓspectũ. Quod ipsum per eosdẽ locos ad eundẽ modũ quo superiora, augeri extẽdiq; poteſt. Hæc de patria, quę quanq; extra ꝑsonas sit, ex huius tamẽ laudibus, is quẽ laudandũ suscipimus ornari põt plurimũ. Iustitiæ autẽ, fortitudinis, & tẽperãtię facta, quę ex locis augẽdi ratio sit, quia hĩc satis liquet, nõ ꝓseqmur.

Genus hominis ut ex locis sit extendendũ. CAP. XI.

IAm & in externis bonis genus esse diximus: quod si clarũ à maioribus accepit, ut Aeneas ab Ioue primo sui generis autore, unde illũ Ilioneus Orator, qđ apud uatem est Regi latino cõmẽdat maxime, primũ copiã petas ab adiunctis, recẽsendo quàm longo tempore, quorũ splendore factisq;, & quibus in locis illustre extiterit. Atq; hic spatiosus sese ad dicendũ cãpus aperit. Deinde à cõparationis loco, cõferendo cum illustrissimorꝫ hominũ genere, ostendendoq; aut nobilitate par, aut illustrius clariusq; credi oportere. Reliquis ex locis hæc res minus cõmode dilatetur. Neq; enim ex omnibus ad omnẽ rem, copiã petas. Quod si uero aut tẽporis tractu fortunæq; casibus obscuratũ

in lucem reuocauit, aut humile ſua ſolius uirtute fa-ctisq; nobilitauit, quemadmodū nemo laudandū negat, ita cum nō extra eum, quē laudamus, ſed ex ipſo profecta laus ſit, non hic, ſed ſuo loco dicēda amplificandaq; erit. Infame autem genus nemo eſt tam nullius iudicij, qui prætermittendum dubitet.

Parentum laus per locos ducitur. CAP. XII.

SEquūtur parentes, cōſanguinei, cognatiq;, quorū item laus licet extra filios nepotes'ue ſit, laudati tamen & ijs quaſi lumen adferūt: maxime parētes, qui genuiſſe, educaſſe, uitamq; ſuorū à pueris ad optima quæq; inſtituiſſe putantur. Quare cum prædicandis filijs cōiunctiſsimi ſint, atq; hinc ducta laus plurimū ponderis adferat, horum laudandorum quæ ijſdem ex locis ſuperioribus ratio ſit, ſubinde proſequamur: unde & ſciri poterit, quid in cōſanguineis cognatisq; extollendis commode fieri poterit. Cum igitur de Patria & genere dixerimus, quæ parentibus cum filijs communia ſunt, ea in parentibus bona, quæ ipſorum propria maximaq; ſunt, nempe animi laudanda augendaq; uidentur. Atque hæc duplicia ſunt, alia cognitionis, alia actionis: illorum genus prudentia, ſcientiaq;: horum iuſtitia, fortitudo, temperantiaq; dicetur: illa poſita in rerum humanarum diuinarumq; cognitione: hæc in actione & iuſte, fortiter, temperanterq; factis. Vt in Iulio Cæſare præter iuſtitiæ, fortitudinis, temperantiæq; plurima facta, & ſcientiæ, utriuſque uidelicet linguæ, artis oratoriæ,

aſtron

astronomiæ, aliarumq́ pulcherrimarum artium exactam cognitionem recte suis laudibus extollas. Quapropter, si & in parentum encomio sua in uirtutum genera spargere quæq placet, non secus ac supra uisum est ex locis singula amplificanda erunt. Verum temporum hic ordinem sequi forte commodius erit: nec leuiuscula, sed grauissima quæq facta omnium iudicio probata laudibus ferre atque dilatare. Quod dum fit, & liberos suos ingenue educasse, liberaliterq́ ad optima quæq studia aluisse, negligi non debet: quod ipsum si & per plures locos ducas, plurimum extendetur oratio. Erunt autem singula facta primum ex adiunctorũ loco extendenda: quo tempore, quo in loco, qua ætate, multorum auxilio an paucorum, ab ipso solo an per subornatos homines gesta res sit. A' loco & tempore Cicero Pompeium Quiritibus commendat maxime: illum in Pyratas, à quibus omnia maria, omnes nationes diu iam multumq́ uexabantur, extrema hyeme bellum apparasse: ineunte uere, aditis præsidijsq́ firmatis maritimis prouincijs suscepisse: media æstate totum confecisse. Deinde à testimonijs, quæ cur ab adiunctis non seiungamus, supra diximus, rem extendas, si hominis factum, à multis, aut paucis, doctis, aut rudibus, principibus amplisq́ hominibus, aut plebeis priuatisq́ approbatum ostendas. Tum à causis, quo consilio fecerit, publicam gloriam utilitatemq́, an priuatam, suam ipsius, an amicorum spectarit. Hinc cum poëtæ

historicíq́, tum rhetores ipsi, non ad probandum modò, sed & delectandum augēdumq́ sæpe copiam petunt. Cicero cum alibi passim, tum pro Archia poëta à causis, non sine summa ipsius uatis studiorumq́ humanitatis laude corpus orationis plurimū ampliauit. Quæ res inquit, à nobis Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur: & aures conuitio defessæ conquiescant: & quæ sequuntur plurima. Excursus namq́ longior est, qui à causarum sumptus loco, atque adeo ab adiunctis quę in illas conuertuntur, corpus orationis mire uestit. Neque hic mirabitur quisquam excursum ex locis sumi, cum dixerimus, certumq́ sit omnia inde duci, atque adeo ipsas figuras, quod suo docebitur loco. Summa autem digressionis, quæ à causis ducitur hęc est. Propterea se uate delectari, quòd ex ijs quæ suppeditat, literisq́ quas tenet, non modò se honeste oblectet, sed & suam orationem dicendíq́ facultatem augeat: tum præceptis exemplisq́ uirtutum, quæ à summis autoribus utriusq́ linguæ literis sunt mandata, ijsdemq́ conseruantur, animum suum iam inde ab adolescentia imbuerit, & ad laudem honestatemq́ sequendam præ cæteris rebus omnibus, imprimis conformarit. Vnde factum, ut neglecta sua uita, pro Repub. maximas in dimicationes, & quotidianos profligatorum hominum impetus sese obiecerit. Qui tantus fructus, si non ex studijs rediret, solaq́ inde

delecta

delectatio caperetur, tamen cum præ cæteris rebus omnibus,quæ delectationem adferant, sola literaria omnium sit temporum,ætatum, atque locorum,humanisſimam liberaliſsimamq́ hanc animaduersionem iudicari oportere. Iam uero ita instructum Archiam esse literis,ut uel ex tempore magnum numerum optimorum uersuum faciat: Cimbricasq́ res adolescentem scribendas suscepisse: charumq́ Mario Imperatori fuisse. Mithridaticum autem bellum, non sine summa Populi Rom. laude totum conscripsisse. Atq́ hic errare uehementer,qui Latinas Græcis literis anteferant: quòd hæ ubiq́ gentium, illæ exiguis contentæ finibus legantur. Postremo, illum res & à se in consulatu suo pro urbis salute gestas, uersibus attigisse,atque inchoasse. Hæc sunt ferè totius excursus firmamenta causæq́, cur uati bene uelit: iudicibusq́ quid facere debeant præscribat: quas ut grauiſsimæ uideantur, & ex comparatorum loco dum sumptis inde pugnat exemplis,copiosiſsime instruit. Tum subinde ab euentis factum hominis adaugeas,si quantam inde gloriam utilitatemq́ Respub. aut ipse, amici'ue sint consequuti oratione persequaris: quantoq́ in honore deinde uixerit: aliaq́ id genus multa,quæ pro causarum personarumq́ uarietate alia atque alia erunt. Restat comparationis locus,ad amplificandum accommodatiſsimus: ubi nostri hominis, cum aliorum præclare factis conferendo, ostẽdas nostra,aut maiora,aut similia esse ducen-
da

da. Quæ in parentibus laudandi amplificandiq́ ratio est, quam paucis perstrinximus, eadem in consanguineis cognatisq́ putanda.

Laus hominis à fortunis per locos ducitur.
CAP. XIII.

DE fortunis quæ & externa bona sunt, subinde nobis est dicendum. Hæ autem quantæ sint, quot numero prædia, quo sita in loco, quo tempore siue dono data, siue suorum testamento legata, parentibus'ue relicta acceperit, emerit'ue, ex adiunctorum loco narrandum locupletandumq́ erit. Deinde ex descriptionis loco, situm prædiorum, atque hortorũ, ad flumina seu fontes, & factas hic ad uoluptatẽ structuras pluribus licet uerbis depingas: quemadmodum Homerus Alcinoi hortum: & maxime, si is, quẽ laudas Princeps sit, urbesq́ in quas imperium habet describas. Quin & huius fortunas cum aliorum facultatibus conferendo, ex comparatorum loco mire locupletabitur oratio: ostẽdẽdoq́, aut genere, numero, fertilitateq́, maiores amplioresq́ putandas, aut situ ad flumina, seu fontes, rebusq́ manu factis, atq́ ad uoluptatem structuris iucundiores amœnioresq́. Quod si uero eorum, quibuscum nostras cõferimus, omnium iudicio amplissimas esse copias constiterit, pares ostendisse contenti esse possumus. Spectãdum etiam, atque cum materia deliberandum, ecqua & à dissimili contrarijsq́ copia peti possit. A' dissimili hoc pacto; nostro prædia esse agrosq́ suburbanos, unde

unde certus ferè quotannis fructus redeat: illis non modò longius domo, sed & aliena in ditione sitos: ijsqꝫ expositos fluminibus, quæ sæpius inundando sata omnia obruant atqꝫ conuellant. A' contrarijs: nostro flumina fontesqꝫ irrigãdo agros utilitatẽ adferre maximã, illis in sata erumpendo eademqꝫ conuellendo incommodũ adducere summũ: huic aquarum cursum prodesse, illis eundẽ ipsum obesse: huic uoluptatem adferre, illis mœrorem tristitiamqꝫ dare: huic uel exorto bello omnẽ ex agris fructũ redire, illis nullũ: huius prædia urbis horreum alimentumqꝫ in hostes esse, illorum cõtra hostium in urbem: his Patriã defendi, illis oppugnari: Quod si uero Principem laudandum suscipias, potẽtiamqꝫ eius, gentis suæ, urbiumqꝫ genere & numero prædices, quo res maior illustriorqꝫ fuerit, hoc magis his ex locis extendas.

Quæ corporis bona in homine ex locis amplificandi ratio sit. CAP. XIIII.

HActenus de externis bonis eius, quẽ laudamus: quæ quidem pro personarũ uarietate, alia atque alia existũt: quæ persequi, cum infinitum, tum minus fructuosum foret. Quare ad fontes ipsos ducere consilium fuit: usumqꝫ locorũ in ijs, quæ omnibus communia sunt, laudemqꝫ merentur monstrare: ut horũ usu cognito, pro causæ cõditione, quantã quisqꝫ uelit morã ubiqꝫ facere in augẽdo posset. Corporis autem bona esse diximus, staturã figuramqꝫ corporis: ualetudinem roburqꝫ: ipsam deniqꝫ formã. Hæc quanqꝫ

leuiora sunt, suam tamen laudem merentur: certaq́ interim animorū indicia esse solent: unde Homerus, cum in Thersite garrulitatem, animiq́ uitium nobis depingi uellet, nescio quo modo non tam male facta, quàm corporis deformitatem uitiaq́ explicando, uitiosissimum ipsum introduxerit. Idem staturam grandiorem, roburq́ in Principibus magnopere prædicat: ut qui Agamēnoni staturam magnam, cui maiestas inesset regia, tribuit: Vlyssem, illo quidem minorem, sed latissimis humeris & pectore describit. Iam uero Aiacem illum, non ambobus modò his, sed cæteris Achiuis omnibus corporis statura & robore antecellentem introduxit. Nec noster hanc in suis laudē neglexit: qui cum & in cęteris, tum maxime in Aenea & Turno Principibus corporis bona laudat. Et Dareta cum alta statura, latissimisq́ humeris, quod certum uirium argumentū esse solet, in singulare certamen produxisset, eius tamen antagonistā Entellum, uel senem, magnitudine corporis uiribusq́ adeo superiorem facit, ut illum, non secus ac qui frustra urbem, aut castellū oppugnet, hunc temere infeliciterq́ aggressum dicat. Forma plus laudis meretur: præsertim in Principibus uiris, grauitas oris, maiestasq́ in uultu: hæc imprimis pondus orationi, autoritatemq́ tribuit: tantumq́ in animis Gallorum hostium ualuisse T. Liuius scriptum reliquit, ut cum urbe capta auidi prædæ in principū atria irruerent, cernerentq́ hos cum ornatu habituq́ paulo humano augustiore, tum

re,tum maxime oris grauitate atque maiestate dijs simillimos domi sedentes,ante horum ora, sicuti Deorum simulachra uelut uenerabundi constiterint: nihilq; in hos ferro grauius facturi fuerint, nisi M. Papirius Principum unus prior iram mouisset. Atqui & hinc augendi modum, usumq; locorum explicemus. Staturam,robur corporis, orisq; decus quantũ sit ubi ab adiũctis satis expresserimus, à causis & euẽtis deinde dilatemus. Fuisse huius maiores, homines cum insigni statura & robore, tum quadã modestia orisq; grauitate præditos: semperq; operam dedisse hunc,ut quæ à natura ad sui nominis dignitatem amplitudinemq; acceperit, certa uiuendi ratione aleret, proueheretq;: nulla ut Venus, Bacchusq; immoderatior, corporis uires uigoremq; auferret. Quare ea iam ualetudine esse,ut nulla corporis imbecillitas obsit, quo minus in rebus cum grauitate agendis, suo, amicorum, & Reipub. tempori seruiat. Quinetiam comparatione rem extendas,si cum alijs amplissimis hominibus conferas:ostendasq; in hoc nostro,aut similitudinem,aut excessum esse, aut etiam dissimilitudinem: si aut proceritate, ipsoq; robore, & ualetudine,aut ipsius uultus grauitate maiestateq; multis partibus sit superior.

Quæ ratio animi bona ex locis amplificandi.

CAP. XV.

Restant animi bona,quę ut cuiusq; propria sunt, ita præ cæteris laudem mereri suo iure maxi-

mam ſolent. Hæc laudandi duplex uia eſt: aut enim ad ſua uirtutum genera, ut ſupra uiſum eſt, quæq; referentur: ſua prudentiæ, iuſtitiæ, fortitudini, & temperantiæ tribuendo facta: aut quod non minus commode fiat, temporum ſeruabitur ordo. Itaque dicendum, quî pueritiam adoleſcētiamq; tranſegerit: quæ ſequutus ſtudia: quantumq; in ijs & quàm breui ſit aſſequutus. Atque hic, ſi forte inſigne ingenij ſpecimen, indoliſq; haud uulgaris bonitas eluxerit, pluribus erit uerbis extollendum: quo uidelicet tempore, quo in loco, apud quos, qua in re, alijſq; id genus additis circunſtantijs, quas adiunctorum locus ſuppeditat. Quod ſi forte operæpretium uideatur, & hæc ipſa per plures ducendo locos, plurimum extendas. Aetate autem iam magis inualeſcente, ſi qua ſcripta honeſti ſui ſtudij, uoluntatiſq; teſtimonia in lucem edidit, primum qualia quantáque ipſa ſint narrandum, quantúſque inde ad plures fructus redeat. Quæ item ſeu doctorum, ſeu multitudinis, ſeu uniuerſorum de ijs teſtimonia iudiciáque exiſtant. Quæ ubi ex adiunctorum teſtimoniorúmque loco, quem eundem eſſe diximus proſequutus fueris, à cauſis ſubinde augebis: quod à multis, magniq; nominis hominibus, ſiue rogatus, ſiue ultro iuuandi ſtudio ad ſcribendum ſe contulerit. Ab euentis: non modò hominum de ſe expectationi reſpondiſſe, ſed & uiciſſe: nec in una atque altera, ſed in pluribus nationibus ipſius ſcripta legi, laudariq;.
Atque

Atque hic & enarrandum, quorum expectatione maiora emiserit: quibúsque in prouincijs plurimum probentur. Iam uero & huius cum probatis magnorum autorum scriptis conferas: ostendasq́ꝫ potiora multo, melioraq́ꝫ hominum consecuta esse iudicia: aut maximis summorum autorum monumentis, paria esse atque iudicari. A` dissimili etiã amplifices: si in ijs, quibuscum confers scriptis dissimilitudinem esse ostendas: ut si Hippocratis & Galeni medicorum opera, cum Pauli & Pomponij iureconsultorum scriptis conferas: illos rerum naturalium, hos ciuilium scientiam tradidisse: illos de uita, hos de fortunis solicitis bene consuluisse: illos præcepta dedisse ne morbus uincat, & æger moriatur, hos ne auarus triumphet, & suum alteri eripiat: denique illos cauisse ne ipsa præmature uita, hos ne sua cuiqꝫ res iniuste auferatur. Hinc mire Cicero, non sine delectatione corpus orationis auxit, dissimilitudinem studiorum Murænæ & Sulpitij pluribus uerbis explicando. Hunc in modum singula quidem, tam domestica, quàm publica facta, quæ laudanda uidebuntur, seruato temporis ordine, enarranda amplificandaq́ꝫ erunt: qua ratione domi uixerit, liberosq́ꝫ educarit: ad quæ studia miserit, liberaliterq́ꝫ aluerit: quos in uiros aut abierint, aut se euasuros certam de se spem patri patrięq́ꝫ prębuerint. Quę si persequaris omnia, ducasq́ꝫ per locos, incrementum res ipsa sumet maximum. Iam & quid commodi ipse, siue re operaq́ꝫ, siue

consilio Reipub. præstiterit. Quale est, si dum aliquando, ut sæpe, maximis de rebus bene Reipub. cõsulendum fuit, inopsq; consilij multitudo ea facili momento sequenda putasset, quæ probata, Reipub. statum euersura penitus fuissent, hunc in concionem prodijsse dicas: & prudenti oratione, quæ ex his aut illis inceptis commoda, mala'ue Reipub. impendeãt, edocuisse: eaq; suscipienda persuasisse, quæ cum singulis tranquillitatem, utilitatemq;, tum uniuersis nomen gloriamq; attulerunt. Atq; hæc aperienda, pluribusq; uerbis ex locis alijs atq; alijs explicãda erũt: quæ res ad ita consulendum animum potissimum impulerit: quæ si honesta, utilisq; fuit, euenta uotis respondisse pulchrum erit. Quanta autẽ gloria emolumentaq; inde Reipub. euenerint, quis item ad consultorem fructus honosq; ab uniuersis uicissim redierit, copiose erit exponendum. Postremo compara tionibus rem extendas: cum urbis conditoribus, aut munitoribus huius factum conferendo: & aut maius, aut simile, dissimileq; ostendendo. Illos urbem quidem condidisse, hunc conditam prudentia sua ab exitio conseruasse: illos partim fundamenta iecisse, partim mœnia turresq; in hostes propugnacula, non sine summis oppidanorum impensis laboribusq; altius eduxisse, hunc unum ipsa modò ratione consilioq;, non mœnia solum, urbemq;, sed & fortunas omnium uitamq; seruasse. Quantum etiam ciues grati uicissim postea huic honorem, gratiamq; habuerint

rint,cum ijs conferas licet, quibus ob præclarissima in Rempub.merita,non ingrati extiterunt:doceasq́, aut maiora,aut paria huic contigisse omnia. Quod si uero is quem laudas Princeps sit,exercitumq́ duxit, præterquam quòd ex his locis omnibus, ab adiunctis quæ late patent,passimq́ usui sunt,à testimonijs, à causis,ab euentis,ex comparatione maiorum,minorum,à simili,à dissimili, à contrarijs, copiam petas, etiam à descriptionis loco amplifices maxime: cum aut stratagemata genusq́ militum,& armorum, aut urbes quas cepit,regionesq́, & gentes,mores, aliaq́ id genus suo quæq; loco describas. Porro cum temporis hic seruandus sit ordo, danda est opera, ut leuiora, aut omittamus, aut paucis perstringamus. Quæ uero magna sunt,& prudenter, iuste, fortiter, modesteq́ facta, laudem in animis hominum maximam merentur,per plures ducēda locos, plurimũq́ dilatanda erunt. Quæ autem laudari facta oporteat, horumq́ numerum,personæ quas laudandas suscipis,secum adferent: in quibus singulis augendis, cognitis his locis,quantam ipse uoles,moram trahas.

Vt ea ex locis augenda,quæ post mortem acciderunt. CAP. XVI.

CVm igitur hunc in modum quæ toto uitæ cursu recte fecit,uerbis extuleris,dilataueris q́,non negligēdum modo excessit è uiuis, & quæ uita iam defuncto uirtutis ergò magna acciderunt. Nam cum magnis uiris dum uita manet,laudemq́ sequentibus comes

comes sit inuidia, fit, ut morte iam sublatis, ereptisq; quos nocitura sequitur, sese auertat: patiatúrque mortuis, quem uiuis noluit, suum honorem deferri. Quare si & huic uita defuncto, aut tumba publice magnificentius sit extructa, aut statua erecta, aut deniq; quotannis ad sempiternam huius memoriam, rerumq; ab ipso gestarum aliquid statis diebus fiat, quanta hæc sint, quo tempore fiant, quo in loco, à quibus, quantis impensis, quanto studio, alijsq; id genus explicatis circunstantijs, quarum adiunctorum locus nos admonet, copiose erit exponendum. A' causis item & hæc si uoles amplifices: quæ ipsius in Rempub. merita constent: cur tantum, uel emortuo honorem constituerint. Ab euentis hic nihil sumas, cum explicata ex adiũctorum loco, causas suas præcesserint: nisi propterea hæc defuncto contigisse dicas, ut statuto præclare factis summo honore, plures ad imitandum pellicerentur: exponasq; ea ita ex sententia euenisse: pluresq; honoris præmio incitatos, ipsam uirtutem sequendo, nominis immortalitatem uenari. Quinetiam ex comparationis loco locupletari res potest maxime: si uirtutis præmia, monumentaq; huic post mortem constituta, cum regum parentationibus, funebribusq; honoribus conferas: atque ostendas, studio hominum ultrò hæc præstantium illos superasse: rerũ autẽ magnificentia ęquasse. A' dissimili item: illis à regijs, regiaq; pecunia funebria magnificentius adornata, huic ab uniuerso populo

pulo, ærecꝗ publico ſplendide inſtructa: illis, quia reges uixerunt, mortuicꝗ ſunt, huic quod patriæ cõſeruator extitit, mortuusꝗ ſit, habitus eſt honos: illis ne regium nomen leue in animis uulgi putaretur, huic ne ſua uirtuti præmia deeſſe uiderentur. A` contrarijs: illos ſubditi maxime oderunt, hunc ſui ſummo honore proſequuti ſunt: illos noua conſtituendo uectigalia, annonam, uictumꝗ communem aggrauaſſe agnoſcunt, hunc uirtute, prudenticꝗ conſilio plurimum leuaſſe intelligũt: illos uiuos, tyrannos execrati ſunt, hunc patriæ patrem conſeruatoremꝗ appellantes, amplexi ſunt: illos poſt mortem, uel ab alijs honorari ægre ferentes, quantum in ſua poſitum poteſtate impediuerunt, hunc contra uniuerſi æquali ſtudio, ſummis honoribus ultrò affecerunt. Quæ ratio ſit perſonas laudandi, ab externis, corporis, animicꝗ bonis, atcꝗ adeo ab ijs, quæ has tempore antecedunt, ſimul iuncta, & poſt inſecuta ſunt oſtendimus. Antecedunt autem homines tempore, patria, parentes: cum ijs coniuncta ſunt, fortunæ, corporis, animicꝗ bona omnia: poſt autem inſecuta ſunt, habiti poſt mortem honores, præclaracꝗ de ijs hominum iudicia. Qua autem uia ſingula ex locis copioſe inſtrui augericꝗ poſsint, utcunque aperuimus: non quidem eo conſilio, quod tantam copiam, quanquã paucis rem perſtrinximus, in cuiuſuis hominis laudẽ, (quis enim finis?) temere adducendã putemus: ſed ut monſtrato locorum uſu, pro cauſæ conditione quantam quiſcꝗ

inde uelit, copiã peteret. Neq; enim hic cuiquã quid fieri debeat præscribimus, sed quid posit.

Eadem quæ laudandi & uituperandi hominis ratio. CAP. XVII.

PORRO uituperandi quæ ratio sit, hinc facile intelligi potest. Siquidem idem ordo eademq; per omnia uia in uituperandis externis, corporis, animiq; malis erit sequenda. Patriam igitur, parentesq; bonos habuisse, atque inde degenerasse, patrimoniumq; dilapidasse, ut Catilina, tam uitium dedecusq; est, quàm cui hæc mala obtigerunt. In corpore autem, si qua sit deformitas, ut in Thersite, suis erit uerbis exaggeranda: si nulla, forma uiribusq; male usum fuisse, odio dedecoriq; erit magno. Animo autem profecta uitia, flagitiaq;, seruato temporis ordine, nisi in sua uitiorum genera spargere queq; mauis, perpetua oratione, quod in L. Pisone facit Cicero, erunt explicanda, atque exaggeranda. Quòd si forte & iam uita defunctis aliquid accidit, quo turpitudo odiumq; augeatur, non erit silentio prætermittendum. Singula autem eadem ratione, qua superiora, ex locis augenda amplificandaq; erunt.

Quæ urbes ex locis copiose laudandi ratio. CAP. XVIII.

VRbium laus quæ sit supra attigimus: sed cum latius pateat, quàm in personarum laude indicare operæpretium esset, quæ has laudandi atque ex locis augendi ratio sit, seorsum hic breuiter aperiamus: laudantur

dantur non ſecus atq; homines. Quare & huc adiunctorum locus erit admouendus: quo admonemur, primum ea ſpectanda, quæ tempore præſentem urbis celebritatem anteceſſerunt: ut conditor, ciuesq; qui adminiſtrarunt, inhabitaruntq;: deinde quæ ipſi ſunt tempore coniuncta, ut ager, flumina, montes, mare, portus, mœnia, foueæ, tecta & ciues, qui inhabitant: poſtremo quæ inſecuta infortunia, quibus commemorandis commiſerationem mouemus, ipſisq; euerſoribus odium conflamus. Vt ſi quis Athenas, aut Romam, ut quondam fuit, laudet, dicatq;, quibus artibus iaminde à primis iactis à Romulo fundamentis eò incrementum acceperit, ut non modo Italiæ urbium celeberrima, ſed totius terrarum orbis caput lumenq; extaret: & quorum deinde uitio, inertiaq; concidere, retroq; labi cœperit. Sed cum ferè laudem ſibi hæ potiſsimum uendicent, quarum celebritas dignitasq; in omnium poſita oculis elucet maxime, quæ has ab ĳs quæ tempore antecedunt, ſimulq; iuncta ſunt prædicandi uia ſit, indicabimus.

Vrbis laus à conditore, per locos ducitur.
CAP. XIX.

CONditorem igitur commode primum ex deſcriptionis loco, atq; adeo ab adiũctis deſcribemus: unde cognoſci poteſt, quæ ipſius potentia, & præſertim quæ animi uirtutes, prudentia, iuſtitia, fortitudo, temperantiaq; fuerit. Deinde à cauſis erit augendum:

 dum:

dum: cur eo in loco urbem locarit; quæ si maritima fertilisque in agro posita sit, eo nimirum consilio fecisse dicendum, ut hinc mari, hinc agro magna uis hominum ali sustentarique posset. Tum euenta erunt explicanda: quanta iam inde à condita urbe hominum multitudo, uictum hic, quomodo, & quàm facile quærat. Postremò conferendo hanc cum aliarum urbium agro, situque, mire rem extendas: ostendendoque huius agrum, aut fertiliorem, aut certe parem esse, nullaque in re deteriorem. Dissimilitudinem autem ex situ forte colligas: hanc maritimam, illas esse campestres: huc cum terra magna, tum nauibus maxima onera aduehi: illuc plaustris modò res asportari. Iam & actus in primo illo urbis conditore spectandos esse, adiunctorum idem nos locus admonet. Quòd si igitur legibus & religione Rempub. nouam primus bene constituit, à causis extendenda res erit: eo nimirum consilio fecisse, ut iuste, pieque uiueretur: & quos lex non posset, religio in officio retineret. Deinde euenta explicanda erunt: qui mores, ex eo usque tempore iuste, modeste, pieque uiuentium, tum uniuersorum, tum singulorum extiterint. Quæ omnia si ut gesta sunt copiose exponas, incrementa sumet oratio, maiora quidem, si quæque & ex comparatorum loco dilates. Præter hæc, si quid recte instituit, considerandum: ut si idem simul cum urbis primordijs literarum bellique studia erexit: illis ut animi diuinarū humanarūque rerū cognitione imbuerentur, his ut

his ut ſuas ſuorumq́ fortunas tuerentur. Conſilia ubi expoſueris, euenta inde ab urbe condita enarranda erunt: quot quantosq́ uiros undecunq́ doctiſsimos, & quo quemq́ tempore tulerit: quæ cuiusq́ eruditionis teſtimonia ſcripta extent. Atque hæc ſubinde comparando dilatabuntur maxime. Hunc in modum & quæ interim belli ſtudia, & fortia facta extiterint, proſequendum erit: quæ nunc uniuerſorum, nunc ſingulorum militiæ fortitudo, uirtusq́, & quo tempore, quo in loco cognita perſpectaq́ ſit. Atque hic non ſolum ex comparationis loco, ſi uoles, quæq́ uarie extendas, ſed & perſonas deſcribas: conſiliaq́ faciendi aperias. Breuiter quæ ratio urbes laudandi ab ijs, quæ tempore præceſſerunt, uſumq́ hic locorum oſtendimus. Verum, ſi ut ſæpe de conditore, boniſq́ eius inſtitutis nihil certi in medium adferre poterimus, ſolumq́ in confeſſo ſit urbem uetuſtam eſſe, ſemperq́ ferè incrementum ſumpſiſſe, nihilominus quorum id adminiſtratione uirtuteq́ contigerit, narrandum erit: quæ nunc ſingulorum, nunc uniuerſorum prudenter, iuſte, pie, fortiter, temperanterq́ facta extiterint, quo Reſpub. nomen uireſq́ accepit. Atque hic ſingula cuiusq́ facta, ex adiunctorum loco copioſe, omnibus expoſitis circunſtantijs enarrari, perſonæq́ deſcribi poſſunt. Tum quæ cauſę iam uniuerſos, iam ſingulos ad faciendum impulerint dicendum. Varie autem per comparationem unũquodq́ amplifices, dum aut exceſſum, aut ſimi-

litudinem, aut disſimilitudinem, aut deniq; rerum pugnantiam, contrarietatemq́; oſtendis.

Vrbis laus ab ijs, quæ huic ſimul tempore coniuncta ſunt, & primum ab aëris temperie per locos ducitur. CAP. XX.

REſtant ea perſequenda, quæ urbi quam laudamus, ſimul tempore ſunt coniuncta. Hic primũ ſpectandum, quo in climate, cœliq; parte ſit poſita, unde aëris temperies cognoſci poteſt. Neq; enim parum refert, languidioribus, an feruentioribus, ſeu temperatis ſolis radijs ſit ſubiecta: ut ſunt ferè omnes hæ, quæ inter Cancri Vrſæq́; circulos ſunt poſitæ. Deinde dicendum erit de agris, qui adiacent: de fluminibus, ſtagnis, piſcinis, montibus, ipſoq; mari, ſi aut uicinum eſt, aut urbem alluit. In ijs autem omnibus ea, quæ fructuoſa amœnaq; ſunt laudibus uehẽda eſſe idem qui omnium, adiunctorum nos locus admonet. Siquidem agros fertiles, fluuios piſcoſos, nauigabilesq́;, montes uitibus conſitos, tum mare nauibus frequentatum, hoc ipſo quòd fructus uoluptatesq́; maximas adferant, & urbis nomen dignitatẽq; imprimis conſeruare dubium non eſt. Spectari item poteſt, in ora'ne an meditullio prouinciæ ſit poſita: quod genus circunſtantias copioſe Græci, ut quos uerba non deficiunt, perſequuntur: præſertim Menander rhetor, qui de laude ſeorſum ſcripta reliquit. Verum dum hic in laudando ex loci poſitione circũſtantias, quod infinitum eſt ſtudioſe proſequitur, eorum

rum quæ omitti minime debuissent, quæ uidelicet publicæ munitiones, interiorq́; ciuiũ structura esset, ne meminit quidem. Atqui nos ad locos, atque adeo ipsos ad fontes laudaturum ducimus: unde quantum pro suo quisq; arbitrio uolet, hauriat. Nam cũ urbium ad laudem pertinentes circunstantias explicare infinitum sit, quod unicuiq; ferè, præter diuersa hominum studia, rationemq́; quærendi uictus sua quædam propria à natura sint attributa, alijs nempe aurifodinæ, alijs thermæ, alijsq́; alia id genus innumera, cognito adiunctorum loco, in hoc instructus sit, ut sciat, quæcunq; præterita præsentiaq́; splendorem urbi, commodum'ue, seu proprium, seu cum cæteris commune adferant, laudari oportere: quæ per reliquos deinde ducta locos, augeantur plurimum. Postremo igitur de publicis munitionibus, interiorиq́; ciuium structura, & ipsis ciuibus erit dicendum. Hæc igitur ab adiunctis ministrata, copiose erunt singula omnibus enarratis circunstantijs explicanda: & per reliquos subinde locos ducenda, amplificandaq́;. Itaque si in bono climate sita sit ciuitas, primum aëris temperies, cœliq́; clemẽtia, & temperata sub ipsa solstitia dierum noctiumq́; longitudo, pluribus erit describenda. Deinde à causis hæc erunt locupletanda. Non enim aut solis ignibus, aut septentrionalibus frigoribus nimis esse subiectam: sed in medio positam, hinc frigora, hinc æstum fugisse: unde & illud dierum noctiumq́; suo tempore nec maius, nec minus

iusto

iusto incrementum: quorum alterum sub Arcto, alterum sub solis cursu positis accidit. Ab euētis: quare homines nulla aëris intemperie impediri, quo minus toto anno uictum domi & foris quærant: omniaq; in agris felicius proueniant. Accedit eò, & ipsa ingenia, cœli beneficio præsentiora, perspicatioraq; reddi. Et hæc quidem omnia multis explicari possunt. Postremo & ex comparatione petenda copia est: ut si hic auram salubriorem hominibus, maturescendiq; frugibus accommodatiorem declares, quàm eius, quacum confers urbe. A simili autem extendas, si cum ea urbe conferas, cuius positum pluribus notum, maximeq; probatum uides. Hunc in modum si uoles, & dissimilitudinem repugnãtiamq; collatione aperias. Quòd autem hac uia, ordineq; ex locis amplificandi cõmode utamur, tamen cum & aliter recte fiat, nemo sibi hic legem præscribi putabit. Nam postquam ex adiunctorum loco, qui omni rei de qua agitur adiunctus est maxime, quæ uoles ob oculos posueris, deinde ex comparatione copiam sumas: & si magis augere uoles, subinde à causis augeas licet. Verum id aliter atque aliter fieri posse, in uniuersum sit dictum uolo: adeo, ut sæpe dum uno in loco longiorem moram trahimus, plures interim alij ex suo aliquid, uel antequam inde digredimur communicent.

Laus urbis ab agris, fluminibus, publicis item munitionibus, tectis, ipsisq; ciuibus, per locos ducitur.

CAP. XXI.

Hæc

HAec de aëris temperie: de agris subinde dicendum: de fluminibus, stagnis, montibus, piscinis, & ipso deniq; mari, aut uicino, aut urbem alluente: quantaq; ex singulis utilitas uoluptasq; capiatur, ab adiunctis copiose erit exponendum: nunc ea ipsa describendo, nunc aut clasſicorum autorum, si fieri potest, aut uicinarum gentium testimonijs confirmando. Atq; hac uia res quidem ipsa mire augeatur. Quod si uero magis hæc extendi uoles, singula celeberrimis urbibus comparando, ostendes hanc, siue agri ubertate, siue fluminum copia uoluptateq;, siue denique ipso maris usu alijs longe superiorem, alijs certe per omnia parem esse iudicandam. Iam & de publicis urbis munitionibus, tectisq; dicendum: quantaq; sit fouearum, aggerum, murorumq; altitudo, latitudoq; erit describendum: quis portarum, turrium propugnaculorumq; numerus: quæ magnitudo firmitasq;: quot bellicis machinis rebusq; ad arcendam uim accommodatis, sint omnia referta. Hæc ubi pluribus exposita uerbis, descriptaq; fuerint, à causis est augendum: cur foueas, mœnia, aggeresq;, ita duci poniq; placuerit: quo consilio hac distantia, hoc in loco, turres propugnaculaq; locarint: cur tantis sumptibus, tot tantisq; laboribus eò omnia euexerint, nempe ut quàm minima manu hostiles incursiones, impetusq; sustinendo propulsandoq;, uitam fortunasq; suas defensarent. Atque hic subinde euenta narrabuntur: quorum hostium im-

petum, oppugnationesq́, quo, & quanto tempore fortiter sustinuerint: furorem fregerint: discedere demum cum ignominia pauci plurimos coëgerint. Quin & postremo comparatione omnia maiora ampliorać reddas, maximis munitissimisq́ urbibus hanc, aut munitione per omnia parem docendo, aut multis etiam partibus superiorem. Atque hæc & à uicinarum gentium testimonijs, præclarisq́ regum, atque magnorum hominum iudicijs dilatari possunt. Tecta autem ciuium frequentiora, magnificeq́ extructa, tum plateas, foraq́ ad hominum usum latiora, diuorumq́ templa augustiora esse, quod non parua laus sit: ut quæq́ maxime excellunt, ita pluribus erunt uerbis ornanda, hominumq́ de ijs testimonia iudiciaq́ adferenda: tum cum uicinis pulcherrimisq́ ciuitatibus conferenda, quo ipso, aut parem, aut longe maiorem huius celebritatem magnificentiamq́ edoceas. Quod si lubet, & hæc ipsa ex alijs locis licet extendas. Restat de ciuibus esse dicendum: horum iam uiuentium, cum de uita defunctis dixerimus, quæ studia, qui mores, quæ præclare facta existant spectandum. Commode autem quæq́ in sua uirtutum genera spargas: & sua prudentiæ, sua iustitiæ, quæ erga deos religio, erga parentes pietas dicitur, sua item fortitudini, temperantiæq́ assignes. Cæterum cum supra in Patriæ laudibus laudandi hæc amplificandiq́ rationem ostenderimus, quæ insistenda hic uia sit, inde peti potest. Hæc de urbium laudi

laudibus, unde quæ uituperari oporteat, res nempe contrarias, facile colligi poteſt.

Quæ facta ex locis copioſe laudandi ſit ratio.
CAP. XXII.

FActa ornandi,& amplificandi quæ ratio ſit, ſubinde intueamur: in quibus laudandis uituperandiſq́ꝫ, cum & rhetores, tum maxime hiſtorici heroiciq́ꝫ uates uerſantur. Temporis autem ſeruato ordine laudari oportere ipſa nobis præſcribit ratio: poëtis tamen id, quod ſuo loco dicetur, de induſtria mutantibus. Præcipui autem hic loci ſunt, cauſæ & euenta: quanquam alij omnes, qui ſupra, & huc adhiberi poſsint: expoſitiſq́ꝫ primum cauſis, deinde quæ euenerint explicentur. Quare Vergilius poſtquam paucis proponendo, muſaſq́ꝫ inuocando, hominum animos ſibi beneuolos attẽtoſq́ꝫ reddidit, cauſas ſtatim commemorat, cur Aeneam Iuno inſignem pietate uirum, tot labores periculaq́ꝫ adire coëgerit.

Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni
Carthago: Italiam contra: Tyberinaq́ꝫ longe
Oſtia: diues opum, ſtudijſq́ꝫ aſperrima belli.
Quam Iuno fertur, terris magis omnibus unam,
Poſthabita coluiſſe Samo: hic illius arma,
Hîc currus fuit: hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, iam tum tenditq́ꝫ fouetq́ꝫ.
Progeniem ſed enim, Troiano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ uerteret arces.

Hinc Populum late Regem, belloq; superbum
Venturum excidio Lybiæ: sic uoluere Parcas.
Id metuens: ueterisq; memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis.
Nec dum etiam causæ irarum, sæuiq; dolores
Exciderant animo: manet alta mente repostum
Iudicium Paridis: spretæq; iniuria formæ:
Et genus inuisum, & rapti Ganymedis honores.
His accensa super, iactatos æquore toto
Troas relliquias Danaûm, atq; immitis Achillis
Arcebat longe Latio: multosq; per annos
Errabant acti fatis, maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

His irarum Iunonis è causis, quæ infortunia Aeneæ Troianisq; euenerint, dum complures annos mari errare, & deinde in Latio bellum gerere coguntur, Poëta subinde fusissime narrare occipit; & uix duodecim libris absoluit.

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant, &c.

Sic & ante hunc in utroque suo opere Homerus primum caussas, deinde insecuta canit euenta. Hunc in modum & T. Liuius secundo suscepti à Pœnis in Romanos belli, antequã euenta resq; gestas enarrat, causas primũ dicit, quod uidelicet Sicilia Sardiniaq;, illa nimis celeri rerũ desperatione Romanis concessa, hæc fraude ab illis intercepta esset: tum quod Annibal, cũ puer adhuc esset, à patre Amilcare Imperatore

aris admotus iuraſſet, & ſe quàm primum per ętatem poſſet, hoſtem fore Romanis. Quin & Salluſtium idem facere, ipſius argumento eſt hiſtoria. Quid? non igitur aliò hic cauſarum locus ualet, quàm ut cauſas rerum, quæ euenerunt, quod ab his autoribus factitatum eſſe uidemus, primum exponendas eſſe ſciamus? Eſt profectò multiplex huius, paſsimq́ue, nec certo in loco uſus; cum nunc præcedant, nunc ſuos ſequantur euentus. Nam quanquam primæ quædam, principalesq́ue ſummæ rerum cauſæ ſint, quas noſſe principio lector auditor'ue cupit, tamen cum ſubinde aliæ atque aliæ actiones caſusq́ue exiſtant, & ipſorum alias atque alias cauſas eſſe conſtat: unde ſi inter narrandum obiter amplificetur, mire orationis extendetur corpus. Quare Cicero, cum ſuarum ſe laudum minus grauem ſcriptorem fore intelligeret, uideretq́ue L. Luceium Q. F. inſignem ſui temporis hiſtoricum bellum ciuile ſcribendum ſuſcepiſſe, ſcripta ad eum epiſtola, omnibus petit modis, ſuas ut res exemplo Græcorum ſeorſum perſcribat, atque in ſe ornando hiſtoriæ leges negligat. Poſſe autem inde, ſi à continentibus ſuis ſcriptis ſe iungat, & à cauſis, euentis, adiunctisq́ue amplificet, quoddam corpus confici. His porro ex locis augeri rem oportere, L. Luceium admonet, dum cauſas, conſiliaq́ue rerum ſuarum, caſus etiam & euenta explicanda eſſe ſcribit. Adiuncta autem ſunt, tempus, teſtimoniaq́ue Luceij, quem ea, quæ ſuo iudicio laudanda putaret ornare, quæ contra ui-

tam dilucide enarrasse, quàm facta ubique mora omnia ob oculos posuisse uideantur: hic fusissime, ille modo quodam usus: id quod is facile animaduertet, qui cognitis locis & amplificandi ratione, utrunque cum iudicio legit. Sed hac de re suo dicetur loco: nūc quòd uolumus, usum locorum augendique rationem in celebrandis factis diligentius, & ad cuiusque magis captum indicemus. Vnum igitur factum, si oratione laudandum sumamus, sit Theodosij Imperatoris, quod insigne maxime gymnasium Bononiæ instituit, primum ex descriptionis loco, atque adeo ab adiunctis ipsum describamus: unde ingenium, moresque Principis eluceant: & causæ tam honesti & utilis facti, quasi per transennam appareant. Fecit id & T. Liuius principio historiæ suæ de secundo bello punico: ubi pluribus Annibalem depingendo, animique bona uitiaque plurima exprimendo, qui cum uiro Romanis futura res esset, lectorem statim instruit. Secundum hæc, ab adiunctis res ipsa erit explicanda: quantis & unde sumendis fructibus, qui in professores expenderentur, hanc scholam adornarit confirmaritque. Deinde à causis: cur hoc in loco, & tot tantaque stipendia professoribus constituerit: ut certe hinc, in reliquam totam Europam qui recte Rempub. administrarent, docti mitterentur. Tum ab euētis mirum in modum augeas, si quæ interea loci emolumenta, aliæ aliæque nationes hac ex academia & ceperint, & quotidie capiant persequaris: qui quibus in locis hinc missi, siue

cogni

cognitione rerum humanarum phyſicarumq́ utiles Reipub. extiterint, ſiue legum ſcientia quid æquum & iniquum eſſet edocuerint, ſiue denique medicinæ beneficio laborantibus opem tulerint. Poſtremo ex comparationis loco quantam uoles copiam ſumas, factum hoc, aut cum alijs ipſius, aut cum aliorum Imperatorum præclare factis conferendo.

Exemplum facta ex locis amplificandi apud Ciceronem. CAP. XXIII.

INterdum factum laudamus & dilatamus, nõ tam ferè à cauſis, & quæ has ſequuntur euentis, ſed ſaltem ex adiunctorum & comparationis loco: id quod Cicero fecit, gratias Cæſari agens, ipſumq́ laudans, quòd Marcello ignouiſſet. Poſtquam igitur exordium à tempore, eiusq́ quo dixit diei circunſtantia duxiſſet, clementiam ſapientiamq́ Cæſaris ab adiunctis ſtatim laudat, ornatq́: nempe à ſua, totiusq́ Senatus lætitia, factum hoc probantis: & propterea de Repub. ſubinde melius ſperantis. Aſpergit & paucis obiter laudem Marcelli: quod ipſum, & ex hoc ipſo loco eſt ductum: & eò ualet, ut clarius illuſtriusq́ factum eius reddatur, quod præſtantiſsimo ampliſsimoq́ uiro ignouiſſet. Deinde ex comparationis loco Cicero amplificat: & confert hoc Cæſaris factum cũ maximis eius bellis, rebusq́ geſtis: quibus omnibus iure anteferri oportere, pluribus oſtendit. Porro hac in comparatione orator tantam moram trahit, dum interim ab adiunctis circunſtãtias admiſcet, ut omnia

quæ

quæ ad laudem pertineant, totaq́ꝫ oratio, nisi quod pauca ad finem aliò spectantia adiecit, hoc solo ex loco uestita, amplificataq́ꝫ deprehendantur. Quare quantum hoc ex loco res extendi possit, cum plurima apud Ciceronem exempla, tum hoc studioso perspicuum esse potest.

Exemplum res ex locis amplificandi apud T. Liuiũ historicũ, breuiterq́ꝫ easdẽ explicãdi. CAP. XXIIII.

HInc autem quis locorum usus, quæ laudandi amplificandiq́ꝫ ratio sit, quanquam satis liquere putem, tamen non abs re fuerit, & hæc ipsa in historia, classicisq́ꝫ autoribus paucis indicare. Narraturus T. Liuius cõtra Romanos res ab Annibale gestas, ut statim intelligi posset, qualis is esset, qui tantum in discrimen Romanum nomen adduxerit, primum ipsum Ducem ex descriptionis loco depinxit his uerbis: Missus Annibal in Hispaniam, primo statim aduentu omnem exercitum in se conuertit. Amilcarem sibi redditum ueteres milites credere: eundem uigorem in uultu, uimq́ꝫ in oculis, habitum oris, lineamentaq́ꝫ intueri. Deinde breui effecit, ut pater in se minimum momentum ad fauorem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diuersissimas, parendũ, atqꝫ imperandum fuit. Itaqꝫ haud facile discerneres, utrum Imperatori, an exercitui charior esset. Neqꝫ milites alio duce plus confidere, aut audere: plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilij inter ipsa pericula erat. Nullo labore, aut corpus fa-

,, tigari, aut animus uinci poterat. Caloris ac frigoris
,, patientia par: cibi potionisq; desiderio naturali, non
,, uoluptate modus finitus: uigiliarum somniq;, nec
,, die, nec nocte discriminata tempora: id quod agen-
,, dis rebus superesset, quieti datum. Ea neq; molli stra-
,, to, neq; silentio accersita. Multi sæpe militari sagulo
,, opertum humi iacentem inter custodias stationesq;
,, militum conspexerunt. Vestitus nihil inter æquales
,, excellens: arma atque equi conspiciebantur. Equi-
,, tum peditumq; idem longe primus erat. Princeps
,, prælium inibat: ultimus conserto prælio excedebat.
,, Has tantas uiri uirtutes ingentia uitia æquabant: in-
,, humana crudelitas: perfidia plus quàm punica, ni-
,, hil ueri, nihil sancti, nullius Dei metus, nullum iusiu
,, randum, nulla religio. Hactenus mores, ingeniumq;
describit: quæ quidem omnia ab eo, qui rem nude
explicare uoluisset, omitti potuissent. Subijcit autem
,, ex adiunctorum loco: his uerbis: Cum hac indole
,, uirtutum ac uitiorum triennio sub Asdrubale Impe-
,, ratore militauit, nulla re, quæ agenda audendaq;
,, magno futuro duci esset, prætermissa. Hæc quidem,
cum illud tempus præcedant, quo belli dux decla-
ratus est, omitti potuissent. Quæ sequuntur ex ad-
iunctorum, seu qui inde nascitur causarum & euen-
torum loco sumuntur: cur uidelicet Annibal in susci
piendo bello, nihil prolatandum arbitretur: & dum
Sagũtinos petit, in Olcadum fines exercitum ducat,
sic ille: Cæterum ex quo die dux est declaratus, ue-
lut

lut Italia ei prouincia decreta, bellumq; Romanum „
mandatum esset, nihil prolatandum ratus, ne se quo- „
que, ut patrem Amilcarem, deinde Asdrubalem cun- „
ctantem casus aliquis opprimeret: Saguntinis infer- „
re bellum statuit. Quibus expugnandis, quia haud „
dubiæ Romana arma mouebantur, in Olcadum fi- „
nes prius ultra Iberum ea gens in parte magis, quàm „
in ditione Carthaginensium erat, induxit exercitum: „
ut non petisse Saguntinos, sed rerum serie finitimis „
domitis gentibus, iungendoq;, tractus ad id bellum „
uideri posset. His demum subijcit euenta, gestæq; rei „
narrationem. Carteiam urbem opulentam, caput
eius gentis expugnat, diripitq;: quo metu perculsæ „
minores ciuitates, stipendio imposito imperium ac- „
ceperunt. Victor exercitus, opulentúsque præda, „
Carthaginem nouam in hyberna est deductus. Ibi „
large partiendo prædam, præterita cum fide exol- „
uendo, cunctis ciuium suorum sociorumq; animis „
in se firmatis, uere primo in Vacceos motum bellum. „
Nuda hæc satis narratio est: nisi quòd obiter petitas „
ab adiunctis circunstantias inserat nonnullas: quod
genus sunt, urbem esse Carteiam opulentam, & suæ
gentis caput: tum exercitum opulentum præda de-
ductum esse. Prosequitur autem narrationem tem-
poris, cuius mentionem facit, seruato ordine. Her- „
mandica & Arbacala Cartorum urbes, ui captæ. „
Arbacala & uirtute, & multitudine oppidanorum „
diu defensa. Ab Hermandica profugi, exulibus Ol- „

,, cadum priore æstate domitæ gentis, cum se iunxis-
,, sent, concitant Carpentanos: adortiq; Annibalem
,, regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine
,, agmen graue præda turbauere. Pura hæc, nudáque
sunt omnia: nisi quòd ab adiunctis est, oppidano-
rum uirtute, & multitudine, Arbacalam diutius esse
defensam: neque procul Tago ímpetum in Anni-
balis agmen esse factum. Quæ sequuntur, paulò co-
piosiora sunt. Nam & consilia Annibalis aperit, pro-
pterea amnem traijcientis, ut in transitu fluminis ho-
stes inuaderet: & causas ferociæ hostium Carpenta-
norum, tum sua multitudine, tum fuga Annibalis
minus timentium. Atque hic Liuius, & à suo obiter
testimonio amplificauit: dum inuictam aciem dicit,
,, si æquo certaretur campo: sic ille. Annibal prælio
,, abstinuit: castrisq; super ripam positis, cum prima
,, quies silentiumq; ab hostibus fuit, agmen uado tra-
,, iecit: ualloq; ita producto, ut locum ad transgredien
,, dum hostes haberent, inuadere eos transeuntes sta-
,, tuit: equitibus præcepit, ut cum ingressos aquam
,, uiderent, adorirentur. Peditum agmen in ripa ele-
,, phantes quadraginta disposuit. Carpentauorum
,, cum appendicibus Olcadum, Vacceorumq; cen-
,, tum millia fuere. Inuicta acies, si æquo dimicare-
,, tur campo. Itaque & ingenio feroces, & multitu-
,, dine freti, & quòd metu discesisse credebant ho-
,, stem: id morari uictoriam rati, quòd interesset a-
,, mnis: clamore sublato, pasim, sine ullius imperio,
quà

quà cuiq; proximum erat, in amnem ruunt. Hactenus consilia causasq; exposuit, quibus subijcit euenta: nempe infelicem Carpentanorum pugnam, & deditionem. Et hæc quidem ipsa, satis à circunstãtijs, quas explicat, illustrat his uerbis: Et ex parte altera ,, ripæ, uis ingens equitum in flumen immissa, medioq; ,, alueo, haud quaquam pari certamine concursum. ,, Quippe ubi pedes instabilis, & uix uado fidens, uel ,, inermi equite, equo temere acto peruerti posset. ,, Eques corpore armisq; liber, equo uel per medios ,, gurgites stabili, cominus eminusq; rem gereret. Pars ,, magna flumine assumpta: quidam uerticoso amni ,, delati in hostes, ab elephantis obtriti sunt. Postremi, ,, quibus ingressus in suam ripam tutior fuit, ex uaria ,, trepidatione cum in unum colligerentur, priusquam ,, ex tanto pauore reciperent animos, Annibal agmine ,, quadrato amnem ingressus, fugam ex ripa fecit: uastatisq; agris, intra paucos dies Carpentanos quoq; ,, in deditionem accepit. Hunc in modum, reliqua toto corpore alia magis, alia minus, ut quæq; res postulat, his ipsis ex locis extenduntur. Rariores autem comparationes sunt: locus in hoc pręsertim genere, omnino ad ornatum amplificationemq; accommodatissimus: unde poëtis, rhetoribusq; copiam sequentibus crebrior, historicis, ne ad ornandum magis, quàm ad narrandum orationem sumpsisse uideantur, minus familiaris. Porro Sagunti oppugnationes, excidiũq;, quod proxime sequitur, pluribus adiectis peristalibus

bus copiosissime explicatur. Verum hæc ipsa Liuiana, ex locis aucta, amplificataq́ʒ, nuda, omni ornatu, quasi uestitu spoliata, ob oculos ponamus: unde quid inter ieiunam, necessariamq́ʒ narrationem, & copiosam locupletẽq́ʒ intersit, cognosci potest. Missus Annibal in Hispaniam, postquam mortuo Asdrubale dux belli est declaratus, Saguntinos bello petit. Quod dum facit, in Olcadum fines exercitum ducit. Carteiam urbem expugnat, diripitq́ʒ. Minoribus deinde ciuitatibus metu subactis, exercitum Carthaginem nouam in hyberna deducit. Hic large prædam partiendo, præteritaq́ʒ cum fide exoluendo, cunctis ciuium suorum, sociorumq́ʒ animis in se firmatis, uere primo in Vacceos motum bellum. Hermandica & Arbacala Carteiorum urbes, ui captæ. Ab Hermandica autem profugi, exulibus Olcadum, cum se iunxissent, concitant Carpentanos: adortiq́ʒ Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine agmen turbauere. Annibal autem traiecto amni, temere insequentes hostes ad centum millia partim equitatu in flumine oppresit, partim in fugam conuertit: uastatisq́ʒ agris, & Carpentanos paucos intra dies in deditionem accepit. Breuis hæc, nudaq́ʒ narratio est, quam ut uir ille eloquentissimus ex locis locupletarit, iam uisum est.

Nullis nõ ex locis heroicos uates augere. CAP. XXV.

IAm uero quanto heroici uates nullis non ex locis omnia magis illuminent, & quasi depicta ob oculos

los ponant, hic ſpectemus. Cum T. Liuius narrationem rerum ab urbe condita, ab excidio Troiano orditur, paucis Aeneæ in Italiam nauigationem, & bella ab eo in Italia geſta enarrat: in quibus deſcribendis, quantam Vergilius moram trahit? nunc loca, perſonasq; deſcribendo: nunc alijs atque alijs orationes tribuendo: nunc explicatis omnibus circunſtantijs, copioſe res narrando: comparationibusq; dilatando: adeo, ut hæc ipſa, quæ ille paucis, uix duodecim abſoluat libris. Non enim ante, quàm res tota expoſita oculis ſit, progreditur. Quare & ante pugnam, eorum, qui arma ſumpſerunt catalogum adijcit: ducum nomina, copiasq; recenſet: in quo tamen Homerus, quanto deum immortalem hoc noſtro eſt uberior? Hic, antequam in pugnam iretur, non ſatis eſſe putauit, Græcorum omnium Principum nomina, regna, & quantas quisq; copias adduxiſſet, fuſiſſime recenſuiſſe: inſuper & ſenes Heroas in mœnia turresq; ducit: inde oculis totum hoſtium exercitum perluſtrare: accerſitamq; Helenam de unoquoque Græcorum Principe percunctari: ut ex ea, quæ probe noſſet, & quæ cuiusq; forma, ſtatura robur corporis, ingeniumq; eſſet, cognoſci poſſet. Nec hac modo copia, uno altero'ue in loco eſt uſus, ſed facta ubique mora, omnia fuſiſsime extendit: & quaſi penicillo depicta ob oculos ponit. Quare huius poëma, omniũ maxime loquentem picturam eſſe recte dixerimus.

Eadem uituperãdi, quæ laudãdi ratio. CAP. XXVI.

Quæ

QVæ autem facta reprehendendi ratio sit, ex laude facile intelligi potest: cõtraria nanq; omnia uituperari debent. Quod si forte plura numero flagitia existant, temporis commode seruatur ordo: quod Ciceronem scriptis in Vatinium, & L. Pisonem orationibus fecisse uidemus. Hæc de personarũ, urbiũ, factorumq; laude: unde & quis cæteris in rebus laudandis, atq; extendendis, quas persequi infinitum foret, locorum sit usus, colligi facile potest.

De dispositione, ipsoq; exordio: & unde locorum sumatur. CAP. XXVII.

IAm uero cum ita natura comparatum sit, ut copiose inuenisse nihil sit, nisi & hæc ipsa recte disponamus: quæ & hoc in genere collocandi ratio sit, paucis perstringemus. Summis rhetorum placuit, quatuor orationis constituere partes: Exordium: Narrationem: Confirmationem: & Epilogum. Exordio auditorum animos esse conciliãdos: & quasi uiam ad ipsam causam esse sternendam: id autem commode fieri, si ipsos apud quos dicimus, nobis beneuolos, dociles, attentosq; reddamus. Narratione autem ipsa, quæ uolemus exponenda esse atque docenda. Confirmatione subinde, nostra omnia quibus poterimus argumentis, firma certaq; esse facienda: & aduersariorum obiecta diluenda. Postrema parte, epilogo ipso, pondera rerum esse repetenda: affectusq; mouendos. Hæc ita fieri oportere, cum summorum hominum præcepta, tum ipsa nobis ratio præscribit.

Verum

Verum hic in laude, ubi non dubia confirmanda, ſed certa laudanda extollendaq; erunt, nihil tertia illa parte confirmatione opus erit. Quinetiam, ſi aut unius, aut plurium perſonarum multas, præclareq; res geſtas deſcribendas ſuſcipias, ipſe omitti epilogus poteſt. Neque enim heroici uates, hiſtoriciq;, quæ pluribus enarrarunt, repetenda ſibi, claudendáque eſſe arbitrantur: adeo, ut exordium interim omittatur. Nam Cæſar res ſuas geſtas, ſtatim à Galliæ deſcriptione narrare cœpit. Sed hunc excuſat, & quod de ſe ipſe ſcripſit, ubi ſcribendi cauſas conſiliaq; aperire forte inuidioſum fuiſſet, & quod commentarios, capitaq; ſaltem rerum ſuarum literis mandauit, ut qui uellet, hæc ipſa poſtea fuſius ſplendidiusq; tractaret. Cum igitur exordio ſternenda uia ſit, ad ea, quæ ſumus dicturi, ut beneuole, intelligenter, attenteq; audiamur, ſæpeq; uel rebus iam copioſe inuentis nondum quod commode ſumas appareat, unde duci debeat, erit indicandum. Porro beneuolentiam, aut à perſonis, aut à rebus eſſe petendam, rhetores paſsim docent. Alia autem nonnulla, unde præterea duci uſu receptum Fabius uidit, partim perſonis, partim rebus attribuit. Verum plurima ſunt, quibus animi moueri, beneuoliq; nobis reddi poſſunt. Nam & à meritis noſtris id conſequimur: unde Cicero exorſus ſuam ad Quirites orationem antequam iret in exilium: ab officio, unde pro Archia poëta: à tempore, unde pro M. Cœlio,

& Marcello : à loco, unde pars exordij pro Deiotaro: ab ipſis item, quas cauſæ aliæ alias,& ſubinde nouas adferunt circunſtantijs, quæ certis tradi præceptis nequeunt. Quare pro Milone, ab ipſo armorum habitu eſt exorſus. Quæ cum ita ſint, & hæc captandæ beneuolẽtiæ ratio, ab illis, unde omnia, quos ſupra expoſuimus generalibus locis recte petatur. Itaque unus adiunctorum locus, omnium horum, quæ tradiderunt, & plurium quidem nos admonet. Neque enim hæc ſolum dicenti adiuncta ſunt, unde beneuolentiam captet, ſuum ipſius officium, & meritum, aliaq́ʒ id genus à ſe ſumpta, auditores item ipſi, tum aduerſariorum, eiusq́ʒ pro quo perorat perſona, ſed & tempus, locusq́ʒ, in quo dicit: & ipſa denique cauſa: quæ cum alia alias latebras, receſſusq́ʒ habeat, introſpiciẽdi dicturo omnes diligenter erunt: eaq́ʒ elicienda, quæ ad exordium emerendumq́ʒ fauorem accommodata putet. Itaque Cicero Deiotarum defenſurus, ab his cauſæ circunſtantijs, quibus ſe moueri dixit, uarie ſibi Cæſaris animum conciliauit. Primum à perſona Deiotari, qui rex præter morem in uitæ diſcrimen uocatus eſſet: Deinde à perpetuis regis in Remp. Romanam meritis: tum à crudelitate, atque indignitate accuſantium: tum à perſona Cæſaris, in ſua ipſius cauſa iudicis: Poſtremò à loci, in quo dixit inſolentia. Quare & nobis hoc in genere incepturis, quæ ad comparandum fauorem pertinebunt, ex adiunctorum loco petenda erunt:

qui pro

qui pro rerum ornandarum, uituperandarum'ue uarietate, ſubinde alia atque alia ſuppeditabit. Vt ſi forte amplum & Principem uirum laudaturus uenias, huiusq; magna perpetuaq; in eos, apud quos dicturus es merita conſtare intelligas, commode ab huius meritis principium ſumas in hanc ſententiam. Non uereri te, quin æquas tibi aures præbituri ſint, huius de laudibus dicturo, cuius in eos, cum perpetua, tum maxima merita conſtare uideas. Quin & ab eorum uiciſsim in hunc declarato ſæpius officio exordiaris licebit in hunc modum. Gaudere te, ampliſsimum, fortiſsimumq; uirum, apud eos laudandum ſuſcepiſſe, quos pro multis ſummisq; in ſe meritis, maximos uiciſsim honores huic detuliſſe, officiáque præſtitiſſe non ignores. Quod ſi & huic ipſe debeas, hinc incipias licet. Ingratum te ciuem fore, niſi eum, quibus poſſes laudibus ornares, quem cum uniuerſi ob plurimas ſingularesq; uirtutes maximi pendant, imprimisq; prædicent, tum te omnium maxime oportere, cuius aut hortatu, aut beneficio, literarum ſtudia ingreſſum, ea quæ dicendo poſsis, conſequutum intelligas. A loco item exordium ducas. Lætari te, de celeberrimi hominis bene geſtis rebus, eo ipſo in loco dicturũ, ubi nõ modo ipſius uita, fidesq; ſanctiſsima ſatis ſpectata, ſed & multa pro Repub. præclare facta, omnibus cognita perſpectaq; eſſent. A tempore ita exorſus eſt Cicero pro M. Marcello. Diuturni ſilentij P. C. quo eram his tẽporibus uſus,

p 2 non ti

non timore aliquo, ſed partim dolore, partim uerecundia, finem hodiernus dies attulit: idemq́ꝫ initium, quæ uellem, quæq́ꝫ ſentirem, meo priſtino more dicendi. A` ſententia etiam aliqua principium ſumere licet. Si uirtus in animis bonorum plurimum ſemper ualuit, is omnibus laudibus uehendus extollendúſque erit, qui à teneris ita uitam inſtituit, ut iam adulta uiriliq́ꝫ ætate, in omni uirtutum genere maxime claruiſſe, cognitum ſit atque perſpectum. Titus Liuius ſcripturus res Romanorum ab urbe condita, beneuolentiam ſtatim captauit ſuas in ſcribendo uires extenuando, eleuandoq́ꝫ, præ illorum ſplendore, qui ante ſe ſcripſiſſent. Omnium horum unus adiunctorum locus nos admonet: & plurium quidem, quàm hic enumerari aut poſsint, aut debeant. Atque hic animaduertendum eſt, hæc ab adiunctis ſumpta, ut cætera, & reliquis ex locis extendi atque augeri poſſe. Atqui & ex alijs ordiri licebit locis. An non exordium hoc Ciceronis pro Deiotaro, cuius iam mentionem fecimus, ſi diligentius introſpiciamus, totum à cauſſarum euentorumq́ꝫ loco ſumptum nos fateri neceſſum eſt? Siquidem ſuæ perturbationis Cicero, timoriſq́ꝫ, qui ſibi dicturo euenerat, cauſas complures adfert. Primum à perſona regis capitis accuſati: Deinde à perpetuis eius in Romanos meritis: tum ab accuſatorũ & crudelitate, & indignitate: tum à perſona Cæſaris in ſuo ipſius negotio iudicis: Poſtremo à loci

loci insolentia, ubi dicere non consuesset. His de causis Ciceroni animi perturbatio, timorque euenerat. Quare, quanquam non male dicimus à personis hic, atque adeo ab adiunctorum loco captatam esse beneuolentiam, sunt namque dicenti adiuncta hæc omnia, personæ eorum omnium apud quos dicit, tempus item, & locus, causæque circunstantiæ: tamen, cum ut supra diximus ab adiunctis tum causarum euentorumque locus nascatur, cum causæ ad euenta, & hæc uicissim ad illas referantur, rectius, magisque proprie, à causis & euentis, quàm ab adiunctis petitum exordium esse dicemus. Quin & Ciceronis pro lege Manilia, & C. Rabirio exordia, à causis & euentis sunt ducta. Ibi cur ita acciderit, ut ante eum diem è rostris ad populum non sit concionatus causas plures, ut honestas, ita ad emerendum fáuorem maxime accommodatas adfert: hic facti sui, cur ad defendendum uenisset patronus, causas commemorat, cum uenustam suam cum C. Rabirio amicitiam, tum ipsius dignitatem, tum humanitatem, tum denique perpetuam suæ uitæ consuetudinem. Quid? an non & ex comparationis loco pro domo sua ad Pontifices principium his uerbis duxit? Cum multa diuinitus Pontifices à maioribus nostris inuenta atque instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quod uos eosdem, & religionibus deorum immortaliũ, & summæ Reipub. præesse uoluerunt: ut amplissimi & clarissimi ciues Rempub. benegerendo, Pontifices religiones sapienter in-

terpræta ndo, Rempub. conseruarent. Hic orator, hoc ipso, quòd nihil præclarius à maioribus inuentum atque institutum dicit, cum multa diuinitus inuenerint instituerintq́, quàm Pontifices & religionibus deorum, & summæ Reipub. præesse uoluisse, mirum in modum ipsorum sibi animos conciliat. Ducuntur & ex definitionis loco. Siquidem à sententia insigniori sæpe exordimur: quæ ferè uires suas inde sumere solet: & Cicero ex descriptionis loco in Catilinam est exorsus. Rempub. Quirites, uitamq́ omnium uestrum, bona, fortunas, coniuges, liberosq́ uestros, atque hoc domicilium clarissimi imperij, fortunatissimam pulcherrimamq́ urbem, hodierno die deorum immortalium erga uos summo amore, laboribus, cōsilijs, periculisq́ meis, ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam, & uobis conseruatam ac restitutam uidetis. Sed & ex reliquis locis omnibus hæc trahi possunt: quod nisi hinc liquere putarem, persequi non grauarer. Quare cū illis ex locis omnia ad fidem, amplificandum, affectusq́ mouēdos, quod suo docebitur loco ducantur, & hæc exordia, quibus dum conciliamus motum hominum animis adferimus, inde petēda esse nemo dubitabit. Quod autem rhetores à personis nostris, aduersariorum, iudicum, ipsaq́ causa sumenda esse scriptum reliquerint, remq́ latissime patentem exiguis terminis circūscripserint, inde esse puto, quòd in iudicio dicturos, quibus ferè solis scribebant, hinc commode ducere, & posse, & solere

lere intelligerent. Ad hos igitur locos tanquam fontes ducendi sumus: unde cum omnia, & hæc quoq; sumi oportet: & hoc quidem magis, quòd his in generibus, ubi à iudice nihil petitur, liberiora sint exordia: interim nulla. Neq; enim abalienati, aut parum æqui conciliandi hic nobis sunt animi. Sallustius Catilinarij & Iugurthini belli principia altius duxit: illud ab officio hominis, hoc à querela naturæ humanæ; neutrum, aut captandæ beneuolentiæ, aut narrandis rebus multum accommodatum. Heroici uates, rem paucis proponendo, dociles attentosq; magis, quàm beneuolos lectores faciunt: quanquam Musarum inuocatione, & id cōsequi, quod Fabio de Homero placuit, uideri possunt. Attentos autem dociles q;, quæ ferè coniuncta sunt reddimus, si magna, noua, incredibilia, seu ipsis auditoribus ad exemplū, seu ad Reipub. religionisq; statum pertinentia, te alla turum, aut his similia dicas. Itaq; T. Liuius postquā beneuolum sibi, ut diximus, lectorem reddidit, attentum docilemq; fecit, dum dixit, non se laborare, si quis minus credat quæ ante urbem conditam facta sint, & proxima originibus: modò spectet, quibus artibus Romana Respub. creuerit: atque ex ea, quæ exemplorum ditissima esset, quid sibi suæq; Reipub. imitandum declinandumq; esset, capiendum esse putet. Quin etiam id assequaris, si paucis summam rerum exponendarum complectaris, ut Homerus & Vergilius, reliquiq; uates principio operum suorum

faciunt

faciunt: si & statim describas: quod Cicero, ut supra diximus, exordio in Catilinam fecit: & hic in laudandis personis, urbibus, factis, cæterisq; rebus non incommode fiat: si item diuidas: & quo ordine dicturus sis aperias: atque id ipsum, aut principio facias: ut Cicero pro A. Cluētio. Animaduerti iudices omnē accusatoris orationem, in duas diuisam esse partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur, inuidia iam inueterata iudicij Iuniani: altera tantummodo consuetudinis caussa timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re, lege est hæc quæstio constituta. Aut postquam exordio animos hominum iam tibi conciliaueris. Cicero pro lege Manilia, causa iam breuiter exposita, quòd ita rerum natura poscebat, diuisione usus est. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de Imperatore deligendo esse dicendum. Huncin modum si hominem ornaturus uenias, primum te de externis eius bonis, patria, parentibus, & fortunis, deinde de corporis, forma, & ualetudine: postremo de animi bonis, uirtutibus, & recte factis dicturum esse dicas. Porro attentio atque docilitas, non ex locis, quemadmodum beneuolentia, petenda est: propterea, quòd dum beneuolos facimus, motum animis adferimus: quod ipsum ex locis petatur necessum est: attentos autem, docilesq;, uel hoc solo reddimus, quòd quas res, quantas, quàm utiles, & quo ordine dicturi sumus, saltem proponamus, atque

atq; indicemus. Hæc de exordijs: quibus ubi auditorem, lectorem'ue præparauerimus, res ipsa erit exponenda.

De narratione,& cur Homerus & Maro à fine narrare cœperint. CAP. XXVIII.

IN narrando igitur quæ copiose inuenimus, commode temporis ordinem'sequimur:& quidem quo supra in personarũ,urbium,factorumq; laude,atque amplificatione usi sumus. Cæterum licet & neglecto temporis gradu,in sua quæq; uirtutum genera, facta distribuere; & parua magnis, obscura perspicuis, iucunda tristibus, minus uerisimilia certis inserere. Quinetiam quemadmodum commodissime à minoribus ad maiora ascendimus, ita & interim à maioribus ad minora descendere licet. Quæ collocatio est in laudando,eadem & in uituperando. Porro historicis hic minus licet: ut quibus in narrãdo temporis ordo seruãdus est semper. Poëtæ autem nullis hic omnino legibus tenentur. Itaq; nunc à principio, nunc è medio,nunc è fine narrare incipiunt. Homerus rerum à Græcis ad Troiam gestarũ narrationẽ à decimo demum anno,& propemodũ fine laborũ orditur: idem facit & in Odyssea. Hunc sequutus noster Maro, errorum Aeneæ narrationẽ à septimo demum auspicatur anno, quo in Siciliensibus undis iactabatur:

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti,& cætera.

Temporis autem gradum Naso, in exponẽda rerum

uariarum metamorphosi sequitur. Causas autem Homericæ dispositionis, ubi nec principium, nec finis cõspicitur introspiciamus. Neque enim, cum ab ira Achillis, qui decimo demum anno Agamẽnoni irasci cœpit expositionem incipit, aut quæ ante id tempus per nouẽ annos ad Troiam sint gesta, aut ipsius excidium urbis explicat. Aristoteles, cum commentatores hic ferè cæcutiant, & uatis consilium minus uideant, hanc rem scripto de poëtica libello diligenter ut omnia intuetur: dicitq́ꝫ à diuino id uate propterea factum, ne, dum pro magnitudine rerum copiose omnia depingi uoluit, nimis magnũ opus obscurũq́ꝫ redderetur. Quod si profecto seruato temporis ordine, & cætera, omnibus ut solet explicatis circunstantijs explicanda suscepisset, non Iliada, sed Chiliada scripturus fuisset. Nec finem inuenisset, si errores Vlysis, casusq́ꝫ, à principio ad finem usque tam copiose, ut quinto libro cœpit ipse persequi uoluisset. Quare poëta, postquam nonnulla ipse non tam enarrasset, quàm facta mora depinxisset, cætera omnia Vlyssem ipsum Phæacum regi celerius narrare uoluit. Sequutus & noster diuini uatis consilium, postquã per paucos dies exhaustos in Siculo mari Aeneæ labores fusissime ipse expressisset, ipsum deinde ad Didonem deduxit, cui breuiter, & Troiæ excidium, & quæ per totum ipse septenniũ mari perpessus esset enarraret. Quibus autem ex locis narratio sumatur supra uisum est.

De Con

De Confirmatione & Epilogo. CAP. XXIX.

COnfirmationem laus nullam habet: neque enim hic dubia, sed certa cognitaq; prædicãtur. Attamen interdum incidere nonnulla possunt, quæ suam probationem requirãt. Ne epilogo quidem, quo rerum capita repetũtur, heroici uates historiciq; utuntur. Neq; enim plures numero res repeti reuocariq; possent. Oratori autem, ad confirmãdam auditorum memoriam, augendamq; delectationem, perquã utilis. Cum autem epilogus, repetitio sit rerum ante ad laudem, seu uituperium adductarum, quibus sumatur ex locis nemini obscurum esse potest.

De Eloquutione seu Exornatione. CAP. XXX.

DIximus de locis, & quæ in laude inde inueniendi, & amplificandi, tum disponẽdi ratio esset: dicendũ subinde erit de eloquutione, seu exornatione: ubi copiose inuenta, recteq; disposita, erunt exornanda & quasi quibusdam coloribus uarianda. Totum quidẽ orationis corpus, sed rude, ex locis erat sumendum: quod idem hic uestiendum, & figuris, quasi coloribus quibusdã, ut gratiã uenerescq; habeat oratio, illuminãdũ erit. Atq; hic, cum hoc ipso, quod uestiatur illustreturq;, simul & augeatur dilateturq; oratio, quibus ex locis, unde omnia sumẽda esse diximus, figuræ item affectusq; trahantur, indicabimus. Porro rebus copiose inuentis, atque dispositis, nihil perinde consequens necessariumq;, quàm siue dicturus, scripturus'ue sis, ita exornare, ut auditorẽ, seu lectorem

doceas, delectes, & moueas. Tria nanq; hæc oratorũ officia sunt: quæ ut quisq; maxime præstat, ita optimus rhetor est censendus. Docebimus autẽ, delectabimusq;, si dilucida, numerosa, & figuris illustrata erit oratio. Mouebimus autẽ, si pro causæ cõditione, nunc leniores, nũc uehemẽtiores affectus cõcitemus. De his igitur singulis breuiter nobis dicendum erit.

De Perspicuitate, ipsaq; Periodo. CAP. XXXI.

Dilucida igitur & pspicua erit narratio, atq; adeo totius orationis corpus, si cum uerbis cõstet simplicibus, atq; cõiunctis, simplicia latina sint, propria, atq; usitata: coniuncta uero recte locata, nec iusto longiore circũducta periodo. Porro latina ut sint omnia, quemadmodũ imprimis est præstandũ, summamq; perspicuitatẽ adfert, ita id ignorãti hic serius præcipitur. Propria autem sunt, atq; usitata, illa, quibus cuiusq; rei uis pprietasq; maxime explanatur, hæc quę à classicis quibusq; autoribus sæpius sunt usurpata. De translatis autem uerbis, quæ & gratiã habent maximã, mox suo dicetur loco. In cõiunctis dãda est opera, ne aut asperos habeãt cõcursus, ut si dicas, rex Xerxes, durũ id quidẽ, lenius autẽ minusq; asperũ erit, si inseras aliquid in hunc modũ, Rex autẽ Xerxes: aut ipso uocaliũ cõcursu quãdã hiantiã atq; disiũctionẽ: ut baccæ æneæ amœnissimæ impendebãt: aut nimiã eiusdẽ literæ repetitionẽ: quale est: O' Tite tute Tati tibi tãta Tyrãne tulisti. Hæc aut his similia uitia, dilucide dicturis scripturis'ue, magnopere fugiẽda erũt. Dãda item

da item in contextu opera eſt,ne minus ſignificantia, plus ſignificantibus uerbis poſtponantur: ſed hæc illis: ut Cicero in Antonium. Tu inquit iſtis faucibus, iſtis lateribus,iſta gladiatoria totius corporis firmitate. Hic ſi uerborum ordo inuertatur, cum inſurgere debeat oratio, ridicula, minusq́ dilucida collocatio foret. Quinetiam commodiſsime uerbis ſenſum claudimus: ineſt enim ijs maior quædam uis,quæ in claudendo conſiſtendoq́, animis hominum imprimitur maxime: quemadmodum Cicero his in Antonium uerbis: Vt tibi neceſſe eſſet,in conſpectu populi Ro. uomere.Hunc ſi ordinem inuertas, uerbumq́ tranſferas, minus uirium habebit oratio. Verum ſi durius forte uerbum exiſtat, & hic,ut paſsim, numeris erit ſeruiendum. Plurimum ad perſpicuitatem momenti,& in ducenda periodo poſitum eſt: quæ ſi longius ducatur,quàm uno ſpiritu pronunciemus, periculum, ne minus auditor intellectu ſequatur. Hanc Cicero de oratore,quatuor hexametrorum uerſuum modo dicit conſtare. Verum id de iuſta & mediocri, cum ſæpe ultra citraq́ conſiſtatur, accipiendum eſt. In breuiori ambitu, ne breuitas aures defraudet, in longiori,ne obtundat danda opera erit. Conflatur autem commatis & colis periodus. Comma, quod noſtra lingua inciſum eſt, id eſſe dicimus, cum in dicendo,ſententia omnino imperfecta breuem moram facimus: quæ & in ſcripto, quo res magis dilucida exiſtat,notari ſolet. Colon autē eſt, quod membrum

nos dicimus,cum utcunque perfecta sententia,moram facimus: quam & suis notis signāt scriptores. Huius rei hoc sit exemplum. Cum in amicorum urbem uenissem,nihil prius duxi,quàm mei amantissimos statim conuenire.Hic duo sunt commata, post uerbum uenissem,& duxi,colon autem, post conuenire, ubi sensus quidem est expletus,sed tamen cui adijci commode possit: quod si fiat,excedet in periodum, quæ constat commatis & colis.Ex pluribus sæpe, & solis commatis conficitur periodus: qualis est hæc Ciceronis.Quanquam mihi semper frequens conspectus uester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus,ad dicendum ornatissimus est uisus Quirites,tamen hoc aditu laudis,qui semper optimo cuique maxime patuit,non mea me uoluntas, sed meæ uitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt.Cæsim hic dixit Cicero: quando postremū tandem uerbum, totam complectitur sententiam. Cæsim autem & membratim idem statim pro Cluentio: Animaduerti iudices,omnem accusatoris orationem,in duas diuisam esse partes: quarum altera mihi niti,& magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani: altera tantummodo consuetudinis causa,timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re lege est hæc cōstituta quæstio. Hæc periodus tribus constat membris,nempe post, partes, Iuniani, & criminum: reliqua incisa sunt omnia.Est ubi ex pluribus commatis

& colis

& colis constat: & his quidem præcedentibus, illis sequentibus. Quousque tandem Catilina abutere patientia nostra? quandiu nos etiam furor iste tuus eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? nihil'ne te nocturnum præsidium palatij, nihil'ne urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora, uultusque mouerunt? Est ubi ex uno atque altero commate saltem constat: ut eiusdem contra Rullum Tribunum plebis exordium. Commodius fecissent Tribuni plebis Quirites, si quæ apud uos de me deferunt, ea coram potius me præsente dixissent. Quemadmodum ex uno cõmate, quòd sententia desideretur cõfici periodus nequit, ita cur ex solo membro non posit, nihil uetat: cuius rei scripta à Cicerone ad Terentiam suam epistola, nobis sit documẽto. Valetudinem tuam uelim cures diligentisime. Colon id est, quod membrum nos dicimus, atque ab ijs, quæ subijcit omnino seiunctum: subijcit autem. Nam mihi & scriptum, & nunciatum est, te in febrim subito incidisse. Huiusmodi periodis idẽ, cum & alibi pasim, & scripta ad L. Luceium epistola est usus. Coram me tecum hæc eadem agere sæpe conantem deterruit pudor quidam penè subrusticus, quæ nunc expromam absens audacius. Membrum est, atque adeo periodus: ut quæ ab ijs, quæ sequuntur, seclusa omnino est, atque seiuncta. Interdum singulis uerbis constat: ut, diximus testes dare

dare uolumus. Hæc, & his similia, cum undiq; libera existant, incisaq; & membra propterea dici nequeāt, quòd sui ambitus partes hæc esse intelligantur: periodos certe breues, simplicesq; quarū Cicero, dum breuissimas duobus ex membris constare disputat non meminit, cum Aristotele appellandas esse puto. Is nanq; tertio rhetoricorum, ipsam periodum, aut ex pluribus colis, aut ex uno tantum constare dicit: quam ἀφελῆ, & μονόκωλον ille, nos simplicem & unimembrem uocemus. Verum non pugno, si quis cola, membraq; dici malit. Sæpenumero profecto simplex hæc, classicis in autoribus deprehenditur: præsertim ubi narrant. Quare non in epistolis modò, sed & in historia, ijsq; in orationis locis, ubi aut narrat, aut argumentis pugnat orator, sæpius occurret. Siue igitur breuior hæc, longior'ue existat, diligenter semper dicturis, scripturisq;, illis respirandi mora, his scripturæ nota distinguenda erit: quod si ulla alia, hac maxime re, dilucida perspicuaq; reddatur oratio. Nisi enim his discriminetur notis, obscura perplexaq; sit, ubi passim impingas, necessum est: qualem Herodoti, Thurij, cæterorumq; omnium uetustiorum, temporis uitio fuisse Aristoteles tradit.

De numeris & pedibus in oratione seruandis.
CAP. XXXII.

NVmeros etiam, pedesq; in oratione, quo magis delectet, seruandos esse autores tradunt. Huius autem rei Isocratem primum doctorem, Thrasimachiq;

chicq; & Gorgiæ, qui ante eum infeliciter inchoassent, reprehensorem extitisse, Cicero de oratore testatur. Seruandos autem esse uolunt, cum in principio, & medio, tum maxime in fine periodi: ubi moram trahit orator. Aristoteles paucos admittit, heroum nempe, & duos pæonas: quorum alterum, qui ex prima longa, & tribus breuibus constat, ut hoc uerbum, incipite, initijs aptum, alterum, ex tribus primis breuibus, & ultima longa, ut hoc uerbum, domuerãt, clausulis accommodatũ esse tradidit. Iambũ autem, quem uulgarem, & trochæum, quem κορδακικώτερον appellat, minus probat. Noster Cicero, cui & astipulatur Fabius, quemadmodum quos Aristoteles reijcit, pedes admittit, ita & pæonibus, quos ille maxime probauit, alios utiliores esse contendit. Creticum nanq;, cum initijs, & clausulis bonum, tum dichoreo, quem & ditrochæum uocamus, optime cludi posse docet. Hinc statim scriptum de oratore ad Quintum fratrẽ dialogum orditur: Cogitanti mihi sæpenumero, & memoria uetera repetenti, perbeati Quinte frater, illi uideri solent, qui in optima Repub. cum & honoribus, & rerum gestarum gloria florerẽt, eum uitæ cursum tenere potuerunt, ut uel in negotio sine periculo, uel in otio cum dignitate esse possent. Principium creticus est: finis, cum ultimam Cicero indifferentem haberi uult, ditrochæus: seu trochæus & spondeus. Proxima item periodus à cretico incepta, & ditrochæo est finita. Ac fuit tempus illud, cum mihi quoq;

initium requiescendi, atque animum ad utriusque nostrũ præclara studia referendi, fore iustum, & propè ab omnibus concessum esse arbitrarer: si infinitus forensium rerum labor, & ambitionis occupatio, decursu honorũ, etiam ætatis flexu constitisset. Sed quos quo in loco pedes nostri locandos esse uoluerint, ostendamus. Scripto ad Quintum fratrem de oratore dialogo Cicero principijs pedes tribuit heroos, spondeũ, pæonẽ illum, qui ex prima longa, & tribus sequentibus breuibus cõstat, & creticũ. Clausulis autem choreos, hoc est dichoreum, seu ditrochæum, heroos, pæonem alterum, qui ex primis tribus breuibus, ultima longa fiat, & item creticum, qui prima & ultima longis, breuem habet mediam, asignat. Idem autem Cicero de Oratore libro, prẹter hos ipsos, quibus cludendum esse uoluit, iambum etiam, & tribrachũ clausulis, ubi maxime animaduerterentur, attribuit. Porro Fabius Quintilianus hunc sequutus, nullos non pedes cadere in orationem meo quidem iudicio non male disputat: miraturque autores certos quosdã præscripsisse: quasi essent, quos arceri ab oratione oporteret. Nam cum oratio soluta esse debeat, certis astringi pedibus non debet: quod qui ex Grẹcis facere cœperunt, suo iure sunt derisi. Et ex nostris C. Carbo Tribunus plebis, ut de Oratore testatur Cicero, cum pro cõcione diceret, sæpiusque dichoreo uteretur, strepitu clamoreque à multitudine excitato, est interturbatus. Cæterum Fabius, dum omnes pedes in orationẽ cadere

cadere recte quidem docet, hoc ipso mihi peccare uidetur, quòd, cum uideret Ciceronem pręcepisse, proximos postremis, unum, aut duos superiores esse spectandos, nec tamen hos indicasse, ipse, qui penultimi essent, certos quosdam præscribere nobis cœperit. Nam penultimos esse quærendos, ultimis, ubi maxime numerus sentiatur liberis, non puto: necq; ibi magis seruitutem, quàm hic, cum ipse præsertim nullam admittat, esse oportere. Cum igitur omnes in orationem pedes cadant, nec certis ex his sæpius sit utendum, quod de industria crebro positi, atque iterati, satient & fastidium adferant, nemo profecto in quærendis locandisq; ijs solicitus erit: quod ultro ipsis, quibus animi sensa explicantur uerbis inclusi, sese nobis, uel non uocati offerant. Quare, si quod res est fatendum est, inanis propemodum omnis de ijs præceptio est. Nam cum omne uerbum, aut ex longis, & breuibus, aut ex his solis, aut illis constet, fieri non potest, quin uel rudissimi cuiusq; oratio numeros pedesq; habeat. Nec uero hos in Herodoto, qui nullius rei minus, atque huius curam habuit, desideramus. Equidem numerosam orationem esse oportere non negauerim, sed idem dixerim, ijs potius, quorum supra meminimus, & similibus confici: si latinis, proprijs, atque usitatis uerbis constet: si nec consonantium asperos, nec uocalium hiulcos habeat concursus: si non repetitionibus abundet: si non leuiora in contextu grauioribus postponantur, sed ut quæq;

res poſtulet, apte omnia locentur: ſi non longior breuior'ue, quam conueniat, periodus ducatur: uerbisq́, niſi aſperitas obſtet cludatur. Quod ſi fit, cum uerbis, quibus mentis concepta explicamus incluſi numeri ſint, hoc aſſequemur, ut nec numerus deſideretur, nec rebus cognoſcendis intentum auditorem, lectorem'ue fruſtremur.

De figuris, quæ duo in genera, uerborum & ſententiarum ſparguntur. CAP. XXXIII.

DIcendum ſubinde de figuris erit: quibus nõ modo amplificatur oratio, ſed & exornatur maxime. Schemata autem alia λέξεως eſſe, hoc eſt uerborũ, alia διανοίας, hoc eſt ſententiarũ, ſenſuumq́, tum Græcis, tum noſtris placuiſſe uideo. Inter hæc autem, hoc diſcriminis Cicero tertio de Oratore, & Aquila Romanus eſſe dicunt, quòd uerborum figura tollatur, ipſa ſi uerba aut mutes, aut aliò transferas: ſententiarum uero permaneat, quibuſcunque uerbis uti uelis. Cum igitur ſchemata aut in uerbis, aut in ſenſu conſiſtant, primum de uerborum ſchematis dicemus: quæ quòd uerbis tantum accidant, parum corpus orationis extendunt: deinde quæ ſententiarũ ſunt ſubijciemus: quibus, cum non modò oratio augeatur, ſed & plurimũ exornetur, quòd non niſi ex locis fieri iam dudum docetur, quæ quibus ex locis ſumpta ſunt oſtendemus. Singula porro ad eos, quos ſupra expoſuimus locos, quo magis ipſorum uis declaretur exigemus.

De uerborum figuris. CAP. XXXIIII.

INter uerborum igitur schemata, maximam gratiam habent, quos Græci τρόπους uocant. Sunt autem τρόποι, cum nunc uerbi, nunc sermonis natiua propriaq́ significatio, in non propriam transfertur.

Huius generis sunt:
- Μεταφορὰ.
- Συνεκδοχή.
- Μετονυμια.
- Μετάληψις.
- Ἀντονομασία.
- Ὀνοματοποιΐα.
- Κατάχρησις.
- Ἀλληγορία.
- Ὑπερβολή.

METAPHORA est, cum uerbi, seu nominis propria significatio, in non propriam transfertur. Fieri autem id autores dicunt, nunc uocabulorum penuria, nunc explicandæ augendæq́ rei causa. Penuria dicimus, generosum equum: durum hominem: & in uitibus gemmam: pascere apes: luxuriare, & sitire agrum: gemmare uitem: & equitare eum, qui asino insidet; quæ, & his similia, alijs uerbis reddere non possumus. Explicandæ autem, atque augendæ rei causa, dicimus aliquem ira accensum: lumen eloquentiæ: belli fulmen. Atque hoc genus metaphorarum, quando aliqua ex parte orationem extendit, ex comparationis seu similitudinis loco sumitur. Siue enim dicas, Cicero est ueluti lumen eloquentiæ, quæ similitudo est: siue est lumen eloquentiæ, idem est. Verum quod breue, contractumq́ id sit, & à nostris

breuis est similitudo uocata. Sumitur uarie metaphora: à bruto ad hominem: ut si gannire, pro ineptire, & oblatrare, pro aduersari dicas: aut contra, si uulpē, perfidum: & cygnum, canorum appelles. Sumitur & magna cum gratia ab animali, ad inanimatum: ut terris irascitur aër: & ponto nox incubat atra. Aut contra: ut, florida ætas: uiridisq; iuuenta. Ducitur & ab animali ad animal: ut si equum incedere, aut currere, quod hominum est, aut uolare, quod auium est, dicas: & pascere apes. Iam & ab animato ad inanimatum: ut si orationem fluere, & odium suppullulascere dicas. Porro summum lumen orationi adfert recte accommodata: plurimumq;, cum oratores, tum poëtæ hac maxime re delectant. Danda autem opera est, ne aut dura, aut longius petita, sordidaq; sit: quali ille est usus, qui Scipionis morte, castratam Rempub. dixit.

SYNECDOCHE est admodum autoribus familiaris tropus, cum pars pro toto accipitur: ut tecta, pro ædificijs. Totum pro parte: ut apud Poëtam: ingens à uertice pontus. Numerus pro numero: ut Romanus prælio uicit, pro Romani: & oratores uisi sumus, de se solo Cicero dixit. Species pro genere: ut pocula Acheloia poëta pro quauis aqua dixit. Genus pro specie: ut ferrum pro gladio. Continens pro contento: ut Roma olim caput rerum, pro Romani. Deniq; quotiescunq; aliud est ex alio intelligendum.

METONYMIA superiori uicina est, cum inuētorem

torem, pro re inuenta, aut cui præsidet ponimus: ut Bacchum pro uino: Cererem pro frumento: Neptunum pro mari: Martem pro bello.

METALEPSIS est, cum à causis efficientibus, effecta indicamus: ut pallida mors. Pallentesque habitant morbi, tristisque senecta. Morbi nanque, & senecta, pallentes & tristes reddunt.

ANTONOMASIA est, cum breui uerborum circuitione, & descriptione, personam significamus: ut si Troiani belli scriptorem, pro Homero, & eloquentiæ Principem, pro Cicerone dicamus.

ONOMATOPEIA est nominis fictio, nobis non iuxta ac Græcis concessa. Huius generis sunt, mugitus, sibilus, & hinc uerba mugire, sibilare, conficta ex animantium uoce. Hunc in modum & personatos, laruatos, nummatos, laureatosque dicimus: quę quanquam à uerbis deducta participia uideantur, tamen unde cadant, uerba desiderantur. Et hoc tempore bellicum instrumentum, bombardam uocamus.

CATACHRESIS est uocabuli abusio: ut si hominis uires breues, & longum consilium dicamus. Quin & per hanc figuram, pro uirtutibus uicina uitia accipimus: dum audaciam, fortitudinem: prodigalitatem, liberalitatem dicimus.

ALLEGORIA est, cum aliud, quàm uerba præ se ferunt intelligi uolumus: hac, omissa altera collationis parte, nunc similitudinem, nunc contrarium significamus. Similitudinem hoc pacto: si ca-

nes fungantur officijs luporum, cui nam præsidio pecuaria credemus? Huius generis & illa sunt, pedem conferre: pro eo quod est argumentis confutare: & iugulum petere: pro eo quod est firmis argumentis aggredi. Contrarium autem innuimus, si impium, qui patrem uerberauerit, Aeneam uocemus, quem in patrem pijssimum extitisse constat. Verum hoc postremū, Ironiam licet uoces: quā allegoriæ subijciūt.

ΜΙ͂ΜΗΣΙΣ cognata ironiæ est, quando alterius uerba, seu gestū imitamur: quod ferè deridētes improbantesq; facimus. Hac usus figura Phædria Terentianus, Thaida suam corripit his uerbis.

At ego nesciebam quorsum tu ires: paruula
Hinc est abrepta: eduxit mater pro sua:
Soror est dicta: cupio abducere, ut reddam suis.

AENIGMA allegoriæ quoq; adijciunt. Est nāq; perplexa allegoria: atque adeo, nisi suo loco positum, omnino uitium.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Treis pateat cœli spatium, non amplius ulnas.

HYPERBOLEN tropis attribuunt: qua quæ uolumus, nunc attollimus, nunc diminuimus. Hac figura, quanquam corpus orationis nonnihil augeatur, tamen cum ornatus is in uerbis sit, quibus grauioribus hic, quàm ueritas requirat utamur, à tropis non separandam putaui. Huius generis sunt: ferit aurea sidera clamor: uix ossibus hæret: geminiq; minantur in cœlum scopuli. Interdum nonnihil uirium

ex comparationis loco ſumit: ut, Neſtoris ab ore ſermo melle dulcior fluebat.

ἈΥΞΗΣΙΣ ſuperiori uicina, cum pro proprio, grauiori uerbo utimur: ut ſi improbũ, latronem: læſum, uulneratum dicas.

Hactenus de ijs λέξεως figuris, quas τρόπους illi uocant: quæ ſequũtur, grammatices præcepta ſapiunt, unde petẽdæ ſunt. Quod genus ſunt, Syncope, Epenthesis, Aphęreſis, Anaſtrophe, Hyperbatõ, Eclypſis, Apoſiopeſis. Hypallage itẽ huc pertinet, quæ poëtis permittitur: & eſt inuerſa ſententia: ut dare claſsibus auſtros.

ὉΜΟΙΟΤΈΛΕΥΤΟΝ, quo & ὁμοιόπτωτον, quod in caſibus fit accipitur, eſt quando in ſimiles caſus, ſeu uerba, alias'ue uoces deſinit oratio: ut perditiſsima ratio eſt, amorẽ petere: pudorem fugere: diligere formã: negligere famã. Hoc exemplo utrũq; docetur, cum in ſimiles caſus & uerba deſinat oratio.

ἈΣΎΝΔΕΤΟΝ eſt, quo feſtinãtes utuntur, cũ ſine cõiunctionibus enũtiatur oratio: ut, Ferte citi flãmas, date tela, impellite remos. Noſtri Articulum uocant.

ANAPHORA eſt repetitio, quæ ut nũc in principio, nunc in fine, alijs atq; alijs modis fit, ita Græci uaria nomina dantes, tum πλοκὴν, tum παλιλλογίαν, tum ἐπανάληψιν, tum ἀναδίπλωσιν, tum προσαπόδοσιν, tum ἀντιστροφὴν, tum συμπλοκὴν appellant. Quæ cum parum inter ſe differant, ſatis eſt, quoties aliquid ſuis de cauſis repetitur, Anaphoram uocare: ut, Verres calũniatorẽ

s oppon

opponebat: Verres de causa cognoscebat: Verres pronũtiabat. Itẽ, quis legem tulit? Rullus: quis tribus sortitus est? Rullus: quis decẽuiros creauit? Rullus.

De figuris sentẽtiarũ, q̃bus'q; ex locis cadãt. CAP. XXXV.

SEntentiarum autem schemata sunt, quibus oratio, ueluti corpus, grãdescit & splẽdescit maxime. Inter has insigne amplificandi lumen descriptio est, quam ὑποτύπωσιν Græci uocãt: qua res, omnibus explicatis circũstantijs ita depingitur, ut non narrari, sed geri ui deatur. Describũtur autem, tum personæ, quas προσωποχραφίας illi uocãt: quales sunt Annibalis apud T. Liuium: Thersitæ, & aliorum principũ apud Homerũ. Tum loca, quas τοποχραφίας uocãt, si certa sint: ut regionum, urbiũ, portuũ, aliarum'q; id genus rerum descriptiones passim apud autores: si uero ficta, τοποθεσίας: ut Cumææ Sybillæ antrum apud Maronẽ: & Regia solis apud Nasonem. Tum tempus, quam χρονοχραφίαν dicunt illi: qualis est apud Maronem:

Vere nouo gelidus, canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit:

Deniq; describũtur res omnis generis: passim'q; autores, copiosa descriptione, res ueluti ob oculos ponũt: ut T. Liuius primo libro, cũ & alibi passim, certamen tergeminorũ fratrũ Horatiorũ, & Curiatiorũ, in medio duorũ exercituũ consessu pro imperio, summaq; rerum dimicantiũ: & noster uates Troiæ excidiũ. Nã cum paucis urbem dolo à Græcis captam explicare Didoni potuisset, equum ligneũ describit; Sinonem

dolo

dolo instructũ superinducit: quę deinde urbis flãmę, quis ruentiũ ædiũ, templorũq; fragor, qui irruentiũ resistentiumq; animi, quæ passim fugientiũ, morientiumq; species extiterit, pluribus expressit. Sumitur autẽ ὑποτύπωσις ex adiunctorũ loco. Neq; enim aliũde T. Liuius Annibalẽ nobis describere, quàm cũ à corporis, tum animi uirtutibus uitijsq; potuit: nec aliũde regiam solis Naso, quàm ex quibus rebus constaret. Quarũ personarũ, locorum, urbium, factorũ, deniq; omnis generis rerũ, præsertim quæ cerni, tangiq; possunt, hoc ex loco, qui omnes cõplectitur circũstãtias, descriptiones petũtur. Verũ uirtutes, uitiaq;, quæ cerni oculis nequeũt, à causarũ & euentorũ loco, nẽpe ab ijs, quæ in animis hominũ efficiũt, cũ aliunde non intelligamus, ferè describimus. Vt si iustitiã describas, quàm hæc uirtus homines in officio retineat, nec alij alijs suũ eripiãt, alij alios lædãt, pluribus erit depingẽdũ. Est nanq; descriptio, rhetorica definitio: atq; adeo per se locus: qui tamẽ rerum copiã sumit ab adiũctis. Hinc Naso inuidiã, & Maro liuorem ita descripsit:

Liuor tabificum malis uenenum:
Intactis uorat ossibus medullas.

Reddit enim tabidos liuor. Quod si uero quę impendeant, suisq; de causis futura sint diuinemus, & ab euentis descriptio sumetur: ut illa apud Ciceronẽ, cui & exprimẽdę rei causa, similitudo est admixta. Quod si istum iudices, uestris sententijs liberaueritis, statim, sicut ex cauea leo missus, aut aliqua teterrima belua,

ſoluta ex catenis uolitabit,& uagabitur in foro,acuēs dentes multos in cuiuſq; fortunas:in omnes amicos, atq; inimicos,notos atq; ignotos incurſans : aliorum famam depeculans : aliorum caput depugnans: aliorum domum,ac omnem familiam perfringēs: Rempub.funditus labefactans.Hic quæ euentura incommoda eſſent, ſi malum hominem ſuis ſententijs liberarent,multis deſcribit uerbis.

INCREMENTVM eſt,cum grauioribus uerbis, inſurgit increſcitq; oratio: ut Facinus eſt uincire ciuem Romanum: ſcelus uerberare: parricidium necare: quid dicā in crucem tollere? Id ſingulis interdū fit uerbis,ut ueni,uidi,uici. Sumitur autē ſchema hoc ex alijs atq; alijs locis. Prius ex definitionis loco ductum eſt.Sunt nanq; conglobatæ definitiones. Poſterius ex adiunctorum loco:nempe factis, rebuſq; geſtis,quæ ijs,de quibus dicitur perſonis adiacēt.Interdum & ex comparationis loco ſumitur: ut illud Ciceronis in Verrem.Non enim furem, ſed raptorē, non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ,non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum religionumq;, non ſicarium , ſed crudeliſsimum carnificem ciuium , ſociorumq;,in ueſtrum iudicium adduximus.

CONGERIES, quam συνάθροισμον illi uocāt,eſt uerborū, ſentētiarumq; idem ſignificantiū coaceruatio:& eadē cum expolitione. Huius rei, hoc nobis ex oratione pro Ligario ſit exēplū. Quid enim tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius

cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorũ? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Vno hic in loco, sententiaq; manetur: quæ alijs atque alijs, idem ualentibus uerbis inculcatur. Sumitur autem sæpius ex adiunctorum loco: sed & ab alijs potest.

SENTENTIA etiam, quam γνώμην illi uocant, ornatur oratio. Vt amicitia est, idem nolle, & idem uelle. Mors miseria nulla est, sed ad mortem aditus. Sumptæ hæ sunt ex definitionis loco: sed & ex alijs possunt. A' causarum & euentorum loco illud est. Obsequium amicos, ueritas odium parit.

ACCLAMATIO, quam ἐπιφώνημα uocant illi, est qua amplificamus, dictorum clausula quædam breuis, superiori figuræ omnino uicina: ut, Tantæ molis erat Romanam condere gentem. Adeo in teneris assuescere multum est.

AETIOLOGIA est dictorum ratio, causaq; subiecta: ut si postquam dixeris, pauciores id temporis mathemata sequi, causam subijcias, non posse fieri, ut ea in re sibi quisquam elaborandum putet, cui nec honorem, nec præmia satis digna constituta esse intelligat. Sumitur, quod & ipsa uis uerbi dictat, à causarum loco.

DISTRIBVTIO, quæ ab illis μερισμὸς dicitur, est qua & mire augetur exornaturq; oratio, cũ summam rei, totumq; in partes dispartimus: ut Tota ciuitas euersa est; deiecta mœnia; portarũ turriumq;

ruina impletæ fossæ: ciuium tecta, deorumque templa, partim flamma absumpta, partim manu subuersa, atque disiecta: denique omnia publica, priuataque, solo sunt æquata. Item totus monstrum est: os, humeri, uenter, manus, pedes: & cætera. Sumitur distributio à partium enumeratione, atque adeo ab adiunctis.

GRADATIO est, quæ ab illis κλίμαξ dicitur, cum à uerbis in uerba subinde grauiora ascendit oratio: ut Africano industria uirtutem, uirtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Torua leæna lupum sequitur: lupus ipse capellam. Item quæ reliqua spes libertatis manet, si illis, & quod audent, & quod libet, licet, & quod licet, possunt, & quod possunt, audent, & quod audent, faciunt, & quod faciunt uobis molestum non est? Sumitur ferè ab adiunctis, & euẽtis: quod ipsum, & his declaratur exemplis.

CONTRARIVM, quam & contentionẽ nos, illi ἀντίθετον uocant est, cum pugnantibus inter se rebus dilatatur oratio: ut, In ocio tumultuaris, in tumultu solus es ociosus: in re frigidissima cales, in feruentissima friges: tacito cum opus est clamas, cum loqui opus est obmutescis: ades, abesse uis: abes, reuerti cupis: in pace bellum quæritas, in bello pacem desideras: in concione de uirtute loqueris, in prælio per ignauiam tubæ sonitum perferre nõ potes. Quo autem ex loco ducatur ipsa uox indicat.

INVERSIO est, cum quæ contra nos adferuntur, pro nobis facere docemus: ut si alter Germanos

parum

parum religioni deditos disputet, quòd in hac multa mutari uelint: alter autem, hoc ipso maxime pios esse contendat, quòd abusum tolli uelint. A contrariorum hæc sumitur loco.

CORRECTIO est, quam illi ἐπανόρθωσιν uocãt, quæ quod dictum est tollit, atque aliud pro eo idoneum magis reponit: ut, si ille ab amicis petisset, quid dico petisset? saltem fortunam suam indicasset, suis rebus optime consuluisset. Sumitur autem ab adiunctis, nempe rerum circunstantia.

PARENTHESIS quoque, nulli non nota, auget aliqua ex parte orationem, dum periodis inseritur. Sumitur item ab adiunctis.

ΔΙΑΣΥΡΜΌΣ eleuatio est, qua grauiora in nos allata argumẽta, quę diluere labor est, eleuamus & contemnimus: nihil attinere ad ea respondere, quæ nihil ad rem facerent. Eleuanda autem res est ab adiunctis, à contrarijs, alijsque ex locis.

PRAETERITIO παράλειψις ab illis dicta, cum dicimus nos præterire ea, quæ maxime dicimus: Vt nõ dico quàm fœde à puero uitam instituеris: quàm parentes uerberaueris: quàm omnibus bonis posthabitis studijs, turpissimas quasque corporis uoluptates secutus sis. Sumitur schema, dum hominum facta insectamur, ab adiunctis.

OCCVPATIO illis προκατάληψις est, cum tacitæ obiectioni occurrimus: eaque, quæ obijci possent, præuenientes diluimus. Sæpius hac autores utuntur: & Cicero

Cicero usus est in Pompeiana, cũ aliâs passim, postquam à L. Lucullo Mithridatem regno pulsum dixisset, ne bellum, quod maximum uideri uoluit, cuiq; summum ducem Cn. Pompeium præfici uoluit, eleuasse uideretur, subijcit. Requiretur fortasse, quẽadmodum, cum hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum: & quæ sequuntur. Sumitur à causæ personarumq; circunstantia: hoc est ab adiunctis.

CONCESSIO est, qua aliquid concedimus, quo ea, quæ uolumus, magis aut impugnemus, aut recte facta defendamus. Cicero quidem concessit Milonem interfecisse Clodium, sed iure fecisse idem pluribus edocuit. Sumitur ut superior, ab adiunctis.

COMPARATIO grauissimum amplificandi lumen est. Quid enim comparatione non splendescit, increscitq; plurimũ? Totam ferè pro Marcello orationem, hinc instructam esse diximus. Quantam autem & pro Muræna hinc copiam sumpsit orator, iurisprudentiam cum re militari conferendo, argumento est ipsa oratio. Cum autem locus sit, supra quæ hinc augendi ratio sit, satis ostendimus. Verum animaduertendum est, nunc ad exornandum solum, nunc ad probandum nos collationibus uti.

SIMILITVDO itidem ut comparatio, nunc ornandi solum, nunc confirmandi causa adhibetur: unde & exempla cadunt, quibus eodem pacto res, modò illustramus exornamusq;, modò uerisimiliores probabilioresq; reddimus.

Proso

PROSOPOPEIA eſt,cũ modo defunctis excitatis,modo Patriæ rebusq; inanimatis perſonã, orationemq́; tribuimus: grauiſsimum ſchema, & ad ornandum, & ad commouendum. Cicero Patriam in Catilinam loquentem introduxit. Maro Famæ perſonam uerbaq;, Naſo ſuo de triſtibus libello tribuit. Sumitur autem ab adiunctis.

INTERROGATIO Græcis ἐρώτημα,non ſimplex ſchema eſt, orationemq́; auget, ſed cum inſtãdi cauſa plures conglobatæ admouentur: quale illud: Quid enim tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? Materiam ſumit ab adiunctis.

EXCLAMATIO eſt,quæ Græcis ἐκφώνησις,qua animi noſtri dolorem indignationẽq́; ſignificamus: qualis illa Ciceronis in Catilinã: O' tẽpora: ò mores: Senatus hoc intelligit: Conſul uidet:hic tamen uiuit. Et hoc ſchema ab adiunctis res mutuatur.

SVBIECTIO eſt, quando quod obijci nobis poteſt, ipſi quærimus, & ſtatim id ſubijcimus diluimusq;:quale illud eſt:Quid me facere conueniret,cũ à tanta Gallorum multitudine circũſederer?an dimicarem? at cum parua manu tum prodiremus,locum quoq; inimiciſsimũ habebamus. Sederem in caſtris? at neq; ſubſidiũ quod expectarem,habebamus,neq; erat quo uitam produceremus. Caſtra relinquerẽ? at obſidebantur. Vitam militum negligerẽ?at eos uide-

t bar acce

bar accepisse ea conditione, ut quoad possem incolumes Patriæ & parentibus conseruarē. Hostium conditionē repudiarem: at salus antiquior est militum, quàm impedimentorum. Prædicat hoc schema Cicero, ut quod multum acrimoniæ, & grauitatis ad exornandum adferat. Sumitur autem à rerum circunstantia: hoc est ab adiunctis.

APOSTROPHE est, cum ab eo, apud quem dicimus, ad alium orationem conuertimus: ita Cicero à Cæsare ad Tuberonem conuertit orationem. Habes igitur Tubero quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum: sed tamen hoc ita confitentem, se in ea parte fuisse, qua te Tubero, qua uirum omni laude dignum patrem tuum. Materiam item ab adiunctis sumit. Interdum simplex est, parumq; orationem extendit.

PROPOSITIO, quanquā Cicero inter sententiarū figuras locet, schema non est. Neq; enim quicq; exornat, sed quid dicetur, auditorem seu lectorē breuiter docet. Reddimus autē nobis attētos, & dociles, summam rei paucis proponēdo. Quare non rhetores modò, sed & poëtæ principio summā euentorū, quæ pluribus expositiuri sunt, uel antequam causas explicant, paucis proponūt. Verum & toto orationis corpore, sæpe aliquid proponendum est. Titus Liuius passim ferè, rerum gestarum euentorumq; summam, breuiter proponit. Qua re hoc assequitur, ut semper rerum cognoscendarum quadam uoluptate, in legendo lect

do lectorem retineat.

TRANSITIO est, cũ quid dixerimus, & subinde dicturi sumus, breuiter indicamus: ut, Satis mihi multa uerba fecisse uideor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium: magnitudine periculosum: restat, ut de Imperatore ad id bellum deligẽdo, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse uideatur. De hac autem idem, quod de propositione iudico.

EGRESSIO, quam modò excursum, modò digressionem uocant, Græci παρέκβασιν, mirum in modum orationem extendit. Est autem egressio autore Fabio, alienæ rei, sed ad utilitatem causæ pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio. Excurrimus autem, nunc in personarum laudem: qualem Cn. Pompei pro L. Cornelio Balbo Ciceronis oratio cõtinet: nunc locorum, atq; regionum, ut Siciliæ apud eundem in Verrinis prædicatio. Deniq; in laudẽ omnis generis rerum digredimur. Pro Archia poëta Cicero, in commendationẽ studiorum humanitatis, à causa est digressus. Nec in harum rerum laudem modò, sed & uituperium excursus adhibetur. Sæpe pręterea adhibetur aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi causa: ut illa T. Liuij de Lucumonis Tarquinij Romam commigrantis Patria, atq; fortuna egressio, altiusq; petita oratio. Sumitur autem ex adiunctorum loco: qui omnium horum, personarum, rerumq; ab ijs gestarum, temporum præterea, locorumq; describendorum nos admonet. Verum cum

& in locos communes excurramus, ne quis hos diuersos ab ijs, quos suprà explicuimus, quibus ut omnia, simul & hi continẽtur, qui sint, & unde cadant dicendum est.

Quid loci communes, & unde cadant.

CAP. XXXVI.

IN locos communes digredientes, mirum in modũ orationem locupletamus. Aphthonius locum communem his definit uerbis: κοινὸς δὲ τόπος, λόγος αὐξητικὸς τῶν προσόντων τινὶ καλῶν ἢ κακῶν, hoc est, communis locus oratio est amplificatoria, existentium alicui bonorũ, aut malorũ. Dici autem ita, idem subijcit, quòd communes omnibus sint eodem in negotio uersantibus. Si quidem in proditorem, sermo omnibus idem, eam agentibus causam conuenit. Bona igitur & mala, quę hominibus adiacent, ut iustitia, prudentia, temperantia, fortitudo, innocentia, constantia, magnanimitas, misericordia, humanitas, pietas, clementia, luxuria, superbia, petulãtia, ebrietas, ignauia, crapula, periuriũ, parricidiũ, proditio, cædes, perfidia, adulteriũ, sacrilegium, aliaq́ id genus innumera, cõmunes loci sunt. In his autem omnibus, & similibus, nihil dubij est. Nemo enim est, qui non uirtutes laudandas, & contra uitia uituperãda putet. Sunt & nonnulli controuersi, minusq́ certi: ut testimonia, rumores, quæstiones, misericordia. Nam alter testimonijs, rumoribus, quæstionibusq́ standum, alter nullam ijs fidem habendam esse disputet. Alter iudicem misericordia

moueri

moueri oportere, alter in iudice misericordiæ locum nullum putandum esse contendat: ut quem non ex affectu, sed lege agere conueniat. Cicero ad Herennium, & item de inuentione, cuiusque causæ propria argumēta proprios locos uocat: quæ uero in omnes alias eiusdem generis causas, aut plærasque transferri possunt, communiaque sunt, communes locos secundo de inuentione libro his uerbis appellat: Omni autem in causa, pars argumentorū est adiuncta ei causæ solum, quæ dicitur; & ab ipsa ita ducta, ut ab ea separatim in omnes eiusdem generis causas transferri non satis commode posit. Pars autem est peruagatior: & aut in omnes eiusdem generis, aut in plærasque causas accommodata. Hæc ergo argumenta, quæ transferri in multas causas possunt, locos communes nominamus. Nam locus communis, aut certę rei quandam continet amplificationem, ut si quis hoc uelit ostendere, eum, qui parentem necarit, maximo supplicio esse dignū: quo loco, nisi perorata & probata causa, non est utendum. Aut dubiæ, quæ ex contrario quoque habeat probabiles rationes argumentandi: ut suspicionibus credi oportere, & contrà suspicionibus credi non oportere. Hic orator, non solū quid sit, sed & quando utendum docet. Idem hac de re, in eandem sententiam tertio de Oratore his uerbis differit. Consequentur etiam illi loci, qui quanquam proprij causarum, & inhærentes in ipsorum neruis esse debent, tamen, quia de uniuersa re tractari solēt,

communes à ueteribus nominati sunt: quorũ partim habent uitiorum acrem quandã cum amplificatione accusationẽ: aut querelã: contra quam dici nihil solet, nec potest: ut in depeculatorem: in proditorẽ: in parricidam: quibus uti confirmatis criminibus oportet: aliter enim ieiuni sunt, atque inanes. Alij autem habent deprecationem, aut miserationem: alij uero ancipites disputationes: in quibus de uniuerso genere, in utranq; partem disseri copiose licet. Hactenus ille. Aphthonio igitur definitore, loci cõmunes sunt adiuncta homini bona & mala: Cicerone uero, qui paulo latioribus uidetur circunscripsisse terminis, argumenta quædam causis inhærentia, atque adeo aliquibus de rebus quædam hominum animis acceptæ opiniones, persuasionesq́; quæ in omnes eiusdem generis causas, aut plærasq; transferri possint: & modò omnino certæ, indubitatæq́;, modò ancipites, dubiæq́; existant. De certis autem, dubijsq́; iam dictum est. Sunt porro omnes hi, philosophici loci: atq; adeo citra certarum personarum complexum, infinitæ theses: dandaq́; opera est, ut earum rerum, in quas digrediendo amplificamus, non uulgarem cognitionẽ habeamus. Neque enim de iustitia, temperantia, luxuria, inuidia, cæterisq́; id genus rebus, is probabiliter dicet, qui quantum in animis hominum hi affectus, habitusq́; ualeant, minus compertum habeat. Cum igitur loci communes personis, earumq́; rerum de quibus agitur, quasi neruis adhæreant, nemo dubitet

tet,omnes hos ex uno illo, quem ſupra explicuimus adiunctorum loco cadere: qui omnium horum,quæ rebus,de quibus dicitur,ſcribitur'ue, adiuncta ſunt, nos admonet.Hæc de figuris, & ornamentis orationis: quæ quibus ex locis ſumantur, obiter indicauimus: quod, dum de amplificatione uſuq́ꝫ locorum ſcribimus, faciundum eſſe putauimus: & hoc quidem magis,quòd Cicero, ſcripto ad filium de partitione oratoria dialogo, ubi de peroratione diſputat, hæc rerum ornamenta amplificationesq́ꝫ, & ex illis ipſis,unde argumenta ducuntur locis, ſumenda eſſe, non tam commonſtrauit,quàm præcepit. Adhibentur autem,non modò ad amplificandum, illuſtrandumq́ꝫ, ſed & ſæpe ad faciendam fidem,motusq́ꝫ animorum concitandos. Sed affectus, quanquam hac ipſa rerum amplificatione concitentur maxime, ſeorſum tamen de ijs paucis nobis dicendum eſt.

Quid affectus,quot genera,& unde ducatur. CAP. XXXVII.

CVm in eloquutione, tria potiſsimũ oratori præſtanda ſint,ut doceat,delectet, & moueat, & de duobus primis dixerimus, de motu ut paucis dicamus reſtat. Quanquam ijs ipſis, de quibus diximus, dilucida,numeroſa,figurisq́ꝫ exornata oratione hoc ipſum,motus ut animis adferatur,aſſequamur maxime.Quem enim miſerabilium, indignarũ, turpium, ſuperbarumq́ꝫ rerum, atque ſimilium, perſpicua copioſaq́ꝫ deſcriptio non commoueat? quem nõ ſimilitudi

litudines ducant? quò non egreſsiones, comparationes, ipſæ deniq; proſopopeiæ, quacunq; modo incũbant, animos impellant? Quæ, quanquam ita ſint, dicendum tamen breuiter, quid affectus ſit, quot genera, & unde ducatur. Affectus igitur meo iudicio dici poteſt, animi motus ad iram, inuidiam, odium, metum, commiſerationem, cæterasq; id genus animorum affectiones. Iraſcimur autem offenſi contemnentibus, iniuriaq; afficientibus aut nos, aut eos, quibus id fieri indignum putamus. Itaque iudices, partium contumacia, arrogantia, ſecuritateq;, dum ſe contemni putant, offenduntur maxime. Huic cõtrarius affectus eſt manſuetudo: qua amabiles noſtros mores, quibus nihil ineſt turbulenti, ĳs ſignificamus, quos aut inuitos offendiſſe, aut facti ſui pœnitere, aut deniq; iraſcentibus humiles ceſsiſſe, locumq; dediſſe intelligimus. Inuidemus autem fortunatioribus, & maxime æqualibus, opes, honores, magnorũq; gratiam conſequentibus: quorum de fortuna dolemus. Huic contrarius affectus eſt fauor. Nam ut inuidia animi dolor eſt ex aliena felicitate, ita fauor eadem ex re animi gaudium eſt, atq; uoluptas. Odium autem, ex turpitudine naſcitur. Nam turpes, improbos, ſceleratos, deniq; omnis generis uitia, atque malefacta odimus. Odio rurſum amor repugnat. Metuimus autem, atque timemus, aut nobis, aut nobis maxime charis impendentia mala: nempe potentium iram: iniuſtorumq; omnium, quos & uelle, & poſſe nocere

uide

uidemus. Timori cõtrarius affectus est fiducia. Commiseratio, præcipuus hic, plurimumq́ in bonorum hominũ animis ualens affectus est. Nascitur autẽ ex aliorum infortunijs, calamitatibusq́: quos maxime indigna pati arbitramur. Huius rei secũdus Aeneidos liber exemplum esse potest. Quem non moueat dolis instructum Sinonem Priamo, & grandæuo, & regi tam misere imposuisse? qui hosti, unde sibi urbiq́ pernicies struebatur, non modo pepercit, sed & insuper misericordia motus addidit,

Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios,
Noster eris.

Cui non Anchisæ senis, Principisq́ uiri oratio lachrymas excutiat, suis quidem, dum salutis rationem haberent fugam consulentis, suam uero ipsius uitam negligentis?

–Vos ò, quibus integer æui
Sanguis ait, solidæq́ suo stant robore uires,
Vos agitate fugam–
Me si Cœlicolæ uoluissent ducere uitam,
Has mihi seruassent sedes: satis una, superq́
Vidimus excidia, & captæ superauimus urbi.
Sic ò, sic positum affati discedite corpus:
Ipse manu mortem inueniam: miserebitur hostis:
Exuuiasq́ petet: facilis iactura sepulchri est.
Iampridem inuisus diuis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me diuûm pater, atq́ hominũ rex
Fulminis afflauit uentis: & contigit igni.

Sed plena sunt omnia affectibus, & commiseratione digna. Porro affectuum duo genera sunt: alterum πάθος illi, alterum ἦθος uocant: illud uehemens, concitatum, rapidumq́; hoc lene, mansuetum, atq; amicabile: illo uehementer commouemur, hoc persuademur: illo impellimur, hoc inducimur. Huius postremi generis est epistola Penelopes apud Ouidium ad coniugẽ suum Vlyssem. Tota nanq; ἠθικὴ est: ut qua beneuolum, mansuetumq́; pudicæ coniugis ingeniũ, cui nihil turbulenti inest, fidesq́; erga maritum depingitur. Superioris autem generis, apud eundem Poëtam Phillidis ad Demophoontem epistola est: quæ tota est pathetica. Concitatum nanq;, atq; amoris impatientissimum ingenium fœminæ, non modo conuitiantis, infamantisq́;, sed & suam ipsius uitam, modo ueneno, modo laqueo, modo undis finire uolentis introducitur. Ducuntur autem affectus, ex illis ipsis, quos suprà exposuimus locis: unde ad fidem argumenta sumuntur. Neque enim potest fieri, quod & ipsum, cum Fabius, tum Cicero non uno in loco sentit, ut aliunde motum, quàm unde fidem, hominũ animis adferas. Huius rei uel una illa Penelopes epistola nobis sit exemplum: ubi, postquam proposuisset, statim ex adiunctorum loco affectus mouet:

Troia iacet certe, Danais inuisa puellis:
 Vix Priamus tanti, totaq́; Troia fuit.

Deinde à causis & euentis, cõiugis animũ cõmouet:

O' utinam tunc cum Lacedæmona classe petebat,

Obrutus

Obrutus insanis esset adulter aquis.
Non ego deserto iacuissem frigida lecto:
Nec quererer tardos ire relicta dies.
Nec mihi quærenti spatiosam fallere noctem,
Lassaret uiduas pendula tela manus.

Qui sequitur affectus, ex definitionis loco petitus est.

Quando ego non timui grauiora pericula ueris?
Res est solliciti, plena timoris amor.

Quin & ex cōparationis loco coniugis animū mouit.

Diruta sunt alijs, uni mihi Pergama restant:
Incola captiuo, quæ boue uictor arat. & cætera.

Postquā enim euersa Troia Græcorum Principes omnes rediјsse, & nymphas dijs immortalibus gratias agere, resq́ gestas à suis maritis cognoscere dixisset, mire sui cōmiserationem hac collatione mouit subijciendo, cæteris omnibus quidem euersa, sibi uero soli Pergama restare: & uictorem uirum abesse. Hunc in modū non hic modò, sed & in omni scripto, atq; oratione, ex illis ipsis, unde ad fidem argumenta, & affectus sumunt. Porrò poetæ, historici, oratores, omnis deniq; generis autores mire affectus mouent, copiosa omnibus explicatis circūstantijs, quas personarū negotiorumq́ attributa Cicero uocat, rerū miseratione dignarū descriptione: cuius rei, secūdus Aeneidos nobis exemplo esse liber potest. Sunt autē circūstantiæ, quis, quid, ubi, quando, quomodo, quamobrem, hoc est, persona, res, locus, tempus, modus, causa. Græci has περιστάσεις propterea uocāt, quòd personis, seu re-

bus, de quibus agitur, quaſi circunſtent. Vt ſi facta cædes ſit, quemadmodũ non ſine loco, & tempore, ita ne ſine percuſſore quidem fieri potuit. Percuſſor igitur, locus, tempusq́; quod interfectum quaſi circunſtant, circunſtantiæ ſunt: & præterea quo ordine, modoq́; res ſit geſta: tum cauſa, cõſiliumq́; interficiendi, quod in percuſſore ſpectatur, huc pertinet. Has ergo circunſtantias, ſi copioſe omnes in perſona, ut ætas, forma, ualetudo, fortuna, habitus, uox morientis, aliaq́; id genus: in loco, planus an montanus, celebris an deſertus, publicus an ipſius, ſacer an prophanus, atq; his ſimilia, hic, & in cæteris perſequaris, mire affectus mouebis. Omnes autem circunſtantias, unus adiunctorum locus complectitur: quanquam modum, & cauſas, ad cauſarum euentorumq́; locum referas: qui tamen, quemadmodum ab adiunctis naſcatur, ſupra oſtendimus. Recte Cicero de inuentione præcipit, locis communibus ſternendam uiam eſſe ad affectus mouendos: atq; ijs, antè, quàm ad commouendum deſcendamus eſſe utendum. Nam cum θέσις, nullam rem certam, definitamq́; ſignificet, non perinde animum hominis moueat, atque ὑπόθεσις, quæ res perſonasq́; certas oculis ſubijcit. Quare communibus inductis locis, recte auditoris animum ad miſericordiam nobis præparamus. Vt ſi de cæde facta commouendi hominum animi ſunt, commode de uita humana, qui locus communis eſt, antè dixeris, quàm uarijs hæc fortunæ caſibus, impro-

borumq́;

borumq́ hominum telis ſit obnoxia: deinde de certo homine, quàm miſerabiliter ſit oppreſſus, dicere incipias. Hæc de ipſa exornandi ratione: quæ quidem ſatis eſſe poſſent. Diximus enim, quibus præſtetur, ut doceamus, delectemus, & motum animis adferamus. Verum cum non quæuis cauſa omnem amplificationem, exornationemq́ requirat, gradusq́ hic ab autoribus ſeruati ſint, dicendum nobis breuiter erit, de dicendi generibus: ut cognito, qui quibus, & quo in genere magis rhetoricati ſint, nos de ijs, & melius iudicemus, & felicius imitemur.

De tribus dicendi generibus: & qui quo in genere autores uerſentur. CAP. XXXVIII.

TRia uero dicendi genera ſunt: humile, quod & ſubtile, mediocre ſeu floridum, ſublime, quod & graue, atq́ grande uocant. Humile genus, oratio eſt pura, latina, & quotidiano ſermoni proxima: nulli, niſi breuiter dilucideq́ explicandæ rei deſeruiens: nullisq́, niſi in uulgari uſu poſitis ornata figuris. Quare hoc in genere, nullæ deſcriptiones: nullæ cõparationes ſimilitudinesq́, niſi breuiſsimæ: nullæ omnino proſopopeiæ: nuſquam excurſus: lociq́ communes: deniq́ nihil earum figurarum, quibus oratio extendi exornariq́ ſolet. Hoc in genere uerſantur Ciceronis officia: eiuſdemq́ epiſtolæ: quanquam inter has, nonnullas exornatiores deprehendas. Terentianæ comœdiæ. Fabiana item, Ciceronianaq́ de rhetorica præcepta. Iam & Cæſaris Salluſtijq́

ſtijq; hiſtoriæ: quanquam hi pleniores uideri poſſunt: hic in exordijs concionibusq́;, ille toto quidem orationis corpore: ut qui paſsim ſui ſimilis eſt. Nam quanquam rerum à ſe geſtarum hiſtorias propterea commentarios inſcripſerit, ut qui uellent poſt ſe magis extenderent, exornarentq́;, ita tamen omnia enarrauit, ut nihil ferè auxiſſe, ſed parum omiſiſſe uideri poſsit. Quandoquidem à cauſis, conſilijs, loco, tempore, reliquisq́; id genus circũſtantijs, tum breuibus regionum, locorumq́; deſcriptionibus, habitarumq́; orationum capitibus, & rerum ponderibus ita narrationem locupletauit, ut quidem tranſcurriſſe, ſed omnem tamen rem oſtendiſſe intelligatur. Huc & Maronis Bucolica, deniq; narrationes, confirmationes, confutationesq́; plæræq; pertinent.

Mediocre genus eſt, ubi oratio copioſior, ſententijs figurisq́; ornatior inſtruitur, quàm uulgaris loquendi uſus requirat. Hoc in genere Maronis Georgica ponenda ſunt: ubi ruſticandi præcepta quæ dedit, ita uerborum rerumq́; ornamentis illuſtrauit, ut legendi cognoſcendiq́; tædium omne ſuſtuliſſe uideatur. Hoc item in genere & Ciceronis plæraque omnia de philoſophia ſcripta uerſantur: & nõnullæ orationes: ubi non omni amplificandi genere exarſit: qualis, ut & ipſe teſtatur, pro lege Manilia oratio eſt. Præterea huius generis Ouidianæ epiſtolæ ſunt: & eiuſdem uatis plæraq; omnia: & Titi Liuij decades. Nam hic plus cæteris, conſilia, cauſas, euenta, ſimi

ta,ſimilitudines,comparationes,digreſsiones, deſcriptiones,loci,temporis, aliarumq́ rerum circunſtantias,concionesq́ crebriores,copioſioresq́ admiſcendo,hiſtoriam ſuam exornauit. Atqui hic tamen ita ſe gerit,ut hiſtoricum ſe meminiſſe uideri poſsit: cuius officium eſt,res geſtas dilucide, & quanta fieri poteſt cũ delectatione enarrare:nõ facta ubiq; mora, omni amplificandi genere exardere. Itaque & in concionibus,argumentis eſt denſior, quàm rerum ornamentis copioſior. Cuius rei, cum & plæræq; aliæ, tum Q. Fabrij Maximi de Pu.Scipionis in Africam traiectione oratio,nobis argumento eſſe poteſt.

Sublime genus,quo pedem figentes,omni uerborum rerumq́ copia utimur: quo uerbis translatis, ſuperlatis,deniq; omni ad fidem, motumq́ animorum figurarum, amplificandiq́ genere, orationem noſtram exornamus.Hoc in genere plæræq; Ciceronis orationes ſunt conſtitutæ. Quanquam nulla ferè oratio ſit, ubi non ſpeciem aliquam, præſertim in narrationibus,& confirmationibus,mediocris, & interim ſubtilis illius generis deprehendas. Verſantur & in ſublimi charactere Vergilius noſter, & Homerus.Verũ apud hos,non modo graue illud, & ſublime,ſed & modo mediocris,modo ſubtilis illius generis ueſtigia reperias. Nam modò breues, modo mediocres,modo graues atque ſublimes conſpiciuntur: ut iure hos in omni genere eloquẽtiæ clariſsimos extitiſſe dicamus. Grauis huius, & ſublimis generis,

eiuſmo

eiuſmodi apud Ciceronem exemplum eſt. Nam quis eſt ueſtrum iudices, qui ſatis idoneam poſsit in eum pœnam excogitare, qui prodere hoſtibus patriam co gitauit? quod maleficiũ cum hoc ſcelere comparari? quod huic maleficio dignum ſupplicium poteſt inue niri? In ijs qui uiolaſſent ingenuam, matremfamiliâs conſtupraſſent, pulſaſſent aliquem, aut poſtremo ne caſſent, maxima ſupplicia maiores noſtri conſumpſe runt, huic truculentiſsimo ac nefario facinori ſingu larem pœnam non reliquerunt? Atque in alijs male ficijs ad ſingulos, aut ad paucos ex alieno peccato in iuria peruenit, huius ſceleris qui ſunt affines, uno con ſilio uniuerſis ciuibus atrociſsimas calamitates ma chinantur. O' feros animos: O' crudeles cogitatio nes: O' derelictos ab humanitate homines. Quid agere auſi ſunt, aut cogitare potuerunt? Quo pacto hoſtes reuulſis maiorum ſepulchris, deiectis mœni bus, ouantes irruerent in ciuitatem? quomodo deûm ſpoliatis templis, optimatibus trucidatis, alijs arre ptis in ſeruitutem, matribus familiâs, & ingenuis ſub hoſtilem libidinem ſubiectis, urbs acerbiſsimo conci dat incendio conflagrata? qui ſe non putant id quod uoluerint ad exitum perduxiſſe, niſi ſanctiſsimæ pa triæ miſerandum ſcelerati uiderint cinerem. Nequeo uerbis conſequi iudices indignitatem rei: ſed negligẽ tius id fero, quia uos mei non indigetis. Veſter enim uos animus amantiſsimus Reipub. facile edocet, ut eum qui fortunas omnium uoluerit prodere, præci

pitem

pitem perturbetis ex ea ciuitate, quam iste spurcissimorum hostium dominatu nefario uoluit obruere. Hinc porro, quę huius generis uis, copiaq́ꝫ sit, cognosci potest. Non autem committendum, ut si res priuata, leuisq́ꝫ sit, omni figurarum affectuumq́ꝫ genere exardescamus. Sublime nanqꝫ genus, leuia priuataq́ꝫ ferè respuit: maiora grauioraq́ꝫ se digna putat. Homerus tria hæc genera tribus in Principibus nobis proposuit, Menelao breue, Nestori mediū, Vlyssi sublime assignās. Verum & inter hæc rursum, media esse animaduertendum est. Inuenitur enim sæpe, quod inter tenue & mediocre, & inter hoc rursum, & sublime, medium cursum seruet: quod is animaduertet facile, qui locorum usum, & amplificādi rationē tenet.

De actione & memoria. CAP. XXXIX.

SCripturis nobis de locis, & amplificatione oratoria, ipsa præscripsit ratio, quinque illas rhetorices partes, inuentionem, dispositionem, eloquutionem, actionem & memoriam breuiter simul esse explicandas. Nam communibus illis dialecticorꝫ rhetorumq́ꝫ locis explicatis, non solum quæ inde amplificandi augendiq́ꝫ ratio esset, quod quemadmodum in laude, & in reliquis subinde generibus sumus ostensuri, indicandum erat, sed & ut copiose inuenta disponēda, atqꝫ ita figuris exornāda essent, ut siue ad dicendum uenias, siue ad scribendum te conferas, docere, delectare, & commouere possis. Itaqꝫ cum de tribus prioribus, quæ præcipuæ sunt dixerimus, de reliquis

duabus, dicenti modò necessarijs, actione & memoria, subinde dicendum erit. Decora igitur actio, pronuntiatioq́; ,quarum illa in gestu, hæc in uoce posita atq; eadem est, res dicenti tam necessaria, ut nonnulli clari homines palmam huic dederint. Nec hercle immerito: quid enim copiose inuenisse, beneq́; disposuisse, tum nullis non figuris exornasse profuerit, nisi decens, rebusq́; accommodata actio, pronuntiatioq́;, hæc commēdet omnia? Verum cum foro, ubi regnare solebat, iam explosa sit eloquētia, & ne illi quidem omnes, qui tum foro probabantur, nostris id temporis placere gestus posśint, prudenti cōsilio, pro loco, & tempore, caussæq́; & auditorum respectu, moderanda hæc erunt omnia. Nusquam gentium à ueteribus pedum supplosionem acceptam esse puto: & in brachiorum iactu, plus apud Italos, quàm Germanos dicturis permittitur. Quare hac de re in præsentia, nihil mihi præterea pręcipiendum uidetur, quàm ut quisq;, antequam ad dicendum prodeat, diligenter secum expendat, quæ actio, pronuntiatioq́; conueniat: ne quid secus, quàm caussa & locus postulet, indecore fiat. Hoc uitij, forte à circulatoribus acceptū, quis deum immortalem non suo iure rideat, nonnullos hoc tempore, non tam dicere quàm canere? Huius rei, adeo non apud Romanos, autoresq́; ullum uestigium reperias, ut Iulius Cæsar, ne carmen quidem canendum, nedum prosam orationem putaret: diceretq́;, si legis cantas, si cantas peccas. Nam quos

à can

à canente minime, à legente numeros, temporáq; acci pias commode. De memoria quid dicemus? qua qui caret, ut ad nullam penè rem, ita ne ad dicendum quidem erit accõmodatus. Iuuari tamen arte & hanc posse autores uoluerunt: si per loca, & quædam simulachra, aliáq; id genus signa animis impressa, rerum recordaremur. Quæ in reminiscendis rebus, ut fortasse aliqua ex parte memoriam iuuerunt, ita qui hac ipsa ratione singula uerba in memoriam reducere conati sunt, quod nonnulli Græci fecerũt, duplici cura ipsam onerarunt.

Diligens ad rem cogitatio, exercitatióq;, si qua res alia, plurimum certe hãc iuuabit.

GERARDI BVKOLDIANI DE INVENTIONE ET AMPLIFICATIONE ORATORIA LIBER TERTIVS.

Quid genus ſuaſorium, & qui hoc in genere uerſantur. CAP. I.

OSTQVAM communes illos dialecticorum rhetorumq́ꝫ locos explicuimus, quæ inde in genere demonſtratiuo inueniendi, & amplificandi, deinde copioſe inuenta diſponendi, tum omnia hæc figuris illuſtrãdi, augendíq́ꝫ, poſtremo memoriter pronuntiandi ratio eſſet oſtendimus: idem & in ſuaſorio hoc genere ſeruandus eſt ordo: ut pateſiat, & hic in ſuadendo omnia, ſiue ad fidem breuiter, ſiue ad copiam, affectusq́ꝫ mouendos adhibeãtur, eiſdem illis ex locis ſumi oportere. Suaſorium genus, quod βουλευτικὸν illi, nos & deliberatiuum appellamus, eſſe diximus, quo ea, quæ futura ſunt, cupimusq́ꝫ ſeu nolumus fieri, ſuademus aut diſſuademus. Verſamur & hoc in genere, dũ petimus, hortamur, dehortamur, conſolamur, admonemus, eaq́ꝫ docemus, quæ perplexiora argumentis confirmãda ſunt. Nam reliqua, quæ certa non tam fidem, quàm expoſitionem deſiderant, ſuperioris generis ſunt. Itaq́ꝫ Ciceronis

ceronis de philosophia scripta, ubi res probationibus agitur, huius potius quàm superioris generis, quicum multum commune habere suasorium hoc supra diximus, uideri possunt. Quin & Ciceronis nonnullæ orationes, & epistolæ propemodum omnes, huius sunt generis: ut quibus aut suadet, aut contrà dissuadet, petit, commendat, hortatur, aut dehortatur, consolatur, admonet, aut his similia facit, quę huc spectant. Ouidianæ item epistolæ, denique omnium illorũ scripta, qui in ijs, quæ diximus occupati sunt, hoc in genere uersantur.

Diuisio & explicatio eorum quæ suaderi, seu contrà dissuaderi oporteat.
CAP. II.

PORRO futurorum, atque adeo expetendorum omnium, quæ suademus, alia honesta sunt, alia utilia, alia necessaria, alia aut ex duobus modò superioribus honestis atque utilibus, aut ex tribus his honestis, utilibus, atque necessarijs permixta. Honesta sunt, quæ, quia per se laudabilia pulchraque uidentur, non emolumento aliquo, sed solo sui amore animos hominum alliciunt: ut uirtutes omnes: quarum genera sunt prudentia, iustitia, fortitudo, & temperantia: quæ singulæ, quòd late pateant, plures suo complectuntur gremio. Siquidem prudẽtia memoriam, intelligentiam, & prouidentiam: Iustitia religionem, pietatem, creditis in rebus fidem, gratiam, uindicationem, obseruantiam, & ueritatem: fortitudo magni-

ficentiam, fidentiam, patientiam, & perseuerantiam: Temperantia continentiam, clementiam, & modestiam continet. Cauendum hic maxime, ne uicina uirtutibus uitia, nobis imponant. Nam fortitudini audacia, perseuerantiæ pertinacia, iustitiæ acerbitas, religioni superstitio, denique alijs alia uicina sunt uitia. Vtilia quæ sint, satis liquet, nempe ea omnia, quæ fructum nobis, utilitatemque adferunt. Necessaria autem ipsa, partim absoluta sunt, partim cum quadam adiunctione. Absolutæ necessitudines sunt, quibus resisti nulla ratione potest, quo minus fiant: ut quodcunque natum est, necesse est aliquando emoriatur: & quodcunque manu factum est, temporis tractu depereat. De his sanè, non multum attinet dicere: quod uel nolentes, repugnantesque trahant. Reliquæ quæ cum adiunctione sunt necessitudines, aut honestatis, aut incolumitatis, aut rerum fructuosarū utiliumque, rationem habent. Honestatis, ut si suadeas obsessis ciuibus, necessum esse urbem ut defendant, datamque Principi fidem seruent, modò probi atque honesti haberi uelint. Incolumitatis, ut si suadeas Saguntinis, quod Alorcus fecit, necessum esse, ut Annibale uictore ita uolente, relicta urbe, fortunisque omnibus, cum singulis uestimentis eò abeāt, quò Annibal iuberet, modò incolumes esse & uiuere uelint. Rerū fructuosarum, ut si suadeas Principi, necessum esse cum hoste ut congrediatur, nisi exuri agros, abduci pecora, captiuos trahi colonos perpeti uelit. Non me præte-

rit

rit,nonnullis placuisse, necessarium in suasorias non incidere: propterea,quòd de ijs quæ simplices & absolutæ necessitudines essent, nihil opus esset dicere, quòd uel inuitos cogerent: & reliquæ omnes, quas adiunctionem, hoc est faciendi causam habere diximus, honestatis utilitatisque quæstione continerentur. Verum mihi ad cõmunem sensum & loquẽdi usum, uel magnorum hominum exemplo de ijs hic ita dicere libuit. Permixta autem ex duobus modò honestis atque utilibus, sunt libertas,gloria,amicitia,& his similia: quæ nõ modò honestate ipsa,sed & suo quodam utilitatis fructu,nos alliciunt atque ducunt. Quæ uero ex tribus illis,honestis, utilibus, atque necessarijs permiscentur,eiusmodi sunt, tueri patriam, religionem,literasque conseruare. Nam honestũ est urbẽ, leges,libertatemque à maioribus acceptam tueri: utile fortunas suas,publicaque & priuata omnia, sine detrimento conseruare: necessarium, per ignauiam non committere,ut hoste irrumpente, omnia in eius ueniant potestatem: ut ciuium tecta, deorumque templa incendijs deleat: uirgines constupret: uiros alios trucidet,alios captiuos trahat. Eadem de religione,& literis conseruandis dici possunt. In his item omnibus spectandum,quid fieri possit, & quàm facile possit. Nam frustra honestum, utile, atque necessarium esse dixeris,si per difficultatem fieri nequeat. Possibilitas autem atque facilitas,à rerum, de quibus dicitur natura,circũstantijsque ducitur: nempe auxilijs, faculta-

tibus

tibus,loco,tempore,aliisq; id genus pro caussa subinde nouis atque nouis.

Quæ igitur suademus sunt: { Honestum. Vtile. Necessarium. Possibile. Facile.

Atque hinc facile colligi potest, quæ sint dissuadenda: nempe his contraria, turpia, inutilia, impossibilia, difficilia, quę plurimum laboris & periculi habēt.

Quæ suadentur aut dissuadentur ab adiunctis quidem non male, sed potius à caussarum & euentorum loco sumi posse. CAP. III.

CVm igitur hæc sint quæ suademus & dissuademus, uidēdum subinde, quibus ex locis eorum, quos supra explicuimus cadant. Ostendimus supra, unum adiunctorum locum ea omnia nobis suppeditare, quæ laudari, & contrà uituperari debeant: qui idem & hic, quæ suaderi, dissuaderi'ue oporteat, subministrare poterit. Nam quemadmodum ibi honeste, utiliterq; facta laudamus, & quæ contrà turpiter, inutiliterq; facta sunt uituperamus, ita hic, ad honeste, utiliterq; faciendum, animos hominum suadendo impellimus: & contra turpia, atque inutilia, dissuadenda ducimus. Ibi recte facta ab adiunctis, qui locus omnium temporum est laudamus, hic adhuc facienda, quæ recte fructuoseq; fieri putamus suademus. Itaque honesta utiliaq; illi maxime, cui sequēda esse

esse uolumus, sunt adiuncta. Necessaria quoque ei maxime adsunt, uicinaque sunt, quem urgent atque impellunt. Iam & possibilitas, facilitasque, an non hinc colligitur? nempe à parentum, amicorumque opera, ab ipsius ætate, ualetudine, copijs, facultatibusque, à loco item, & tempore, & similibus circunstantijs, quæ pro causa aliæ atque aliæ semper existũt, eique cui suademus adiacent adiunctęque sunt maxime. Hæc ita esse negari quidem nulla ratione potest. Verum cum ita natura comparatum sit, ut nemo aliquid fieri uelit, aut suscipi nolit, sine causa, à causarum & euentorũ potius loco, quem ab adiunctis nasci diximus, suadere nos, atque dissuadere uideri possumus. Nam honestas, utilitas, necessitas, ipsaque faciendi possibilitas, atque facilitas, causę sunt, quæ animos hominum ad faciendum stimulant, atque impellũt: ipsa autem laboris negotijque susceptio, euentum est putandum. Et quanquã dignitas, atque cõmoditas, post ipsum demũ factum capiantur, tamen cum hæc sperata hominũ animos ad agendum incitent, causæ efficientes, eaque quæ fiunt, euenta effectaque sunt putanda. Licet enim rerum, quæ fiunt, finis sit honestas utilitasque, quod cõmoda post facta primũ sentiãtur, suscipiendarũ tamen, causæ ante extiterunt. Quare omnia hęc, honesta, utilia, necessaria, possibilia, facilia, quæ suademus, & his contraria quę dissuademus, recte quidem ex adiunctorũ loco, qui cõplectitur omnia, sed proprie magis à causis & euentis, quæ inde nascũtur cadere dicimus. Adiũcta enim

in causas conuertuntur,cum ad faciendū aliquid, animos hominum impellūt. Sed harum rerum exempla subijciamus. Quòd si Principibus & ciuitatū gubernatoribus suasurus uenias, imprimis esse prospiciendum,literarū ut studia conseruĕtur:primū commode ab honesto probes. Vnum hoc esse literarū munus,à Dijs immortalibus hominibus datū,quo cęteris pręstare brutis posint,cognitis literis, mentis concepta, nunc splēdida longaq; oratione explicare, nunc stilo mandare,modò aliorū scripta de Rep. administrāda, modò de religione cōseruāda legēdo, cognoscēdoq;, optime sibi in futurū cōsulere: rerumq; publicarū status feliciter retinere:qua uel sola re,ut maxime cęteris animātibus antecellere,ita Dijs immortalibus,pxime accedere uideri possunt. Ab utili: literis animos hominū natura ferociores ad humanitatē effingi,atq; excoli: fieriq;, ut cū quisq; literarū beneficio suū officiū quod sit intelligat,suū dignitate præcellētibus honorem tribuat, & Reipub. Principibusq; quod debet, haud grauate pendat. À necessario: futurū breui,si literæ negligantur, ut homines omnino obbrutescāt, ipsaq; religio,& Reip.status, atq; adeo diuina humanaq; omnia quæ his conseruantur labefactata concidant. À facili: Posse iam eos facile his rebus cōsulere, sua si præmia,suosq; honores rectis studijs cōstituāt: & amice monendo,iubendoq; dent operam, ut ij, in quos imperium habent, suos ad literarum studia liberos alant. Hic itaq; omnia hæc,dignitas, cōmoditas,
necesit

necessitudo, facilitasq́ꝫ, causæ Principibus sunt, cur in conseruanda literarum studia incumbant.

Quæ ab adiunctis seu caussis inuenta, ad maiorem animorꝫ motũ cæteris ex locis amplificandi sit ratio: & primũ honestũ per locos ducitur. CAP. IIII.

QVæ suaderi aut contrà dissuaderi oporteat, & quibus ex locis cadãt diximus: dicendũ est subinde, & quibus ex locis hęc ipsa amplificãda sint, atq; extendẽda: quod ex omnibus fieri potest. Nam cũ in singulis his generibus tota uersetur rhetorica, omniũ & locorũ incidet usus. Animaduertendũ autem, cum omnia hic ad faciendã fidem dirigãtur, amplificationẽ esse, quæ motu animorũ fidem faciat. Hanc Cicero de Partitione oratoria, nũc uehementẽ quandã argumentationẽ uocat, nũc grauiorẽ quandã affirmationem, quæ motu animorũ conciliet in dicendo fidem. Quod quidẽ nõ de superiori, sed de his rhetorices generibus, ubi ad fidem spectãt omnia, dici recte potest. Amplificãdi autem quæ hic ratio sit, exẽplis declaremus. Suadeamus Cæsari nostro, ut infestissimũ, & cõmunẽ omniũ Christianorꝫ hostem Turcã Asiaticũ, Græcia, quam post hominũ memoriã occupatã tenet rursum depellat. Causæ autem pellendi hostis & hic sunt, honestas, utilitas, necessitas, quæ quidem omnes nullæ essent, si præ difficultate res fieri minus posset. Quare & possibilitas ab ipsius potentia, & sociorum Principũ auxilijs petenda est: quæ & ipsa exposita, causa Cæsari expellendi hostis erit. Hæc autẽ singula

ex aliјs atq; aliјs locis explicanda, atq; exaggeranda erunt. Nam si paucis modò, ut in superiori de conser uādis literis exemplo, perstringantur, non ita magnā fidem, animorumq; motū faciant: exaggerata ualent: ut maior uis hominū, quacūq; incumbat impreſsionē facit, atq; perrūpit, ita & hæc amplificata, secū uel inuitum trahunt. Primum itaq; ex adiunctorū, seu qui inde nascitur ex caussarum potius loco honestas, ratioq; pellendi hostis explicanda est: decere eum, qui Cæsar Princepsq; Christianorum omnium creatus sit, in id omnium maxime incumbere, ut is hostis repellatur, qui ex Asia ueniens, totam Græciam inuaserit: Christianam religionem oppresserit: leges proculcarit: omnem Græciæ statum, & Christianum conuictum sustulerit: atq; pro his, luxum Asiaticum, libidinum genera multa, fœdaq;, imperium uero in omniū uitam atq; fortunas maxime intolerabile inuexerit: nec modò eo contentus sit, quod totam Græciam oppressam occupet, deuastarit subiugaritq; Pannoniā: & in Germaniā usq; uictor perrexerit. Huius furorē quamprimū reprimi, audaciā frenari, quid magis Cæsarem, cuius fidei cōmissa sunt omnia decere potest? quid Christiano Principi honestius? Imperatori ad gloriā, & sempiternā nominis memoriā consequendā maius? Sed cum hæc nuda minus, amplificata autem ad motū animorū plurimū ualeāt, adiunctorū locus introspiciēdus est: qui pſonis & rebus de quibus agitur adiunctus, rerū nobis copiā suppeditat: præteritaq;

taq; præſentia & futura, unde hic ſuadendum, intuẽda eſſe nos admonet. Ex his autem non quæuis ſine delectu, ſed ea ſaltem ſumenda ſunt, quæ honeſtam pellendi hoſtis cauſam Cæſari præbent. Ex præterito igitur Cæſari adiuncta ſunt cum ſua dicta factaq;, tum ea, unde hic maxime ſuadeas, quæ ipſi & à ſuis pellendi Aſiatici hoſtis cauſa ad gloriam, & ab hoſte ad ignominiam acciderunt. Glorioſum autem, amplumq; Cæſari, omnium eum Principem, & Romani imperij Imperatorem aduerſus infeſtiſsimum hoſtem eſſe creatum: ignominioſum uero, breui tempore tantum in Europa imperium Turcam eſſe conſequutũ: eiusq; uires indies magis ac magis in Chriſtianorum omnium perniciem inualeſcere. Itaque primum hic copioſe exponas, quæ crudeliter, impieq;, ex quo primum in Europam uenit, egerit: quo milite, & technis Græciam oppreſſerit. Atque hic & ex deſcriptionis loco ipſa depingi prouincia poterit: quot urbes, & quàm potentes, quoq; in loco poſitas habeat: qui hominum mores, religioq; ante hoſtis incurſum fuerit. Quo autem maior & inſignior ſit, magisq; integros mores, & puram religionem habuerit, hoc grauior Cæſari eam recuperandi, omniaq; ſuo loco reſtituendi cauſa uideri debet. In exponendo autem, ut quasq; urbes ceperit, temporis ſeruandus eſt ordo: omnibusq; circunſtantijs locorum, temporum, rerumq; geſtarum explicatis, copioſe quæq;, quo miſerabiliora uideantur erunt enarranda

da: quod in ijs, quæ proximis his annis gesta sunt, dum totam Pannoniam deuastat, & in Germaniam usque uictor penetrat, faciendum erit maxime. Recentiora enim mala magis hominum animos commouere solent. Itaque pluribus exponendum, qua tyrannide omnia egerit: quàm late omnia deuastarit: castella euerterit: urbes incenderit: infantes, senesq́ trucidarit: mediæ autem ætatis homines, alios ad libidinem, alios in miseram perpetuamq́ seruitutem captiuos abduxerit: deniq; diuina, humanaq́ omnia proculcarit. Atq; hæc & ex comparationis loco plurimum extendi possunt, si nationes, urbesq́ deuastatas, aut occupatas, religionem item, moresq́ hominum qui fuerant, cum nostris conferendo ostendas, aut paria, aut maiora melioraq́ nostris fuisse omnia. Quin & magna imposita uectigalia, superbumq́ in uictos imperium insignius reddas, cum illorum seruitute comparando, quibus superbe crudeliterq́ imperatum esse constet: & hæc quidem suo quæq; loco sunt facienda. Postquam autem amplificando hũc in modum miserabiliora omnia, indignioraq́ reddiderimus, sui Cæsarem officij admonebimus, quem cum omnium Principem, Romaniq́ imperij Imperatorem eo consilio creatum esse intelligamus, ut Christianam Rempub. atque conuictum ab hoste crudelissimo defendat, diuinaq́ & humana omnia integra conseruet, ereptaq́ recuperet, imprimis hinc admonendus erit, ut quæ hominibus ipsum Imperatorem creandi

creandi causa est potissima uisa, eadem ei & pellendi hostis honestissima uideatur. Iam si quid huius dixerit, promiseritq;, non erit prætermittendum. Ex factis autem ipsius, nihil ferè præterea huc adferas, nisi ut adhorteris, rem inceptam non abijciat, & semel sumpta in Turcam arma, non ante, quàm pulsus fugatusq; ille sit deponat. Huiusmodi sunt præteriti temporis adiuncta, unde suadeas. Præsentis uero temporis ea sunt omnia, quæ Cæsari ab hoste, suisq; subditis accidunt atque fiunt. Quæcunq; igitur animo hostis agitet, moliaturq; in Cæsaris, Christianorumq; omnium perniciem, aut arma in belli usum parando, aut milites copiasq; contrahendo, copiose omnia consilijs, caussisq; explicatis, erunt exponenda. Quod si uero contractas copias esse constet, armorum militumq; genus ex descriptionis loco depingi, & per comparationem deinde extendi augeriq; potest. Hunc in modum & ab ijs, quæ à subditis fiunt, commouendus est animus. Itaque dicendum, quæ uniuersorum uota, quantaq; expectatio sit, eo duce, atque Imperatore, recuperandam Pannoniam & Græciam esse: finem miseriarum, calamitatumq; omnium propemodum futurum. Atque hic eorum omnium, qui summo in periculo, aut seruitute uiuũt, opemq; Cæsaris unicam suam putantes implorant conditio, luctusq; pluribus erit explicandus. Iam & fratris Ferdinandi, summo in periculo constituti honesta, & pia petitio, fidem fraternam in crudelissimũ

hostem

hostem implorantis: quem suæ, suorumque ceruicibus, cum maximis copijs imminentem prospiciat. Possunt autem hæc & exemplis ex cōparatione maiorum, minorumque adductis, dilatari maxime. Quod si uicinis & amicis, suam in periculo opem expetentibus officium omnino deferendum putet, quanto magis fratri plurimum laboranti succurrendum esse ducet? Et si intelligat, Alexandrum illum magnum, & Romanos, non religionis suæ conseruandæ caussa, & aliqua in Deos pietate, sed sola dominandi cupidine, & augendi nominis gloria inductos in tot, tantasque dimicationes periculose se coniecisse, & aliena interim appetiuisse, quanto honestius erepta modo sibi repetenda esse putabit, ad quod eū & religio, & in Deum fratremque pietas inuitat maxime? Futuri autem temporis adiuncta ea sunt, quæ turpia, ignominiosaque Cæsari, si hostem negligat, magna uero, amplaque ad nominis gloriam si sumptis armis reprimat, euentura esse uideantur. Siquidem in foribus hæc esse uidentur, ut oppresśis uicinis gētibus, religionē, omnemque Christianæ Reipub. statum penitus hostis euertat: luxum autem, & libidinem Asiaticam in hæc loca inuehat. Atque hic copiose describi, quæ rerum diuinarum, humanarumque confusio futura esset, quæ seruitutis libidinumque species. Quin & ex contrariorum loco rei indignitatem exaggeres, affectusque moueas, si his in locis homines nunc pijsśime uiuere, mox impijsśime uicturos esse dicas: nunc summa in liberta-

te, pro

te, propediem maxima in ſeruitute: nunc honeſtiſsime, mox turpiſsime: nũc optimis legibus moribusq́ bene conſtitutam Rempub. habere, breui omnibus ijs ſpoliatam, ſcelere, rapinis, omniq́ uitiorum genere inquinatiſsimam habituros. Quæ omnia, ut miſera, maximeq́ indigna futura eſſent, ita imprimis excitare Cæſaris animum debent, honeſtiſsimeq́ cauſſæ uideri, cur is, unde hæc immineant, quamprimũ pellendus ſit atq; fugandus. Iam uero contra ſi hoſtem reprimat, quantam nominis gloriam, omniumq́ gentium fauorem, & gratulationem, maxime eorum, qui in ſeruitute, aut metu ſeruitutis uixerunt conſequuturus ſit, erit exponendũ. Quin & commoda ex fugato hoſte ad Cæſarem redirent: ut cui eæ gentes omnes, quæ iam Turcæ, uectigales eſſent futuræ. Verũ nondum de utilitate nobis oratio eſt. Quod ſi igitur uoles, & hæc ex comparationis loco extendas plurimũ, ſi hanc ipſius de Turca futuram uictoriam, cum maximorum quorunq; Romanorum Imperatorum rebus geſtis conferas, atq; oſtendas, magnitudine rerũ, hominumq́ gratulatione aut parem, aut multo etiã maiorem fore. Quemadmodum honeſtum ab adiunctis præteriti, præſentis, futuriq́ temporis tractandũ, cæterisq́ ex locis ad motum animorum extendendũ ſit, paucis perſtrinximus. Atq; hic quidem & ex minoribus illis locis, copiam petere licuiſſet: ab etymologia nominis: & à coniugatis: ut cum & Auguſtus dicatur, uirtute efficiendum ei eſſe, ut augendo impe-

z rium,

rium, minus inuidiosum hoc nomen uideri posit. A coniugatis: cum nullis non in rebus suam in Deum pietatem semper declararit, non esse ei committendū, ut ferendo Turcā nostrā proculcare religionē, minus pius existimari posit. Verū cum hi loci, & maioribus illis adiunctorū caussarumq; locis, ut supra annotauimus cōprehendātur, hinc iuxta argumēta, copiamq; petendi rationem sæpius ostendere, nihil attinet.

Vtilia ut ex locis extendantur. CAP. V.

DIximus de honestate, dicendū subinde est de utilitate: quæ quibus ex locis cadat, diximus, nēpe ab adiūctis seu causis. In has enim adiuncta, & ex reliquis ducta locis dū suademus, aut dissuademus, conuerti solent: quod iterare sæpius non grauor, quo locorum natura magis patefiat. Dicendū igitur, Cæsari maxime fructuosum fore, si recuperata Græcia, atq; Pānonia, omnes eas nationes urbesq; uectigales ipse habeat, quæ in præsentia Turcarū regi pendūt. Atq; hic ex descriptionis loco regiones, urbes, portus, uectigalia itē quot, quātaq; sint, additis caussis describi possunt. Eadē hæc omnia & ex cōparationis loco latius spargas, si cū Italiæ, Hispaniæ, & maximis aliarū nationū uectigalibus cōferas, atq; probes, aut paria, aut maiora duci oportere. Quin & ex testimoniorū loco, quæ cōparādo extuleris cōprobes: si aut uniuersi, aut ij, qui his de rebus iudicare possunt idem sentiāt. Docendū item, harū nationū adiectione eò uires eius incrementū capere, ut non modo in Europa, sed ne in

Asia

Asia quidem, atq; Aphrica, quenquam metuat: quod ipsum eadem ratione & per locos duci potest.

Necessarium ut per locos ducendũ. CAP. VI.

NEcessitudo item ex adiunctorũ loco cadit. Quid enim homini magis adiunctũ, ac id, quod ipsum cogit? Sed ut superiora, & hæc in suadendo in caussarum uertitur locũ: estq; faciẽdi caussa ipsa necessitas. Necessum igitur Cæsarẽ in id totis uiribus incũbere, ut Asiaticũ hostem Europa quãprimũ expellat: qui, ex quo Græciã inuasit, oppressis subiugatisq; uicinis gẽtibus, sui imperij fines semper proferat: hocq; dies noctesq; cogitet, hoc agat, ut armis, uel inuitis omnibus totius Europæ imperiũ cõsequatur: & unus rerũ omnium Dominus, Princepsq; existat. Atq; hic copiose explicandũ, quantũ regnum totam Pannoniã proximis annis deuastarit, subiugaritq;: & in Germaniam usq; armatus descenderit: quam, si qua uia suo adijcere regno posset, serius in eũ arma sumi. Describenda autem res erit ex descriptionis loco, Romani imperij occasus, omnium Christianorũ seruitus, religionis legumq; interitus. Deniq; ea omnia mala, quę nisi maturæ his rebus prospiciatur euentura uideantur, pluribus erunt enarranda: exemplisq;, quæ plurimum in hoc genere ualent, & ex similitudinis comparationisq; loco sumuntur, corroboranda. Iulium Cæsarem, cum Galliam prouinciã Senatus permissu plures annos obtinuisset, tantos inde spiritus uiresq; sumpsisse, ut cum postea quæ uellet per Senatum

obtinere non posset, sumptis armis Principem orbis terrarum Senatum oppresserit: eamq́ democratiam, quæ omnium longe maxima fuit, in suam monarchiam conuerterit. Cuius crescentem potentiam si obseruassent, & in tempore fregissent, dignitatē suam Senatus, summumq́ imperium retinuisset: nec uniuersi ciues, ab uno fracti, domitiq́ fuissent. Nihil initio Regibus olim, magnisq́ ciuitatibus minus periculosum esse potuit pyratis illis, marinis prædonibus, qui tamen dum negligebantur, ferebanturq́, eò numero uiribusq́ creuerunt, ut non Regibus modò, urbibusq́, sed terrarum dominis ipsis Romanis terrori essent: cogerētq́ eos, Duce Cn. Pompeio, quem bellicæ rei expertissimum habuerunt, in dubium belli euentum, maximumq́ rerum discrimen secum descendere. Quare & necessum esse, crescentem Turcæ potentiam mature frangere, ne nostra negligentia aliquando præualescat.

Possibilitas ut ex locis sit amplificāda. CAP. VII.

POssibilitas etiam ex adiunctorum loco ducitur: quæ & ipsa hic ut cætera, in caussas conuertitur. Sumitur enim à Cæsaris potentia: à gentium ipsius multitudine, & uirtute: à peditum, equitum, armorumq́ genere: à loco item, & tempore, alijsq́ id genus circunstantijs. Itaque ex descriptionis loco, quanta natio Germania, quæ uicina est, quàm bellicosa, quanta & quàm potens Italia, atque Hispania, cæteræq́ omnes sint, multis erit explicandum.

Nulla

Nulla enim Europæ gens eſt, nulla natio, quam non pietas, periculumq́ in communem hunc hoſtem armare debeat. Iam & ex comparationis loco poſsibilitas, atq́ adeo facilitas, magis eluceat. Turcam Græciam modò armare, noſtrum uniuerſam Europam: illum auro Aſiatico, noſtrum lacertis ualere. Conferendus & noſter, cum hoſtili exercitu, robur corporum: genus armorum: belli ſcientia: & militis in pugnando fides. Et cum Germano ferè milite agenda res ſit, quæ gens hac exercitatior? quæ corporum robore ualidior? quæ armorum genere inſtructior? quæ deniq́ ipſa in pugnando fide ſanctior, incorruptiorq́ adduci ab hoſte poteſt? ut quæ non fugere, ſed aut uincere, aut in ueſtigio moriens, fidem ſuo Principi exoluere ſoleat. Statarium militem cum inſtabili, grauem armaturam cum leui, ordinatam atq́ inſtructam aciem, cum confuſa multitudine eſſe concurſuram. Quin & ex eodem hoc loco exemplis poſſibilitatem aperias. Pannoniæ modò Regē ſuis ipſius uiribus nixum, omnem Turcarum impetum ſæpe ſuſtinuiſſe: & tandem, non tam horum uiolentia, quàm ſuorum fraude circunuentum cecidiſſe: tantū abeſſe, ut conſentientis Germaniæ uires, Italiæ, reliquarumq́ nationum lacertos feliciter experiri, & ferre poſsint. Proximo anno, cum ad Viennam Cæſari noſtro pugnam hoſtis denuntiaſſet, & eò quantis potuit copijs ueniſſet, certior per exploratores de noſtris copijs factus, fugam inde maturauit: quod,

nisi suis rebus desperasset, fecisset minime: ubi cognitum, nullam rem militem nostrum magis execratum, quàm oblatam prædam fuga hostis sibi ereptã fuisse. A' loco etiã posibilitas ostendatur. Cæsarianis enim hostem propemodum circuncinctum teneri: hinc Siculis, atque Italis: hinc Germanis: illos classe, hos terra aggredi posse.

Exemplum copiose ex locis suadendi apud Ciceronem pro lege Manilia. CAP. VIII.

QVæ ex locis copiose suadendi ratio sit breuiter aperuimus: idem exemplis apud Ciceronem ostendere operæprecium erit. Suasurus Cicero Populo Romano bellum in Mithridatem suscipiẽdum, & Cn. Pompeium huic bello Imperatorem præficiẽdum esse, diuisione usus est: primum se dicturum de genere belli, deindẽ de magnitudine, postremo de Imperatore ad id bellum deligendo. Postquam ita diuisit, redit ad primum, & proponit, genus belli eiusmodi esse, quod maxime animos eorum excitare atq; inflammare debeat: hoc est, quod maxime suscipiendum sit. Confirmat id quatuor argumentis, ductis ab adiunctis, atque adeo à causis, in quas illa in suadendo conuerti iam sæpe diximus. Agitur enim inquit, salus sociorum, atque amicorum: pro qua multa maiores uestri magna, & grauia bella gesserunt. Aguntur certisima Populi Romani uectigalia, & maxima: quibus amisis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. Aguntur bona multorum ciuium

uium: quibus eſt à uobis,& Imperatoribus Reipub. „
conſulendum. Et quoniam ſemper appetentes gloriæ „
præter cæteras gentes, atque auidi laudis fuiſtis, de- „
lenda eſt uobis illa macula Mithridatico bello ſupe- „
riore ſuſcepta, quæ penitus iam inſedit, atque inuete- „
rauit in Populi Romani nomine, quod is, qui una „
die tota Aſia, tot in ciuitatibus uno nuntio, atq; una „
literarum ſignificatione ciues Romanos necandos „
trucidandosq; denotauit, non modò adhuc pœ- „
nam nullam ſuo dignam ſcelere ſuſcepit, ſed ab illo „
tempore annum iam tertium & uigeſimum regnat, „
& ita regnat, ut ſe non Ponto, & Cappadociæ late- „
bris occultare uelit, ſed emergere è patrio regno, atq; „
in ueſtris uectigalibus, hoc eſt in Aſiæ luce uerſari. „
Sunt porrò quatuor hæc Romanis, quibus ſuadebat adiuncta maxima: ſocij periclitantes, uectigalia, bona ciuium, & accepta à Mithridate ignominia. Verum cum hinc ſuadeat, eadem hæc cauſſæ ſunt, cur animi ipſorum ad bellum excitari, atque inflammari neceſſario debeant. Atqui Cicero non contentus nude hæc modò propoſuiſſe. Neque enim fidem, motumq; animis ita magnum attuliſſet. Quare repetit omnia, & ſingula fuſius explicat: quod antequam faciat, poſtremum argumentum, acceptam à Mithridate ignominiam eſſe delendam, ex adiunctorum, cauſſarum, comparationisq; loco, copioſiſsime primum his uerbis explicat. Etenim adhuc ita ueſtri „
cum illo rege contenderunt Imperatores, ut ab illo „
inſignia

,, insignia uictoriæ, non uictoriam reportarent. Triū-
,, phauit L. Sylla, triumphauit L. Muræna de Mithri-
,, date, duo fortissimi uiri, & summi Imperatores: sed
,, triumpharunt, ut ille pulsus superatusq; regnaret.
,, Veruntamen illis Imperatoribus laus est tribuenda,
,, quod egerunt, uenia danda, quod reliquerunt: pro-
,, pterea, quòd ab eo bello Syllam in Italiam Respub.
,, Murænam Sylla reuocauit. Mithridates autē omne
,, reliquum tempus, non ad obliuionem ueteris belli,
,, sed ad comparationem noui contulit. Qui posteaquā
,, maximas ædificasset, ornassetq; classes, exercitusq;
,, permagnos, quibuscūq; ex gentibus potuisset com-
,, parasset, Bospheranis finitimis suis bellum inferre si-
,, mulasset, usque in Hispaniam legatos Electanis mi-
,, sit, ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus:
,, ut cum duobus in locis disiunctissimis, maximeq; di
,, uersis, uno consilio, ab unis hostium copijs bellum
,, terra, mariq; gereretur: uos ancipiti contentione di-
,, stracti, de imperio dimicaretis. Sed tamen alterius
,, partis periculum Sertorianæ, atque Hispaniensis,
,, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn.
,, Pompei diuino consilio, ac singulari uirtute depul-
,, sum est. In altera parte, ita res à L. Lucullo summo
,, uiro est administrata, ut initia illa gestarum rerū ma-
,, gna, atque præclara, non felicitati eius, sed uirtuti, hęc
,, autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ,
,, sed fortunæ tribuenda esse uideantur. Sed de Lucul-
,, lo dicam alio loco, & ita dicam Quirites, ut neq; uera
laus

laus ei detracta, oratione nostra, neq; falsa afficta esse ,,
uideatur. Sed pro uestri imperij dignitate, atque glo- ,,
ria, quoniã is est exorsus orationis meæ, uidete quem ,,
uobis animum suscipiendum putetis. Hactenus Ci-
cero ab adiunctorum & causarum loco argumẽtum
dilatauit, explicando, adiectis personis, tempore, lo-
co, causis, atq; consilijs, quæ, ex quo tempore tanta
ignominia populum Romanum Mithridates affece-
rit, sint gesta. Figuris item, pręsertim occupationibus,
de quibus supra in exornatione diximus illustrauit,
atq; extendit. Nunc subinde eandem hanc rem, & ex
comparationis loco exaggerat. Maiores uestri sæpe ,,
mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tracta- ,,
tis, bella gesserunt: uos tot ciuium Romanorũ milli- ,,
bus uno nuntio, atq; uno tempore necatis, quo tan- ,,
dem animo esse debetis? Legati quòd erant appellati ,,
superbius, Corinthum patres uestri totius Græciæ lu ,,
men extinctum esse uoluerunt: uos eum regem inul- ,,
tum esse patiemini, qui legatum populi Romani con- ,,
sularem uinculis, ac uerberibus, atq; omni supplicio ,,
excruciatum necauit? Illi libertatem ciuium Roma- ,,
norum imminutam non tulerũt: uos uitam ereptam ,,
negligetis? Ius legationis, uerbo uiolatũ illi persecuti ,,
sunt: uos legatum populi Romani omni supplicio ,,
interfectum, inultum relinquetis? Videte, ne ut illis ,,
pulcherrimum fuit tantam uobis imperij gloriam re- ,,
linquere, sic uobis turpissimum sit, illud quod accepi ,,
stis tueri & conseruare non posse. Hactenus postre-

mum illud argumentum ex locis dilatauit, nunc ſupe
riora illa tria ordine proſequenda repetit: & primum
quidem, agi uidelicet ſociorum ſalutem, ex adiuncto=
rum, cauſſarum, & comparationis loco confirmat,
,, atq; explicat his uerbis. Quid? quod ſalus ſociorum
,, ſummum in periculum, ac diſcrimē uocatur? Regno
,, expulſus eſt Ariobarzanes rex, ſocius populi Roma
,, ni, atq; amicus: imminent duo reges toti Aſiæ, non
,, ſolum uobis inimiciſsimi, ſed etiam ueſtris ſocijs atq;
,, amicis. Ciuitates autē omnes, cuncta Aſia, atq; Græ=
,, cia, ueſtrum auxilium expectare propter periculi ma
,, gnitudinem coguntur. Imperatorem à uobis certum
,, depoſcere, cum præſertim uos alium miſeritis, neque
,, audēt, nec; ſe id facere ſummo ſine periculo poſſe ar=
,, bitrantur: uident, & ſentiunt, hoc idem, quod & uos,
,, unum uirum eſſe, in quo ſumma ſint omnia: & eum
,, prope eſſe, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu
,, ipſo, atq; nomine, tametſi ille ad maritimū bellum ue
,, nerit, tamen impetus hoſtiū repreſſos eſſe intelligunt:
,, ac retardatos. Hi uos, quoniā libere loqui non licet, ta
,, cite rogant, ut ſe quoq;, ſicut cæterarum prouinciarū
,, ſocios dignos exiſtimetis, quorum ſalutem tali uiro
,, cōmendetis. Atq; hoc etiā magis, quā cæteros, quòd
,, eiuſmodi in prouinciā homines cū imperio miſimus,
,, ut etiamſi ab hoſte defendant, tamen ipſorū aduētus
,, in urbes ſociorū, non multū ab hoſtili expugnatione
,, differant. Hunc audiebāt antea, nunc præſentē uidēt,
,, tanta temperātia, tanta manſuetudine, ut ij beatiſsimi
eſſe uid

esse uideantur, apud quos ille diutissime cõmoratur. „
Sociorũ periculũ Cicero ex adiunctorũ loco expressit: ab ijs uidelicet, quę gesta sunt, atq; gerãtur: caussis etiã admixtis, quod cũ Cn. Pompeiũ præ cæteris ducem expetant, aperte petere socij non audeãt. Quin & spectata Cn. Pompei temperãtia, mãsuetudo, atq; humanitas, ex comparationis loco, cum cæterorũ Imperatorũ in socias urbes aduentu parũ ab hostili expugnatione differente, cõfertur atq; cõmendatur. Eodẽ ex loco, & argumẽti huius clausulã, ut quæ à minori sumpta est adduxit. Quare si ꝓpter socios, nulla ipsi „
iniuria lacessiti maiores uestri cum Antiocho, cũ Phi „
lippo, cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserũt, quãto „
uos studio conuenit iniurijs prouocatos sociorũ salu „
tem unà cum imperij uestri dignitate defendere? Se „
cundũ autem argumentũ, ex cõparationis statim loco extendit hoc pacto. Præsertim cum de uestris maxi „
mis uectigalibus agatur. Nam cæterarũ prouinciarũ „
uectigalia Quirites, tanta sunt, ut his ad ipsas pro „
uincias tutandas uix contenti esse possimus. Asia ue „
ro tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorum, „
& uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & „
multitudine earum rerum quæ exportantur, facile „
omnibus terris antecellat. Hinc Cicero infert clausulam, atq; adeo nouã propositionẽ: non solum Asiam à calamitate, sed etiam à metu calamitatis esse defendendam. Confirmat autem hanc subinde à caussarum loco: cur uel à metu calamitatis defendi debeat. Itaq;

,, hæc uobis prouincia Quirites, si & belli utilitatem, &
,, pacis dignitatem sustinere uultis, non modo à calami
,, tate, sed etiam à metu calamitatis est defendēda. Nam
,, cęteris in rebus cum uenit calamitas, tum detrimentū
,, accipitur: at in uectigalibus, non solū aduentus mali,
,, sed etiam metus ipse affert calamitatē. Nam cum ho-
,, stium copiæ non longe absunt, etiamsi irruptio facta
,, nulla sit, tamen pecora relinquuntur: agricultura de-
,, seritur: mercatorū nauigatio conquiescit. Ita neq; ex
,, portu, neq; ex decumis, neq; ex scriptura uectigal cō
,, seruari potest. Quare sæpe totius anni fructus, uno
,, rumore periculi: atq; uno belli terrore amittitur. Ha-
ctenus & breui admixta collatione, copiose rē à cau-
sis cōfirmauit, atq; extēdit: nūc subinde ex adiuncto-
rum loco exaggerat, dum ex imminenti hostis incur-
su, & eorum qui uectigalia pendunt, & publicanorū
,, qui exercent, metum describit. Quo tandem animo
,, esse existimatis, aut eos qui uectigalia uobis pensitāt,
,, aut eos qui exercent, aut exigunt, cum duo reges
,, cum maximis copijs prope adsint: cum una excur-
,, sio equitatus, perbreui tempore totius anni uectigal
,, auferre posit? Cum publicani familias maximas,
,, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portu-
,, bus atque custodijs, magno periculo se habere arbi-
,, trentur. Putatis'ne uos illis rebus frui posse, nisi eos,
,, qui uobis fructuosi sunt conseruaueritis, non solum
,, ut antea dixi calamitate, sed etiā calamitatis formidi-
ne liberatos? Tertiū & postremū argumētū ex adiun
ctorum

ctorum, atque adeo caussarum loco, in quas illa conuertuntur explicat. Ac ne illud quidẽ uobis negligen „
dum est, quod mihi ego postremũ proposueram, cũ „
essem de belli genere dicturus, quod ad multorũ bo- „
na ciuium Romanorum pertinet, quorum uobis pro „
uestra sapientia Quirites, habenda est ratio diligen- „
ter. Nam & publicani homines & honestißimi, & or- „
natißimi, suas rationes & copias in illam prouinciam „
contulerunt. Quorum ipsorum per se res, & fortu- „
næ, uobis curæ esse debent. Etenim si uectigalia ner- „
uos esse Reipub. semper duximus, eum certe ordinẽ, „
qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum „
recte esse dicemus. Deinde cæteris ex ordinibus ho- „
mines naui & industrij, partim in Asia negotiantur, „
quibus uos absentibus consulere debetis: partim eo- „
rum in ea prouincia pecunias magnas collatas ha- „
bent. Erit igitur humanitatis uestræ, magnum eorum „
ciuium numerum calamitate prohibere: sapientię ui- „
dere, multorum ciuium calamitatẽ, à Reipub. seiun- „
ctam esse non posse. Etenim illud primum parui re- „
fert, uos publicanis amißis uectigalia postea uictoria „
recuperare. Neque ijsdem redimendi facultas erit, „
propter calamitatem: neque alijs uoluntas, propter „
timorem. Deinde quod nos eadem Asia, atque idem „
iste Mithridates initio belli Asiatici docuit, id quod „
certe calamitate docti, memoria retinere debemus. „
Nam tum, cum in Asia res magnas permulti amise- „
runt, scimus Romæ solutione impedita, fidem conci- „

„ disse. Non enim possunt una in ciuitate multi rem,
„ atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandem calamitatem trahant. A' quo periculo prohibete Rempub. & mihi credite, id quod ipsi uidetis, hæc fides, atque hæc ratio pecuniariarum, quæ Romæ, quæ in foro uersatur, implicita est cum illis pecunijs Asiaticis, & cohæret: ruere illa non possunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. Hactenus Cicero ab adiunctis, qui locus est omnium temporum, rem fusius explicauit. Nam primum publicanorum rationem habēdam esse, ducta ab adiunctis definitione, confirmauit, uidelicet, cum uectigalia nerui Reipub. sint, publicanorum ordinem, qui illa exercet, firmamentum cæterorum ordinum esse putandum. Aliorum præterea multorum in Asia negotiantium, & collatas pecunias habentium ciuium commoda non negligere, esse humanitatis eorum, atque officij. Deinde ab ijs confirmauit, quæ euentura publica incommoda essent. Defuturos enim postea, qui uectigalia redimerent. Postremo ab expertis ante Romæ incommodis impeditæ solutionis. Omnia quidem hæc ab adiunctis sunt petita: quæ in suadendo hic in causas uertuntur, cur multorum ciuium commodis, seruiendum esse putent. His subijcit Cicero breuem omnium horum argumentorum epilogum.
„ Quare uidete, num dubitandum uobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis uestri, salus sociorum, uectigalia maxima, fortunæ

pluri

plurimorum ciuium cum Repub. defenduntur. Belli autem magnitudinem Cicero, ex adiunctorum loco probat: nempe narratione rerum à L. Lucullo gesta rum, & à Mithridate renouatarum: ubi & ex similitudinis loco exempla admiscuit. Quin & ex eodem hoc adiunctorum loco, Cn. Pompei laudem sumit: dum prædicat ipsum, à scientia rei militaris, uirtute, autoritate, & felicitate. Quæ singula dum explicat, ex alijs atque alijs subinde locis dilatat, atque amplificat.

Exemplum ut in petendo ex locis sit amplificandum: totaque apud Ouidium Penelopes epistola, quibus ex locis sit sumpta. CAP. IX.

EAdem quæ suadendi, ijsdem ex locis & hortandi, petendique ratio est: idque & apud poëtas exemplo ostendamus. Penelopes ad coniugem Vlyssem epistola, suasorij generis est. Petit enim, ut capta Troia, omnibusque Græcorum Principibus reuersis, & ipse tandem ad se redeat. Quibus autem ex locis argumenta ducat, affectusque moueat, indicabimus. Exordio, quo beneuolos, dociles, attentosque reddimus, non hic ferè est usa. Neque enim opus huic erat, eum sibi conciliare, à quo ipsa potius, quòd coniunx in uigesimum usque annum abesset reconcilianda fuit. Primo tamen uersu beneuolum, docilemque reddit: dum dicit, epistolam illi à sua Penelope transmitti, his uerbis:

Hanc tua Penelope lento tibi mittit Vlysse.

Subijcit

Subijcit autem propositionem, quid sit quod ab eo petat, uidelicet:

Nil mihi rescribas, attamen ipse ueni.

Confirmat hanc argumento ex adiunctorum loco sumpto, quod Troia, ad quam expugnandam profectus esset, iam sit euersa:

Troia iacet certe, Danais inuisa puellis:
 Vix Priamus tanti, totaq; Troia fuit.

Inuisam autem Troiam esse Graijs puellis, Priamumq; & totam Troiam uix tanti putandam, amplificatio est à circunstantijs: quas idem locus suppeditat. Quæ sequuntur à caussarum & euentorum loco petita sunt. Male enim imprecatur Paridi, unde ea, quæ enumerat incommoda acceperit.

O' utinam tunc cum Lacedæmona classe petebat,
 Obrutus insanis esset adulter aquis.
Non ego deserto iacuissem frigida lecto:
 Nec quererer tardos ire relicta dies.
Nec mihi quærenti spatiosam fallere noctem,
 Lassaret uiduas, pendula tela manus.
Quando ego non timui grauiora pericula ueris?
 Res est solliciti plena timoris amor.
In te fingebam uiolentos Troas ituros:
 Nomine in Hectoreo pallida semper eram.
Siue quis Antilochum narrabat ab Hectore uictum,
 Antilochus nostri caussa timoris erat:
Siue Menætiaden falsis cecidisse sub armis,
 Flebam successu posse carere dolos.

Sanguine

Sanguine Tlepolemus Lyciam tepefecerat hastam:
Tlepolemi leto cura nouata mea est.
Deniqꝫ quisquis erat, castris iugulatus Achiuis:
Frigidius glacie pectus amantis erat.

Hactenus à caussarum & euentorum loco amplificauit: ubi, dum quanta in cura & metu de coniuge uixerit significat, mire sui commiserationem mouet. Nunc subinde redit ad adiunctorum locum, confirmandamqꝫ propositionem. Troiam enim esse euersam: Argolicosqꝫ duces domum reuersos suis res à se gestas commemorare: ubi explicatis circunstantijs, omnia ueluti depicta ob oculos ponit: quod schema hoc sumptum ex loco, illi Hypotyposim, nostri descriptionem uocant.

Sed bene consuluit casto deus æquus amori:
Versa est in cineres, sospite Troia uiro.
Argolici rediere duces, altaria fumant:
Ponitur ad patrios barbara præda deos.
Grata ferunt nymphæ pro saluis dona maritis:
Illi uicta suis Troïca fata canunt.
Mirantur iustiqꝫ senes, trepidæqꝫ puellæ:
Narrantis coniunx pendet ab ore uiri.
Iamqꝫ aliquis posita monstrat fera prælia mensa:
Pingit & exiguo Pergama tota mero.
Hac ibat Simois, hic est Sigëia tellus:
Hic steterat Priami regia celsa senis.
Illic Aeacides, illic tendebat Vlysses:
Hic lacer admissos terruit Hector equos.

Quæ ſequuntur ex eodem hoc adiunctorum ſumpta ſunt loco: & figurata occupatione. Suſpicari enim po tuit, unde ea certò accepiſſet. Quare à certis homini bus ipſis Græcorum reuerſis Principibus, ea cognita habere ſcribit. Atq; hic, dum audaciam eius in adeun do periculo improbat, ſuumq; inde metum oſtendit, mire affectus mouet.

Omnia nanq; tuo ſenior te quærere miſſo,
 Rettulerat nato Neſtor: at ille mihi.
Rettulit & ferro Reſum, Dolonaq; cæſum:
 Vtq; ſit hic ſomno proditus, ille mero.
Auſus es ò nimium, nimiumq; oblite tuorum
 Thracia nocturno tangere caſtra dolo?
Totq; ſimul mactare uiros adiutus ab uno?
 At bene cautus eras, & memor ante mei.
Vſq; metu micuere ſinus, dum uictor amicum
 Dictus es Iſmarijs iſſe per agmen equis.

Ab adiunctis hactenus, quæ ſequuntur ex compara tionis loco ſunt petita: & interrogationibus figurata. Suam enim fortunam, cum cæterarū Græcarū fœmi narū felicitate, quibus ſui redijſſent mariti conferēdo, indigniorē miſerabilioremq; reddit. Cum porro tota ſit hic in mouendis affectibus; ut ille, quod petit, ad ſe tandē redeat: moueriq; hi, niſi copioſa, multumq; amplificata oratione non poſsint, non contenta eſt Troiam euerſam eſſe dicere, ſed circunſtantias expli cat, eum ipſum locum arari iam, ſegetemq; ferre, ubi Troia fuit: ædesq; deiectas herba occultari: unde tem

poris

poris diuturnitas innuitur.

Sed mihi quid prodest uestris disiecta lacertis
 Ilios? & murus quod fuit ante, solum?
Si maneo qualis Troia durante manebam:
 Virq; mihi dempto fine carendus erit.
Diruta sunt alijs, uni mihi Pergama restant,
 Incola captiuo quæ boue uictor arat.
Iam seges est ubi Troia fuit, resecandaq; falce
 Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.
Semisepulta uirûm curuis feriuntur aratris
 Ossa, ruinosas occulit herba domos.
Victor abes, nec scire mihi quæ caussa morandi,
 Aut in quo lateas ferreus orbe licet.

Quæ sequuntur ab adiunctis trahūtur. Ex suis enim, filijq; factis, & suam in maritum, & filij in parentem pietatem declarat.

Quisquis ad hæc uertit peregrinam littora puppim,
 Ille mihi de te multa rogatus abit.
Quamq; tibi reddat, si te modo uiderit usquam,
 Traditur huic digitis charta notata meis.
Nos Pylon antiqui Nileia Nestoris arua
 Misimus: incerta fama remissa Pylo est.
Misimus & Sparten: Sparte quoq; nescia ueri,
 Quas habitas terras: aut ubi lentus abes.

Et hæc quæ sequuntur, ex adiunctorum loco cadūt. Mire autem affectus mouet: à sua fortuna, dum eam urbem adhuc stare uelle dicit, quam ante mature ruere à dijs esset precata. Caussas autem subijcit plures,

 cur id

cur id optare potius posset.

Vtilius starent etiam nunc mœnia Phœbi:
  Irascor uotis heu leuis ipsa meis.
Scirem ubi pugnares: & tantum bella timerem:
  Et mea cum multis iuncta querela foret.
Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demens:
  Et patet in curas area lata meas.
Quæcunq; æquor habet, quæcunq; pericula tellus,
  Tam longæ caussas suspicor esse moræ.

Quæ sequũtur à caussarum & euentorum loco sunt. Siquidem eius cognita libido, caussa fuit, cur suspicetur peregrino eum amore captum esse posse: & narrare, quàm rusticam coniugẽ habeat, quæ tota in tractando lanas sit occupata.

Hæc mihi dum stulte meditor, quæ uestra libido est,
  Esse peregrino captus amore potes.
Forsitan & narras quàm sit tibi rustica coniunx:
  Quæ tantum lanas non sinit esse rudes.
Fallar: & hoc crimen tenues uanescat in auras:
  Ne'ue reuertendi liber, abesse uelis.

Quæ sequuntur argumenta ad maturandum reditum grauiora adferuntur. Reuocat enim coniugem ab Icarij sui parentis imperio, uolentis se alteri nubere: à procorum in se multitudine, & uiolentia. Vtrobiq; autem amplificat: ibi in fide tamen coniugali semper se mansurã, patremq; pudicis suis precibus frãgi addendo: hic procos in se, suasq; fortunas & seruos, uiolẽtiores, uel nominatim enumerãdo. Omnia quidem hæc

dem hæc ex adiunctorum trahuntur loco.

Me pater Icarius uiduo discedere lecto
 Cogit: & immensas increpat usque moras.
Increpet usque licet, tua sim, tua dicar oportet:
 Penelope coniunx semper Vlysis ero.
Ille tamen pietate mea, precibusque pudicis
 Frangitur: & uires temperat ipse suas.
Dulichij, Samijque, & quos tulit alta Zacynthus,
 Turba ruunt in me luxuriosa proci.
Inque tua regnant, nullis prohibentibus, aula:
 Viscera nostra tuæ dilacerantur opes.
Quid tibi Pisandrum, Polybum, Medontaque dirũ,
 Eurymachique auidas, Antinoique manus,
Atque alios referam? quos omnes turpiter absens
 Ipse tuo partis sanguine rebus alis.
Irus egens, pecorisque Melanthius autor edendi,
 Vltimus accedunt in tua damna pudor.

Quæ porro sequuntur omnia ad commouendũ grauissima sunt: eodemque ex adiunctorũ loco deprompta. Argumẽta autem ducit, affectusque mouet, à suo sexu muliebri atque inutili, Laertæ autem senili, & Telemachi nondum matura ætate, atque periculo. Atque hic à suo in filium materno affectu, cui sua longiorem uitam precatur, amplificat: enumeratque, qui domi ex seruis in officio maneant. Deinde quo magis affectus moueat, atque impetret, ad se ut omni abrupta mora reuertatur, repetit Laertæ senectutem minus accommodatam ad capessendum regnum, Tele-

machi ætatem nondum maturam, & suas uires muliebres, nullasq; ad resistendum hostibus esse. Quare quod ante proposuit infert, ipse domum citius ut ueniat. Tertio & postremo ad has ipsas personas redit: argumentaq; hinc sumit, & mouet affectus: à persona Telemachi, qui filius à patre bonis artibus iam instituendus erat: à persona Laertæ senis, cui iam iam emorituro, filius ipse patri adesset: Deniq; & à sua persona, quę longiore temporis spatio, quod absuit, anus facta uideri posset. Omnia porro hæc, cōiunx, pater, filius, unde argumenta affectusq; depromuntur, Vlyssi, cui scripsit sunt adiuncta.

Tres sumus imbelles numero: sine uiribus uxor:
  Laertesq; senex: Telemachusq; puer.
Ille per insidias penè est mihi nuper ademptus,
  Dum parat inuitis omnibus ire Pylon.
Dij precor hoc iubeant, ut euntibus ordine fatis,
  Ille meos oculos comprimat, ille tuos.
Hoc faciunt custosq; boum, longæuaq; nutrix,
  Tertius immundæ cura fidelis haræ.
Sed neque Laertes, ut qui sit inutilis annis,
  Hostibus in medijs regna tenere potest.
Telemacho ueniet, uiuat modo, fortior ætas,
  Nunc erat auxilijs illa tuenda patris.
Nec mihi sunt uires inimicos pellere tectis:
  Tu citius uenias, portus, & aura tuis.
Est tibi, sitq; precor natus, qui mollibus annis
  In patrias artes erudiendus erat.

Respice

Respice Laerten, ut iam sua lumina condas:
Extremum fati sustinet ille diem.
Certe ego quæ fueram te discedente puella,
Protinus ut uenias facta uidebor anus.

Hinc quæ ex locis amplificandi, copioseq; suadendi ratio sit, satis declaratum esse puto. Ieiuna nanq;, nudáque, non perinde fidem facit oratio, atque ea, quæ per locos ducta, uires contrahat: reluctantemq; cômoueat: & ui tandem secum uel inuitum rapiat. Nos quidem non grauati sumus, pluribus locorum hic usum explicare: quod nemo ferè est, quocunq; in genere uitæ existat, cui non aliquando suadendum, hortandum, petendum'ue sit: ubi, si intelligat unde sumi commode posit, quo cum motu animorũ sibi fidem in dicendo conciliet, felicius hunc quæ uolet, ex sententia impetraturum dubium nulli esse debet. Dissuadendi autem quæ sit ratio, ex superioribus satis liquet. Contraria nanque, turpia uidelicet, inutilia, impossibilia, difficilia, quibus multum inest periculi, dissuadenda erunt; quæ ex eodem illo adiunctorum, caussarum sumpta loco, unde superiora, ad maiorem fidem motumq; animorum faciendum, & ex reliquis dilatantur amplificanturq;.

Exemplum copiose ex locis dissuadendi apud Titum Liuium. CAP. X.

SEd & hic exemplo apud T. Liuium, cum in omnibus pasim, tum in concionibus eloquentissimum historicum ostendamus. Elegans apud hunc, doctaq;

Q. Fabij

Q. Fabij Maximi extat oratio, neruis, & rerum pondere perquam munita. Qui cum senex iam nulli Romæ rerum gestarum gloria secundus, uideret Publiũ Scipionem admodum iuuenem totam Hispaniam, cæsis, pulsisq́ Pœnis recuperasse, atq inde Romam reuersum ingenti fauore populi, & summa spe finiendi per eum Punici belli creatum cõsulem statuisse cũ exercitu in Africam, trahendi ex Italia Annibalis caussa traijcere, eaq de re, eo consilio ad Senatum referre, ut si hic non impetraret, cum populo ageret, rogatus in Senatu sententiam, consilium Scipionis, siue inuidia, siue Reipub. periculo commotus totum improbat: dissuadetq́ ante in Africam esse traijciendum, quàm Annibal Italia pulsus sit atque fugatus. Exordium, quo animos patrum cõciliat, uiamq́ sibi ad dissuadẽdum sternit, ex adiunctorum loco ducit: nempe à caussæ, & Africæ prouinciæ circunstantia, Scipionisq́, & sua persona. Sunt enim dicturo adiuncta hæc omnia: personæ eorum, apud quos dicit: aduersarij: sua ipsius: caussa item ipsa: deniq locus, & tempus: qua de re, supra de principijs est disputatũ. Duo maxime hoc in exordio præstat Fabius. Primũ Scipioni odium conflat: quod de Africa prouincia sibi decernenda ad Senatum se referre simulet, cum uel inuitis Patribus hanc sibi prouinciam dari uellet. Deinde, cum & ipse natura cunctatior ad res gerendas uideri posset, crescentiq́ Scipionis gloriæ inuidere, omnem suæ cunctationis & inuidiæ suspicionem

amouet

amouet. Cum igitur animaduerteret Fabius Scipionem, eo consilio ad Senatũ de Africa prouincia, quã in eum diem nec Senatus prouinciam censuisset, nec populus iussisset, referre, ut si is non concederet, à populo impetraret, ab hac rerum circũstantia ita est exorsus. Scio multis uestrum uideri Patres Conscripti, „ rem actam hodierno die agi: & frustra habiturũ ora- „ tionem, qui tanquam de integra re, de Africa prouin- „ cia sententiam dixerit. Ego autem primum illud igno „ ro, quemadmodum certa iam prouincia Africa con- „ sulis uiri fortis, ac strenui sit, quam nec Senatus cen- „ suit in hunc annum prouinciam esse, nec populus „ iussit. Deinde si est, consulem peccare arbitror, qui de „ re transacta simulando se referre, Senatum ludibrio „ habet: non senatorem modo, qui de quo consulitur, „ suo loco dicit sententiam. Hactenus Patrum animos à Scipione abalienauit: nunc subinde suæ cunctationis, atque inuidiæ suspitionem tollit: ab acta sua uita, & moribus, summisq; gestis honoribus: denique ab sua iam ingrauescenti ætate. Atq; hic ex comparationis loco, hæc extendit atque confirmat, dum cum filij sui ætate, Scipionis confert: & exemplum rerum à se gestarum à maiori sumptum adducit. Se dictatorem, cum Magistro equitum imperium secum ęquaretur, rebus quàm uerbis assequi maluisse, ut qui sibi aliorum iudicio comparatus esset, sua mox cõfessione se sibi præferret, tantum abesse, ut certamina sibi cum adolescente Scipione proponenda esse putet.

C Atque

Atque hinc ex eodem hoc loco, & quidem à maiori, aliud infert argumentum: quo & Patrum sibi animos admodum conciliat: ęquum esse Scipionem sibi ignoscere, si, cum in se ipso pluris semper Rempub. quàm famam hominum fecerit, non ipsius gloriam, „ bono publico præponat. Atque ego certum habeo, „ dissentienti mihi ab ista festinatione in Africam traijciendi, duarum rerum subeundam opinionem esse. „ Vnius, insitæ ingenio meo cunctationis, quam metum pigritiamq́ homines adolescentes sanè appellent, dum me non pœniteat adhuc, aliorum speciosiora primo aspectu consilia semper uisa, mea usu meliora. Alterius, obtrectationis atque inuidiæ, aduersus crescentem in dies gloriam fortissimi consulis. A' qua suspitione, si me neque uita acta, & mores mei, neque dictatura cum quinque consulatibus, tantumq́ gloriæ belli domiq́ partum uindicat, ut propius fastidium eius sim, quàm desiderium, ætas saltem liberet. Quæ enim mihi æmulatio cum eo esse potest, qui ne filio quidem meo æqualis sit? Me dictatorem, cum uigerem adhuc uiribus, & in cursu maximarum rerum essem, recusantem nemo aut in Senatu, aut apud populum audiuit, quo minus insectante me Magistro equitum, quod fando nunquã ante auditum erat, imperium mecum æquaretur: rebus quàm uerbis assequi malui, ut qui aliorum iudicio mihi comparatus erat, sua mox confessione me sibi præferret, nedum ego perfunctus honoribus,

noribus, certamina mihi atq; æmulationem cum ado „
lescente florentissimo proponam: uidelicet, ut mihi „
iam uiuendo, non solum rebus gerendis fesso, si huic „
negata fuerit, Africa prouincia decernatur. Cum ea „
gloria, quæ parta est, uiuendum atque moriendum „
est. Vincere ego prohibui Annibalem, ut à uobis, „
quorum uigent nunc uires, etiam uinci posset. Illud „
te mihi ignoscere P. Corneli æquum est, si, cum in me „
ipso nunquã pluris famam hominum, quàm Rem- „
pub. fecerim, ne tuam quidem gloriam bono publi- „
co præponam. Hactenus Fabius, sumpto ab adiunctis exordio, & Scipioni odium conflauit, & quo grauior dissuadendi autor esset, suæ cunctationis atq; inuidiæ suspitionem sustulit: nunc subinde dissuadet, ante Italia esse discedendum, quàm Pœni hinc pulsi sint atque fugati: idq; ductis argumentis ab adiunctorum loco: uidelicet à persona hostis Annibalis: ab eius incolumi exercitu: à multitudine annorum quos Italiam obsideat. Atque hoc in genere obiter animaduertendum est, propositionem, ut hic, sæpe omitti, cum id, quod suadetur, aut dissuadetur, satis eluceat perspicuumq; sit. Satis enim hic apparet, Fabium uelle, Italia hostem ante esse expellendũ, quàm in Africam traijciendum: sic ille. Quanquam si aut „
bellum nullum in Italia, aut is hostis esset, ex quo ui- „
cto nihil gloriæ quæreretur, qui te in Italia retineret, „
etsi id bono publico faceret, simul cum bello mate- „
riam gloriæ tuæ ire ereptum uideri posset. Cum ue- „

„ ro Annibal hostis, incolumi exercitu quartumdeci„ mum annum Italiam obsideat, pœnitebit te Publ. „ Corneli gloriæ tuæ, si eum hostem, qui tot funerum, „ tot cladium nobis caussa fuit, tu Consul Italia expu„ leris? Subijcit ex similitudinis loco, & sicut penes C. „ Luctatium prioris Punici perpetrati belli titulus „ fuit, ita penes te huius fuerit? Quæ sequuntur ex comparationis loco sunt petita: ubi hunc hostem Annibalem, cum Amilcare parente, superiorisq; belli duce, & hoc secundum bellum Punicum, cum primo, deniq; hanc futuram uictoriam, cum illa superiori conferendo, ostendit longe maximam gloriam in hoc hoste Italia expellendo, belloq; finiendo Sci„ pioni positã esse. Nisi aut Amilcar Annibali dux est „ præferendus: aut illud bellum huic: aut uictoria illa „ maior, clariorq;, quàm hæc, modo contingat ut te „ Consule uincamus, futura est. Ab Drepano atque „ Eryce detraxisse Amilcarẽ, quàm Italia expulisse Pœ„ nos atq; Annibalem malis? Ne tu quidem, etsi magis „ partam, quàm speratã gloriam amplecteris, Hispania „ potius, quàm Italia bello liberata gloriatus fueris. „ Nondum is est Annibal, quem non magis timuisse „ uideatur, quàm contẽpsisse, qui aliud bellum malue„ rit. Quin igitur ad hoc accingeris? nec per istos circui„ tus, ut cum in Africã traieceris, secuturũ te illuc Anni„ balẽ speres potius, quàm recto hinc itinere, ubi Anni„ bal est, eò bellũ intendis? Quæ his adijciũtur, ab adiunctis argumenta trahũtur, atq; extendũtur: nempe

à nat

à natura, atq; ordine gerendarum rerum. Egregiam ,, istam palmam Punici peracti belli petis? Hoc & natu ,, ra prius est, tua cum defenderis, aliena ire oppugna- ,, tum. Pax ante in Italia, quàm bellum in Africa sit: & ,, nobis prius decedat timor, quàm ultro aliis infera ,, tur. Si utrunq; tuo ductu, auspicioq; fieri potest, An- ,, nibale hic uicto, illic Carthaginem expugna. Si alter- ,, utra uictoria uobis consulibus relinquenda est, prior, ,, cum maior, clariorq;, tum caussa etiam insequẽtis fue ,, rit. Quæ item sequuntur argumenta, ab adiunctis su- muntur: ab inopia ærarij: & à periculis, quæ & urbi Romæ, & ipsi in Africa pugnaturo impendeãt. Atq; hæc tribus confirmat exemplis ex similitudinis loco petitis, ipsius parentum, Atheniensium, & M. Attilij Reguli. Nam cum quidem, præterquam quòd & in ,, Italia, & in Africa duos diuersos exercitus alere æra- ,, rium nõ potest, præterquam quòd unde classes tuea- ,, mur, unde commeatibus satisfaciamus præbendis ,, nihil reliqui est, periculi tandem quantum adeatur ,, quem fallit? P. Licinius in Italia, P. Scipio bellum in ,, Africa geret. Quid si, quod omnes dij omen auertãt, ,, & dicere etiam reformidat animus, sed quæ acciderũt ,, accidere possunt, & uictor Annibal ire ad urbẽ per- ,, gat? tum demum te consulem ex Africa, sicut Q. Ful- ,, uium à Capua accersemus? Quid quod in Africa ,, quoq; Mars communis belli erit? Domus tibi tua, ,, pater, patruusq; intra triginta dies cum exercitibus ,, cæsi documẽto sint, ubi per aliquot annos, maximis ,,

„ rebus terra mariq́ꝫ gerendis, amplissimum nomen „ apud exteras gentes Populi Romani, uestræq́ꝫ fami„ liæ fecerant. Dies me deficiet, si Reges, Imperatoresq́ꝫ „ temere in hostium terras transgressos cum maximis „ cladibus suis, exercituumq́ꝫ suorum enumerare ue„ lim. Athenienses prudentissima ciuitas, bello domi „ relicto, autore æque impigro, atque nobili iuuene, „ magna classe in Siciliam transmissa, una nauali pu„ gna florentem Rempub. suam in perpetuum afflixe„ runt. Externa, & nimis antiqua repeto. Africa eadem „ ista, & M. Attilius, insigne utriusq́ꝫ fortunæ exem„ plum nobis documento sint. Proxima ex compara- tionis loco sunt ducta: ubi Hispania & Africa com- parantur: resq́ꝫ à Scipione in Hispania gestæ enume rando eleuantur, & cum ijs, quæ in Africa futuræ „ sint conferuntur. Næ tibi P. Corneli, cum ex alto „ Africam conspexeris, ludus & iocus fuisse Hispaniæ „ tuæ uidebuntur. Quid enim simile? Pacato mari „ præter oram Italiæ Galliæq́ꝫ uectus, Emporias in ur„ bem sociorum classem appulisti: & expositos mili„ tes, per tutissima omnia ad socios, & amicos Populi „ Romani Tarraconem duxisti: ab Tarracone deinde „ iter per præsidia Romana: circa Iberum exercitus pa„ tris, patruiq́ꝫ tui, post amissos imperatores ferociores „ calamitate ipsa facti. Dux tumultuarius quidem ille „ L. Martius, & militari suffragio ad tempus lectus, „ cæterum si nobilitas, & iusti honores adornarent, cla„ ris Imperatoribus qualibet arte belli par. Oppugna-

ta per

ta per ſummum otium Carthago, nullo trium Puni- „
corum exercituum ſocios defendente. Cætera, neque „
ea eleuo, nullo tamen modo Africo bello comparan- „
da: ubi non portus ullus claſsi noſtræ apertus: non „
ager pacatus: non ciuitas ſocia: non rex amicus: nõ „
conſiſtendi uſquam locus: non procedendi: qua- „
cunq; circunſpexeris, hoſtilia omnia atque infeſta. „
Confutat ſubinde, quæ obijci à Scipione poſſent, quod amicitiam, fœdusq; cum Numidarũ rege Syphace in Carthaginenſes feciſſet. Barbaris enim regibus non eſſe credendum: probatq; primum exemplis parentum Scipionum, atque ipſius, quæ ex ſimilitudinis, & comparationis loco ſumuntur: deinde argumentis ex adiunctorum loco ſumptis: nempe à natura, atque ingenijs regum Numidarum, & hoſtium Carthaginenſium. An Syphaci Numidisq; cre „
dis? Satis ſit ſemel creditum. Non ſemper temeritas „
eſt felix: & fraus fidem in paruis ſibi præſtruit, ut cũ „
operæ precium ſit, cum mercede magna fallat. Non „
hoſtes patrem patruumq; armis prius, quàm Celti- „
beri ſocij fraude circumuenerunt. Nec tantum tibi „
ipſi à Magone, & Aſdrubale hoſtium ducibus, quã- „
tum ab Indibili, & Mandonio in fidem acceptis peri- „
culi fuit. Numidis tu credere potes defectionem mili- „
tum tuorum expertus? Et Syphax & Maſiniſſa, ſe „
quàm Carthaginenſes malunt potẽtes in Africa eſſe: „
Carthaginenſes, quàm quenquam alium. Nunc illos „
æmulatio inter ſeſe, & omnes cauſſæ certaminum „
acuunt

,, acuunt, quod procul externus metus eſt: oſtende Ro
,, mana arma, exercitum alienigenam, iam uelut ad
,, commune reſtinguendum incendium concurrent.
,, Aliter iidem illi Carthaginenſes Hiſpaniam defende-
,, runt, aliter mœnia patriæ, templa deûm, aras, & fo-
,, cos defendent, cum euntes in prælium pauida proſe-
,, quetur coniunx: & parui liberi occurſabunt. Quæ
ſequuntur, ex adiunctorum trahuntur loco: pericu-
lorumq́ꝫ magnitudinem, quæ emergere ex Scipionis
in Africam traiectione poſſunt, oſtendunt. Quin &
ſimilitudo, quò res periculoſior uideatur, admiſce-
tur. Confutatiuncula item, non uictum ab eo Aſdru-
balem, quem in Italia deſcendere paſſus ſit: quod ab
,, adiunctis eſt tractum. Quid porro, ſi ſatis cōfiſi Car-
,, thaginenſes conſenſu Africæ, fide ſociorum regum,
,, mœnibus ſuis, cum tuo exercitusq́ꝫ tui præſidio nu-
,, datam Italiam uiderint, ultro ipſi nouum exercitum
,, in Italiam, aut ex Africa miſerint, aut Magonem, quē
,, à Balearibus claſſe tranſmiſſa iam præter oram Ligu
,, rum Alpinorum uectari conſtat, Annibali ſe coniun-
,, gere iuſſerint? nempe in eodē terrore erimus, in quo
,, nuper fuimus, cum Aſdrubal in Italiam tranſcendit:
,, quem tu, qui nō ſolum Carthaginem, ſed & omnem
,, Africam exercitu tuo es clauſurus, è manibus tuis in
,, Italiam emiſiſti. Victum à te dices? eo quidem minus
,, uellem, & id tua, nō Reipub. ſolum cauſa iter datum
,, victo in Italiam eſſe. Quæ ſequuntur, ab adiunctis pe
tuntur; firmaq́ꝫ ſunt argumenta. Primum autem
diſſuadet

dissuadet ab ipsius Scipionis psona: qui quo melior, bellicosiorq́ sit, hoc cõmodius eũ Patria totaq́ Italia retineat. Deinde ab ipsius iudicio, confitentis ibi belli esse caput, ubi sit Annibal. Tum à caussa traijciendi, quę fuit, ut Annibalẽ in Africã secũ ex Italia traheret, atq ibi cũ eo manus cõsereret: quod minus periculose in Italia fieri posse, ubi & collegæ sui exercitu iuuari posit, recẽti Claudij & Liuij COSS. exẽplo cõfirmat. Atq hic rem & ex cõparationis loco exaggerat, atq extendit, dum collatis locis Africa, atq Italia, copijsq́, quibuscum aut hic, aut ibi futura res sit, ostendit minus periculose in Italia, cũ Annibale manus cõserere posse, ubi & à collega iuuari posit, quàm in Africa, ubi soli aduersus plures hostiũ copias sit pugnandũ. Figurata quidem & hæc sunt urgẽdi caussa crebris interrogationibus. Patere nos omnia, quæ ,, prospera tibi & populi Romani imperio euenere tuo ,, cõsilio asignare: aduersa casibus incertis belli, & for- ,, tunæ legare. Quo melior, fortiorq́ es, eo magis talem ,, pręsidem sibi Patria, atq uniuersa Italia retinet. Non ,, potes ne ipse quidẽ disimulare, ubi Annibal sit, ibi ca ,, put atq arcẽ huius belli esse: quippe qui præ te feras, ,, eam tibi caussam esse traijciendi in Africã, ut Anniba ,, lem eò trahas. Siue igitur hic, siue illic, cum Annibale ,, est tibi futura res. Vtrum ergo tandem firmior eris in ,, Africa solus, an hic tuo collegæq́ tui exercitu cõiun- ,, cto? ne Claudius quidẽ & Liuius Consules tam re- ,,

„ Quid? Annibalē utrū tandē extremus angulus Bru-
„ tij agri,frustra iam diu poscentē ab domo auxilia, an
„ propinqua Carthago,& tota socia Africa potentiorē
„ armis uirisq; faciet? Quod istud consiliū est,ibi malle
„ decernere,ubi tuæ dimidio minores copię sint,hostiū
„ multo maiores, quàm ubi duobus exercitibus aduer
„ sus unū,tot prælijs,& tam diuturna, & graui militia
fessum pugnandū sit? Quæ sequūtur ex contrariorū,
adiunctorū,seu caussarū,similitudinisq; loco sunt de-
prōpta. Nam ut magis atq; magis Scipionis consiliū
improbaret,à paterno maxime pugnare,contrariūq;
esse ostendit. Ab adiunctis est,atq; adeo à caussis,non
Reip. cōmodū hic eum quærere, sed sui nominis glo-
riā uænari: quod subinde rerum ante ab ipso gestarū
exēplo,ducto à simili confirmat. His adijcit clausulā,
„ atq; adeo suam sententiā. Quàm compar consiliū tuū
„ parentis tui cōsilio sit reputa? Ille consul profectus in
„ Hispaniā, ut Annibali ab Alpibus descēdenti occur-
„ reret,& in Italiā ex prouincia redijt: tu cum Annibal
„ in Italia sit,relinquere Italiā paras: non quia Reip. id
„ utile,sed quia tibi amplū,& gloriosum censes esse. Si-
„ cut cum prouincia, & exercitu relicto, sine lege, sine
„ S.C. duabus nauibus populi Romani imperator for
„ tunā publicā,& maiestatē imperij,quæ tum in tuo ca-
„ pite periclitabātur,cōmisisti. Ego P. Cornelium P.C.
„ Reip. nobisq;, non sibi ipsi priuatim creatum consu-
„ lem existimo: exercitusq; ad custodiam urbis, atque
„ Italiæ scriptos esse: non quos regio more per super-
biam

biam consules, quò terrarum uelint traijciant. Animaduertendũ autem, quod ipsum & sępius diximus, omnia hic, quibuscunque ex locis ad fidem, motumque animorũ ducantur, in caussas cõuerti, cur non ante in Africam traijciendum Scipioni putet, quàm Annibal hostis Italia pulsus sit atque fugatus.

De dispositione & exordio. CAP. XI.

OMnia quæ in suadendo & dissuadendo ad fidẽ, copiamque orationis adhibẽtur, ex locis sumi, cũ nostris, tũ apud Oratores, Poëtas, Historicosque, exẽplis ostẽdimus: nunc subinde, & quę hoc in genere disponendi ratio sit, paucis erit dicendũ. Quò enim copiose inuenisse ualebit, nisi recte disponas? Totidẽ igitur & hic, quot in superiori genere, orationis erũt partes. Principiũ conciliandorum animorũ caussa adhibetur. Sumitur autem, ut supra, à personis, nostris, dissentientiũ, & eorũ quibus consiliũ datur: à loco item, & tempore: denique à caussæ circũstantijs: quæ ut pro caussa subinde aliæ atque aliæ sunt, ita unus ille adiunctorũ locus, omniũ, unde duci debeat nos admonebit. Qua de re, cum supra copiosius disputatũ sit, nihil attinet hic repetere. Vnus certe adiunctorũ locus, eorum omniũ, unde sumi posit nos admonet: quæ si magis extẽdere, atque ad motũ animorũ dilatare uelis, & per cęteros locos ducas licebit. Verum cum hoc in genere, ij, quibus suademus, aut dissuademus, nobis ferè sint conciliati, longiore non opus erit exordio:

tatur. Nam ut breui quidem contenti esse possumus, ita totum omitti, & abrupte exordiri, quod in rebus omnibus naturaliter aliquid sit primum, probari quî potest? Quod si uero male audias, aut inuidere, aut tui cõpendij ratione͞ habere uidearis, omnibus uiribus ad conciliandū, purgandūq; erit abutendū. Itaq; pro caussa, hæc moderanda erunt omnia.

De narratione, & propositione: & quibus illa sumatur ex locis. CAP. XII.

RAræ hic, breuesq;, si quæ narrationes sunt. Suasurus Cicero Populo Romano bellū in Mithridatem esse suscipiendū, & Cn. Pompeiū Imperatore͞ huic præficiendū, breui narratione, quid ab hostibus pararetur, populū docuit. Sumitur autem, si qua incidit, ab adiūctis: nempe ab ijs, quę gesta sunt, gerātur, sintq; futura bona mala'ue. Cęteris ex locis narrationes, quòd breues esse solent, debētq;, non ferè multū amplificātur: adeo, ut ne ex hoc quidem loco, omnes circūstantias sumāt. Porro sæpius hic omnino nulla narratio est: ꝓpterea, quòd ij, quibus consiliū datur, res ipsa, caussaq; tota sit cognita: aliūde tame͞ incidere possunt, quæ exponi oporteat. Quare breui propositione, quæ ferè semper est necessaria, quid suasurus, aut dissuasurus uenias, erit indicandū: quæ tamen & ipsa, cū satis apparet, quid agas, interdū omittitur: ut in proximo exe͞plo uidimus. Nam cum ipso exordio Fabius satis indicasset, displicere sibi Scipione͞ in Africam traijcere, nihil attinebat id certius propone͞do facere.

cere. In epiſtolis, ſcriptiſq́ꝫ breuioribus, interdum in finem uſqꝫ propoſitio differtur. Porro concluſio, repetita propoſitio eſt, & per omnia eadem. Dicitur autem propoſitio, cum ante conflictum argumentorum probanda ponitur: concluſio, cum ex rerum argumentorumq́ꝫ pugna, confirmata ducitur. Diuiſione item, ſi pluribus de rebus dicendum ſit, nos hic uti poſſe animaduertendum eſt: ut Cicero, primum ſe de genere belli, deinde de magnitudine, poſtremo de Imperatore deligendo ſe dicturum dixit.

De confirmatione. CAP. XIII.

EXpoſita res, ſeu modo propoſita, argumentis erit probanda. Atque hic primum cõmode de honeſtate, deinde de utilitate, tum de neceſsitudine dixerimus: de qua, quanquam duobus illis, honeſto atque utili comprehendatur, ſeorſum tamẽ ſæpe oratio eſt: poſtremo poſsibilitas, & ſi fieri poteſt facilitas etiam erit oſtendenda. Fruſtra enim honeſtum, aut utile eſſe contendas, ſi præ difficultate minus fieri poteſt. Sed & hunc ordinem mutes licebit: primumq́ꝫ de utilitate, deinde de honeſtate dicas. Habenda autem eorum, quibus conſules, ratio diligẽter. Nam ſi doctos uiros eſſe, uirtutemq́ꝫ ſequi intelligas, plurima tibi de honeſtate erit oratio: ſin uero rudiores, omniaq́ꝫ utilitate metiri uideas, commoda maxime, atque euentura emolumenta erunt oſtendenda. Quòd ſi uero

quæ uoles alijs recte probes, nisi ea ex animis hominum interim tollas, quæ in diuersum rapiunt atque trahunt. Quæ in suadendo, eadem & in dissuadendo, quod contrarijs constat officijs collocandi, confirmandiq; ratio est. Quibus autem ex locis confirmatio sumatur, explicatum est.

De epilogo. CAP. XIIII.

POstquam autem ijs, quæ nocitura erant refutatis, tua satis argumentis confirmaris, rerum pondera, atque firmamenta, epilogo deinde erunt repetenda, affectusq; mouendi. Quæ pars orationis, cum tota ad amplificandum, motusq; animorum accommodetur, licebit hic, si caussa postulat, in locos communes excurrere: & prosopopoijas admiscere: eaq; omnia, quæ ad concitandum ualent, de quibus supra in exornatione diximus adhibere. Atque hæc item, quibus sumantur ex locis, demonstratum est.

De eloquutione seu exornatione. CAP. XV.

POstquam autem copiose inuenerimus, recteq; collocauerimus, eo omnia uerborũ, figurarumq; genere erunt exornanda, atq; enuntianda, ut doceamus, delectemus, & moueamus: de quibus tribus oratoris officijs, cum pluribus supra dixerimus, eademq; huc pertineãt, nihil eorũ hoc loco repeti oportere putamus. Quæ itẽ de actione, & quinta ultimaq; rhetorices parte ipsa memoria nobis uidebantur, supra diximus.

Τέλος.

GERARDVS BVKOLDIANVS LECTORI S. D. P.

DVm quartum librum de genere iudiciali, quem forte desideras, scribendum suscipio, Hippocrates atque Galenus è medio me cursu quasi longius digressum ad grauissima ἰατρικῆς studia reuocant: ad quos ea lege redeo, ut illorum pace mihi & hunc aliquando addere liceat. Magna enim omnium artium inter sese cognatio est. Itaq; & ipse Galenus, ex quingentis, aut ultra quos scripsit libris, complures & his ipsis de rebus, ut magno futuro medico admodum necessarios edidit. Quare quanquam hoc tempore foro explosa sit eloquentia, nullusq; propemodum in iudicio oratori relictus sit locus, tamẽ, cum omnes ferè Ciceronis orationes hoc in genere uersentur, & hic locorum usum ostendisse iuuabit: & hoc magis, quod in Topicis Cicero, proprios cuiusq; status locos nõ recte indicasse uideatur. Quapropter & quartum si aliquando librum de usu locorum in genere iudiciali addo, ab hoc nostro Gryphio de studijs literarum optime merito expecta.

Vale.

